

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Rzeszów, dnia 30 września 2025 r.

Poz. 3699

UCHWAŁA NR XXIII/199/25 RADY GMINY SKOŁYSZYN

z dnia 12 września 2025 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skołyszyn na lata 2025-2028

Na podstawie art.18. ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U z 2025 roku, poz. 1153) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U z 2024 poz. 1292), po uzyskaniu opinii Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, **Rada Gminy Skołyszyn uchwala co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skołyszyn na lata 2025-2028 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

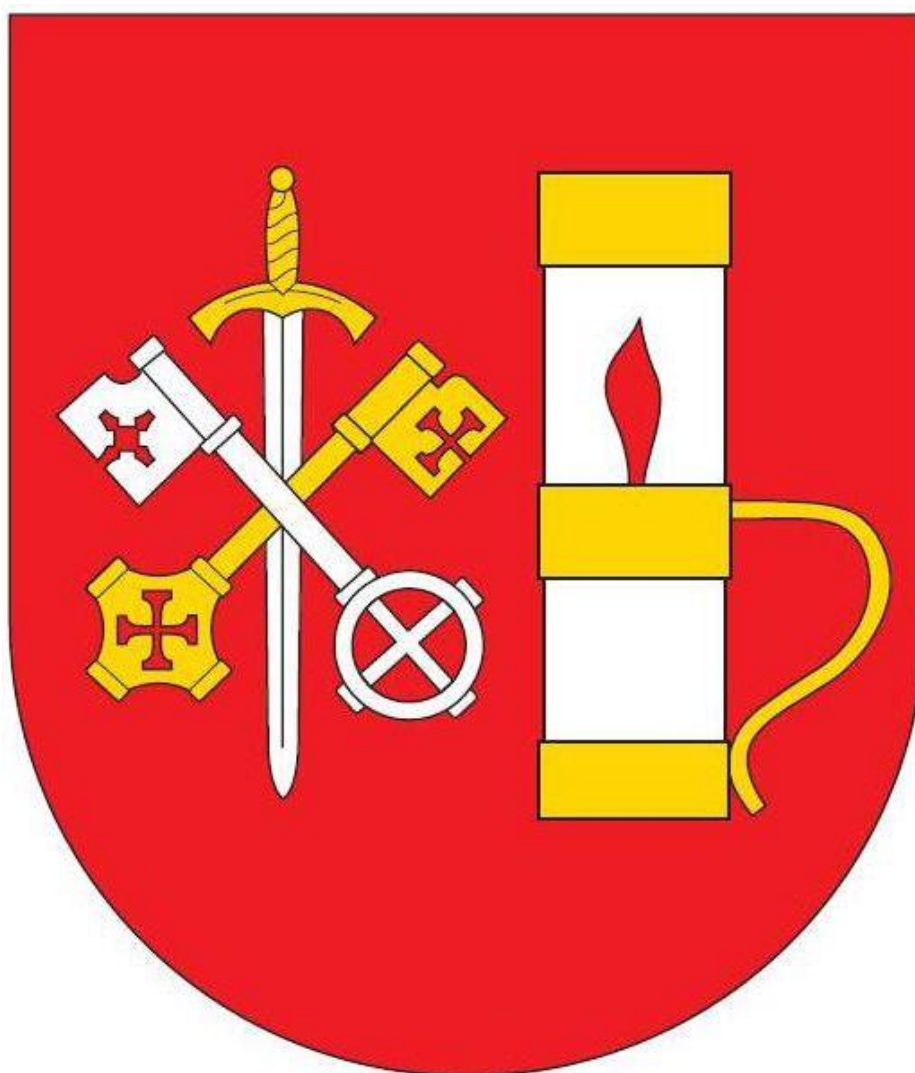
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Skołyszyn.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

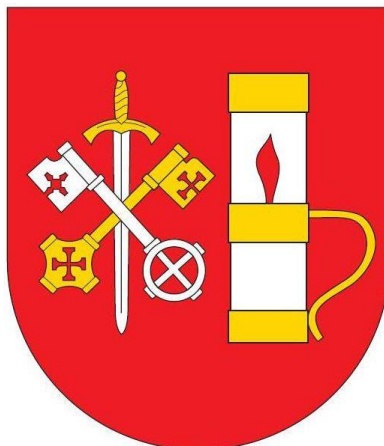
Przewodniczący Rady Gminy
Skołyszyn

mgr Dariusz Łyszczarz

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SKOŁYSZYN NA LATA 2025 - 2028

**Skołyszyn
2025**

ZLECENIODAWCA:

Urząd Gminy Skołyszyn
38-242 Skołyszyn 12
tel. 13 4 910 62
e-mail: gmina@skolyszyn.pl
www.skolyszyn.pl

WYKONAWCA:

RELIKT
Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Miejska 93/12B
35-317 Rzeszów
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.relikarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym.....	14
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.....	14
4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030	15
4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	16
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025	17
4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030.....	20
4.2.3 Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2030	20
4.2.4 Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2023-2030	22
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	23
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	23
5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Skołyszyn do 2030 r.	23
5.1.2 Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych	25
5.1.3 Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Skołyszyn	25
5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy	28
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	30
5.2.1 Ogólna charakterystyka gminy	30
5.2.2 Zarys historii gminy	30
5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	35
5.2.4 Zabytki archeologiczne	51
5.2.5 Zabytki ruchome	53
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	55
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków	55
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	57
5.5 Dziedzictwo niematerialne	57
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	61
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	64
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami	64
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	70
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	71
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	72
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	73
ANEKS 1. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERNU GMINY SKOŁYSZYN	77
ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY SKOŁYSZYN.....	80

1. WSTĘP

Niniejszy dokument służy określeniu działań Gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Gmina Skołyszyn posiadała „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Skołyszyn na lata 2020-2023” podjęty Uchwałą Nr XXXI/198/2020 Rady Gminy Skołyszyn z dnia 30 października 2020 r.

Układ opracowania zasadniczo nie uległ zmianie. Opiera się on na ogólnej charakterystyce zasobu zawartej w poprzednim Programie, został jednak zaktualizowany, uzupełniony oraz częściowo poszerzony.

Pierwsze rozdziały niniejszego *Programu* (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy, ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami, zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym, czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej analizie poddane zostały dokumenty programowe Gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy Skołyszyn. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego.

W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów (Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy oraz Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz pielęgnacja tożsamości regionalnej).

Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania *Programu*. W X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań. Natomiast w końcowym XI rozdziale opisano realizację i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292, ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. (uchylony).
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1 i 2: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2024 poz. 1292, ze zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu

warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) Utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami

nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, zasadami i warunkami sytuowania obiektów małej architektury, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy, albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19: wskazuje, że: 1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20: „Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.”

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

Art. 107a. 1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości – podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Art. 107c. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1465, ze zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury,

kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1130, ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 418*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 54, ze zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1478, ze zm.*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1145, ze zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
 - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 87*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki -

ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1491, ze zm.*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 576*).
- **Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (*t. j. Dz. U. 2018, poz. 2337*).
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu** (*t. j. Dz. U. 2015, poz. 774, ze zm.*).
- **Ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 82*).
- **Ustawie z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1176, ze zm.*).
- **Ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 567*).
- **Ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 70, ze zm.*).
- **Ustawie z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1837*).
- **Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 278*).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 385*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów” (art. 1).
Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:
„1) gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie;
2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów;
3) przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;

- 4) zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody;
- 5) urządzenie wystaw stałych i czasowych;
- 6) organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych;
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej;
- 7a) popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę;
- 8) udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych;
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji;
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 2393*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. 2020, poz. 164*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1721*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 30.09.2024 r. zmieniające rozporządzenie ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2024 r. poz. 1462*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., nr 30, poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004 r., nr 212, poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, nr 89, poz. 510*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 19.07.2019 r. ws. wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (*Dz. U. z 2019, poz. 1470*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 3.02.2006 r. zmieniające rozporządzenie ws. odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (*Dz. U. z 2006, nr 24, poz. 181*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 09.04.2004 r. ws. organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (*Dz. U. z 2004, nr 75, poz. 706*);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 01.04.2004 r. ws. nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (*Dz. U. z 2004, nr 71, poz. 650*).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie, jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- II Protokół do Konwencji Haskiej,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972 (ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS (Toledo-Waszyngton 1987),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992 (ratyfikowana w 1996 r.),
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000 (ratyfikowana w 2004 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005 (ratyfikowana w 2007 r.),
- Dokument The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas - przyjęty przez 17 Zgromadzenie Generalne ICOMOS w 2011 r.
- Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku, Lizbona, 20 listopada 2003 r.
- Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęta na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Skołyszyn jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Mają one przede wszystkim wpływ na działania podejmowane przez gminę.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest *Krajowy Program Opieki nad Zabytkami*. Dokument ten obejmuje lata 2023-2026. Został on przyjęty Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.

W ramach tego Programu będą realizowane następujące cele:

CEL GŁÓWNY: ZWIĘKSZENIE ODPORNOŚCI ZASOBU ZABYTKOWEGO W POLSCE.

Cel główny został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań strategicznych, tj.:

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnieniu narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości.

Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju:

1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej;
2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego;
3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górnictwem/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnianych;
4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości:

1. Model i system wartościowania zabytków;
2. Plany zarządzania dla pomników historii;
3. Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
4. System bezpieczeństwa zabytków;
5. Projektowanie konserwatorskie.

Kierunek działań 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań:

1. Implementacja konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków;
2. Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001;
3. Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE;
4. Wsparcie planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych:

1. Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

2. Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków:

1. Wdrożenie i rozwój programu AZP+;
2. Digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego;
3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D;
4. Rozwój portalu Zabytek.pl.

Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami:

1. Premia zabytkowa;
2. Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami – crowdfunding.

Cel szczegółowy 3: Roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych:

1. Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków;
2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
3. Twój dom – dialog z tradycją;
4. Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosł CAD”;
5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
6. Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych - szkolenia dla samorządów.

Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego:

1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
2. Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego;
3. Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny;
4. Kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego;
5. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom;
6. Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami;
7. Stworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych,
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,

- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczne tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego - przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;

8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Skołyszyn zgodny jest z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025

Dokumentem dotyczącym w całości problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami regionu, w tym gminy Skołyszyn jest *Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2022-2025*. Został przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą nr LVI/972/22 w dnia 28 grudnia 2022 r. Znajdujące się tam zapisy kompleksowo podejmują tematykę ochronę każdej kategorii zabytków oraz szeroko rozumianego krajobrazu kulturowego. Ustalenia tam zawarte wynikają z zapisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, kreślą główne kierunki i priorytety dla działań związanych z ochroną dziedzictwa.

Jako główny cel strategiczny kolejnej edycji *Programu* należy uznać wzmocnienie systemu ochrony zabytków w celu kształtowania pamięci i szacunku dla przeszłości jako siły budującej więź społeczną i otwierającej nowe perspektywy rozwoju w przyszłości.

Służyć temu mają następujące priorytety:

PRIORYTET I - Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju - budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego /działania badawcze, edukacyjne, promocyjne/.

Kierunek działania 1: Działania edukacyjne za pośrednictwem instytucji kultury oraz we współpracy z organizacjami społecznymi:

Zadanie 1-1-1 Inicjowanie akcji edukacyjnych i promocyjnych na temat zasobu zabytków w województwie, na temat specyfiki regionalnej i wartości dziedzictwa kulturowego materialnego oraz niematerialnego za pośrednictwem szkół, instytucji kultury, stowarzyszeń, przy współpracy z zarządami powiatów i gmin oraz placówkami badawczymi regionu;

Zadanie 1-1-2 Włączanie się w funkcjonowanie i organizację lokalnych, regionalnych i ponadregionalnych szlaków dziedzictwa (szlaków kulturowych);

Zadanie 1-1-3 Promowanie dobrych praktyk w ochronie dziedzictwa kulturowego, przy wykorzystaniu konkursów, nagród, wydarzeń kulturalnych (np. Dni Dziedzictwa) oraz mediów;

Zadanie 1-1-4 Inicjowanie i wspieranie akcji informacyjnych dla właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie zasad i możliwości działań na rzecz właściwego użytkowania i utrzymania obiektów zabytkowych;

Zadanie 1-1-5 Wykorzystanie promocyjne i rozpropagowanie 10. rocznicy wpisu cerkwi drewnianych w regionie Karpat w Polsce i na Ukrainie na listę światowego dziedzictwa UNESCO (2023 r.);

Kierunek działania 2: Działania edukacyjno - promocyjne za pośrednictwem mediów elektronicznych (strona internetowa województwa oraz podległych instytucji kultury, etc.):

Zadanie 1-2-1 Wspieranie publikacji informacji o dziedzictwie kulturowym regionu w portalach internetowych własnych oraz zewnętrznych, promujących walory i zasoby kulturowe oraz krajobrazowe Podkarpacia, a także szlaki kulturowe, które przechodzą przez obszar województwa;

Zadanie 1-2-2 Podejmowanie działań promocyjnych przez udział (lub patronat) w inicjatywach na szczeblu wojewódzkim i krajowym, w których można prezentować zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu;

Zadanie 1-2-3 Wspieranie trwania i poszanowania regionalnych tradycji niematerialnych, stanowiących ważny wkład w dziedzictwo kulturowe kraju – promocja w mediach ogólnokrajowych działań związanych z wdrażaniem konwencji UNESCO o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego – propagowanie krajowych list konwencji;

Zadanie 1-2-4 Wprowadzanie i aktualizacja informacji adresowanych do właścicieli i użytkowników zabytków na strony internetowe województwa podkarpackiego i wojewódzkich instytucji kultury;

Zadanie 1-2-5 Wsparcie procesów digitalizacji zbiorów muzealnych znajdujących się na terenie województwa podkarpackiego.

PRIORYTET II - Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa /działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego/.

Kierunek działania 3: Bieżące użytkowanie i utrzymanie funkcjonalności obiektu z poszanowaniem jego specyfiki zabytkowej:

Zadanie 2-3-1 Kontynuacja dotowania prac konserwatorskich przy zabytkach przez udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego;

Zadanie 2-3-2. Zabezpieczenie środków finansowych na ochronę i utrzymanie obiektów zabytkowych pozostających we władaniu i zarządzie województwa;

Zadanie 2-3-3 Realizacja zadań w zakresie opieki nad cmentarzami wojennymi z I wojny światowej;

Zadanie 2-3-4 Korzystanie z dostępnych środków zewnętrznych dla poprawy stanu środowiska i krajobrazu kulturowego województwa w ramach kompetencji i zadań własnych samorządu województwa;

Zadanie 2-3-5 Współfinansowanie szlaków kulturowych - szlaków turystycznych i tematycznych (np. w zakresie udostępniania zabytków na szlaku architektury drewnianej);

Zadanie 2-3-6 Bieżąca dbałość o stan zachowania i formy użytkowania obiektów pozostających we władaniu Województwa Podkarpackiego;

Zadanie 2-3-7 Wspieranie instytucji kultury realizujących zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami;

Kierunek działania 4: Monitoring stanu zachowania obiektów zabytkowych:

Zadanie 2-4-1 Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz powiatami i gminami z terenu województwa w celu poprawy przepływu informacji na temat gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków;

Zadanie 2-4-2 Integrowanie działań z zakresu ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego w celu monitorowania ładu krajobrazowego w obszarach cennych pod względem krajobrazu kulturowego;

Zadanie 2-4-3 Prowadzenie monitoringu stanu zachowania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych pozostających we władaniu i użytkowaniu województwa podkarpackiego;

Zadanie 2-4-4 Podejmowanie interwencji zgodnie z regulacjami prawnymi przez zawiadomienie organów ochrony zabytków w przypadku powzięcia informacji i udokumentowania zagrożenia lub niszczenia obiektu zabytkowego (nieruchomego, ruchomego lub archeologicznego);

Zadanie 2-4-5 Podejmowanie interwencji zgodnie z regulacjami prawnymi przez zawiadomienie organów ochrony zabytków, w przypadku uzyskania zgłoszenia natrafienia na przedmioty o charakterze archeologicznym;

Zadanie 2-4-6 Dokumentowanie bieżących działań związanych z pracami konserwatorskimi oraz inicjatywami w zakresie propagowania i ochrony dziedzictwa kulturowego;

Zadanie 2-4-7 Monitorowanie i wspieranie działań w zakresie poprawy dostępności zabytków dla osób ze szczególnymi potrzebami;

PRIORYTET III - Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego /działania organizacyjne i zarządcze, koordynacja i współpraca, dążenie do efektu synergii działań/.

Kierunek działania 5: Budowa koalicji w pozyskiwaniu środków, finansowaniu i realizowaniu zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego:

Zadanie 3-5-1 Zabezpieczenie środków na promocję (informacja turystyczna, informacja historyczna, konkursy i działania aktywizujące miejscową społeczność) w zakresie uczestniczenia w dokumentowaniu i ochronie dziedzictwa;

Zadanie 3-5-2 Inicjowanie działań i wspieranie inicjatyw na rzecz ochrony zabytków przez udzielanie pomocy finansowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego;

Zadanie 3-5-3 Wspieranie inicjatyw służących dokumentowaniu (fotografie, rysunki, opisy, zbieranie informacji historycznych i legend) tradycyjnego budownictwa wiejskiego i kapliczek przydrożnych w granicach województwa – inicjowanie konkursów, nagradzanie aktywnych szkół i organizacji społecznych;

Zadanie 3-5-4 Udział w finansowaniu szlaków kulturowych w zakresie udostępniania i dozoru obiektów zabytkowych (np. przewodnicy na szlaku architektury drewnianej lub w obiektach z listy światowego dziedzictwa UNESCO).

Zadanie 3-5-5 Wypracowanie merytorycznej współpracy w zakresie opieki nad zabytkowymi założeniami zieleni z instytucjami zajmujących się ochroną środowiska, planowaniem przestrzennym i ochroną zabytków, ze względu na szczególne znaczenie tych zabytków w obliczu zmian klimatycznych;

Zadanie 3-5-6 Dążenie do zwiększenia ilości środków przeznaczanych na zakupy dzieł sztuki w muzeach podległych samorządowi województwa;

Kierunek działania 6: Kształtowanie polityki województwa przez uwzględnianie w dokumentach zarządczych i planistycznych uwarunkowań i zadań w zakresie poszanowania dziedzictwa kulturowego:

Zadanie 3-6-1 Konsekwentne uwzględnianie potrzeb ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w dokumentach strategicznych, planistycznych i zarządczych, ze szczególnym uwzględnieniem analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego województwa;

Zadanie 3-6-2 Wdrażanie wniosków audytu krajobrazowego w sferze planistycznej i zarządczej;

Zadanie 3-6-3 Inicjowanie, opracowywanie i aktualizacja w skali województwa dokumentów dotyczących ochrony zabytków w sytuacjach kryzysowych i w przypadku szczególnych zagrożeń;

Zadanie 3-6-4 Inicjowanie i wspieranie realizacji kompleksowego rozpoznania zasobu zabytków poprzemysłowych w województwie podkarpackim oraz wybór obiektów szczególnie wartościowych; wytypowanie i wykonanie prac studialnych wraz z propozycjami adaptacji do nowych funkcji

najcenniejszych obiektów poprzemysłowych (działania wspólnie z samorządami lokalnymi, stowarzyszeniami, wojewódzkim konserwatorem zabytków, NID Oddział Rzeszów).

Omawiany dokument w kilku miejscach odnosi się do obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Skołyszyn. Dworzec kolejowy w Skołyszynie został wymieniony wśród obiektów powstałych w 2 poł. XIX w. i zachowany w formie zbliżonej do pierwotnej. Gorzelnia w Skołyszynie wspomniana została wśród obiektów budownictwa przemysłowego. Kościół w Święcanach zaliczony został do grupy najstarszych zachowanych kościołów drewnianych na terenie województwa podkarpackiego i charakteryzujących się wybitnymi walorami architektonicznymi.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030

Kolejnym istotnym dokumentem, który będzie miał wpływ na niniejszy program to obowiązujący *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego*. Uchwalony został Uchwałą Nr XLVIII/522/2002 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 30 sierpnia 2002 r. (Dz. Urz. Województwa Podkarpackiego z 17 października 2002 r. Nr 64, poz. 1320). Został on opracowany w oparciu o przepisy ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym z 1994 r. jako podstawowe narzędzie prowadzenia przez władze samorządowe województwa polityki regionalnej, w tym kształtowania i utrzymania ładu przestrzennego. Ze względu na konieczność dostosowania do obowiązujących przepisów prawa oraz przyjętych dokumentów i programów krajowych i wojewódzkich, projekt zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego został opracowany jako nowa edycja planu i uchwalony Uchwałą Nr LIX/930/18 z dnia 27 sierpnia 2018 r.

Plan jest dokumentem planistycznym, który odnosi się do zagadnień istotnych dla właściwego funkcjonowania przestrzeni całego województwa. Wśród silnych stron województwa wymienia się dużą różnorodność i bogactwo materialnego dziedzictwa kulturowego, wynikającego między innymi z historycznej wielokulturowości regionu. Wskazuje się, że na jakość krajobrazu kulturowego niekorzystnie wpływają m.in. brak ładu i niska jakość zagospodarowania przestrzennego, zanik tradycyjnego budownictwa wiejskiego i małomiasteczkowego, niedostateczna ochrona zasobów zabytkowych pozostających poza rejestrem. Przyjęta polityka przestrzenna ma na celu ochronę cennych zabytków dziedzictwa kulturowego i przeciwdziałanie ww. niekorzystnym zjawiskom.

Głównymi celami polityki przestrzennej są:

- ✓ Zachowanie i ochrona zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych,
- ✓ Zachowanie i ochrona walorów przestrzeni w tym walorów krajobrazu kulturowego,
- ✓ Zachowanie i ochrona współczesnego materialnego dziedzictwa kulturowego,
- ✓ Rozwijanie sieci szlaków kulturowych jako istotnego elementu spajającego zasoby kulturowe województwa,
- ✓ Ochrona pozostałych zasobów i elementów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów niematerialnych.

4.2.3 Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2030

Ważnym dokumentem określającym działania gminy w zakresie dziedzictwa kulturowego jest *Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2030*. Główny cel Strategii jest *"Odpowiedzialne i efektywne wykorzystanie zasobów endo i egzogenicznych regionu, zapewniające trwałą, zrównoważony i terytorialnie równomierny rozwój gospodarczy oraz wysoką jakość życia mieszkańców województwa"*.

W Strategii wymieniono obszary i priorytety z poszczególnymi celami. Poniżej wymieniono te, które dotyczą ochrony dziedzictwa kulturowego.

Obszar 2 - Kapitał ludzki i społeczny

2.3. Kultura i dziedzictwo kulturowe:

2.3.1. Tworzenie warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców.

Zakładane działania:

- ✓ monitorowanie inicjatyw oraz prowadzenie badań w obszarze kultury we współpracy z przedstawicielami sektora kultury, edukacji i instytucjami naukowo-badawczymi;
- ✓ tworzenie bogatej oferty kulturalnej wraz z poprawą jej dostępności oraz inicjowanie działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych i budowy więzi lokalnych;
- ✓ inicjowanie działań mających na celu popularyzację kultury i dziedzictwa, w tym dziedzictwa niematerialnego i kultury technicznej, jako elementu umacniania tożsamości regionalnej oraz pomnażania kapitału ludzkiego i społecznego;
- ✓ stwarzanie warunków sprzyjających wzrostowi kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, m.in. poprzez rozwój edukacji kulturowej;
- ✓ wsparcie twórców oraz stymulowanie rozwoju kultury poprzez dedykowane programy stypendialne, konkursy i nagrody tematyczne;
- ✓ promocja regionu oraz popularyzacja jego kultury poprzez rozwój turystyki kulturowej;
- ✓ rozwój działań i form instytucjonalnej ochrony i popularyzacji dziedzictwa Kresów, w tym Portalu Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej;
- ✓ stworzenie Podkarpackiego Szlaku Filmowego wychodzącego naprzeciw potrzebie opracowania i upowszechniania filmowego dziedzictwa kulturowego regionu oraz przygotowanie oferty profesjonalnych wydarzeń filmowych.

2.3.2. Wzmacnianie współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego.

Zakładane działania:

- ✓ realizacja projektów kulturowych o randze ponadregionalnej i międzynarodowej;
- ✓ integracja działań z przedsięwzięciami w obszarze przemysłów kultury, w szczególności przemysłu filmowego;
- ✓ inicjowanie i wspieranie procesów na rzecz tworzenie silnych marek kulturowych o znaczeniu ogólnopolskim i międzynarodowym;
- ✓ sieciowanie podmiotów zaangażowanych w tworzenie, ochronę, udostępnianie, popularyzację kultury oraz dziedzictwa kulturowego w celu integracji działań w obszarze kultury, w tym Indeksu Kultury jako cyklicznej konferencji i wydarzeń towarzyszących.

2.3.3. Infrastruktura kultury i zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego.

Zakładane działania:

- ✓ ochrona obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo jako element działań prorozwojowych i prospołecznych;
- ✓ restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym przemysłowego, w celu tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych;
- ✓ poprawa jakości, poszerzanie i budowa nowej infrastruktury kultury, m.in. poprzez realizację projektów adaptacyjnych, modernizacyjnych i technologicznych w instytucjach kultury;
- ✓ realizacja projektów digitalizacyjnych oraz informatycznych mających na celu ułatwienie i poszerzenie dostępu do kultury;
- ✓ budowa Podkarpackiej Galerii Słowa i Obrazu (nowej siedziby biblioteki wojewódzkiej w Rzeszowie) w celu podniesienia efektywności edukacji kulturowej i poziomu kształcenia ustawicznego oraz zwiększenia potencjału funkcjonalnego samorządowych instytucji kultury, a także artystycznego i architektonicznego potencjału regionu;
- ✓ rozwój Podkarpackiego Centrum Nauki „Łukasiewicz” jako przestrzeni kooperacji nauki z kulturą i dziedzictwem oraz wiodącego ośrodka budowy kapitału ludzkiego i społecznego.

4.2.4 Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2023-2030

Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2023-2030 została przyjęta Uchwałą Nr II/15/2024 Rady Powiatu w Jasle z dnia 23 maja 2024 r.

Strategia jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu powiatowego, diagnozującym podstawowe uwarunkowania i potrzeby rozwojowe oraz potencjał powiatu, opisującym podejście zintegrowane, określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju, prowadzonej w przestrzeni powiatu w perspektywie najbliższych lat, w tym przy szerokiej partycypacji interesariuszy i partnerów.

W strategii określono cele główne przewidziane do realizacji w perspektywie krótko- i długoterminowej. Wyodrębniono 4 obszary priorytetowe:

- I. Gospodarka i infrastruktura techniczna.
- II. Infrastruktura i usługi społeczno-edukacyjne.
- III. Polityka gospodarcza.
- IV. Turystyka i promocja.

Dla wskazanych wyżej obszarów określono cele strategiczne i operacyjne oraz kluczowe zadania przewidziane do realizacji, które przyczynią się do osiągnięcia założonych celów. Poniżej przedstawiono te, które spójne są z przedmiotowym opracowaniem:

Cel strategiczny IV - Wysoka atrakcyjność turystyczna i rekreacyjna Powiatu Jasielskiego oparta na dziedzictwie kulturowym oraz przyrodniczym oraz poprawa ochrony środowiska naturalnego.

Cel operacyjny IV.1: Wzmocnienie promocji i turystyki Powiatu Jasielskiego.

Kierunki działań:

- ✓ Rozwój turystyki.
- ✓ Działania promocyjne w Powiecie.
- ✓ Działania na rzecz podnoszenia poziomu atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej Powiatu.
- ✓ Rozbudowa bazy noclegowo – gastronomicznej.
- ✓ Działania na rzecz zwiększenia atrakcji turystycznych, opartych na dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym m.in. trasy rowerowe od Jasła do granicy polsko-słowackiej.
- ✓ Zwiększenie liczby obiektów rekreacyjno-wypoczynkowych z uwzględnieniem obiektów do uprawiania sportów zimowych.
- ✓ Działania na rzecz wykorzystanie potencjału związanego z enoturystyką (turystyka związana z uprawą winorośli i produkcją wina).
- ✓ Działania na rzecz wykorzystania potencjału Magurskiego Parku Narodowego w zakresie turystyki przy jednoczesnym dbaniu o niezmieniony stan krajobrazu oraz przyrody.

Cel operacyjny IV.2: Zachowanie dziedzictwa kulturowego w Powiecie Jasielskim.

Kierunki działań:

- ✓ Budowa i modernizacja infrastruktury kulturalnej na terenie Powiatu.
- ✓ Zachowanie stanu dziedzictwa kulturalnego oraz jego promocja w skali ponadlokalnej.
- ✓ Ochrona i konserwacja występujących obiektów zabytkowych.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Skołyszyn do 2030 r.

Strategia Rozwoju Gminy Skołyszyn do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Nr LVI/7341/22 Rady Gminy Skołyszyn z dnia 23 maja 2022 r.

Strategia Rozwoju Gminy Skołyszyn jest podstawowym i najważniejszym dokumentem, diagnozującym uwarunkowania i potrzeby rozwojowe oraz potencjał gminy i na tej podstawie wskazującym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju w ujęciu długofalowym. Pełni kluczową rolę jako generalny plan postępowania władz gminy, we współpracy z różnymi partnerami, w perspektywie do 2030 r. Koordynuje różne terytorialnie, sektorowo i technicznie plany oraz dokumenty strategiczne na szczeblu lokalnym. Integruje wysiłki wszystkich interesariuszy dla osiągnięcia wspólnie podzielanej wizji rozwoju. Kierunkuje i zabezpiecza w ten sposób ciągłość polityki rozwoju, aktywizuje i motywuje do działania, stanowiąc jednocześnie instrument pozyskiwania środków zewnętrznych na najważniejsze inwestycje i działania rozwojowe, w tym w ramach funduszy krajowych oraz środków europejskich

Poniżej przedstawiono cele operacyjne, strategiczne oraz zadania spójne z przedmiotowym opracowaniem:

Cel Operacyjny 1.2 Budowa i promocja oferty turystycznej, wykorzystującej zasoby i potencjały lokalne oraz mechanizmy współpracy terytorialnej.

Kierunek działań:

1.2.1. Rozwój infrastruktury rowerowej, pieszo-rowerowej i innej rekreacyjno-sportowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą i odpowiednim zapleczem (tras i ścieżek całosezonowych - rowerowych, rekreacyjnych, przyrodniczych i krajoznawczych, kulturowych, a także tras dedykowanych narciarstwu biegowemu, integracja tras wraz z ich oznakowaniem, promocją i animacją, np. wydarzenia, rajdy rowerowe, maratony, gry, imprezy rodzinne).

1.2.2. Rozwój szlaków turystycznych wraz z ich zapleczem, w tym m.in. szlaków tematycznych (np. gastronomiczny, historyczno-wojenny, przyrodniczy, architektury sakralnej, pielgrzymkowy, dziedzictwa przemysłowego itp., inwentaryzacja i promocja obiektów noclegowych i gastronomicznych na trasach, integracja tras i ich oznakowanie, promocja i animacja – wydarzenia, imprezy, gry itp.).

1.2.3. Wsparcie dla zagospodarowania terenów nadrzecznych na cele turystyki, sportu, rekreacji i wypoczynku i ich promocja (np. wędkarstwa).

1.2.4. Reaktywacja, rozwój i szersze wykorzystanie transgranicznych szlaków turystycznych przebiegających przez teren gminy (naftowych i innych, m.in. weryfikacja obiektów na szlakach, odnowienie oznakowania, promocja, np. poprzez produkcję filmów, rozwój i tworzenie nowych szlaków).

1.2.5. Rozwój nowych produktów turystycznych, w szczególności w oparciu o walory przyrodniczo-krajobrazowe i dziedzictwo historyczno-kulturowe gminy (np. budowa produktu turystycznego w oparciu o Park Podworski w Skołyszynie, a także stworzenie zagłębia questów lokalnych na terenie powiatu jasielskiego, wykorzystanie w działaniach nowych technologii teleinformatycznych itp., integrowanie produktów w ramach lokalnej i ponadlokalnej oferty czasu wolnego, współpraca lokalna i ponadlokalna).

1.2.6. Intensyfikacja działań promocyjnych zmierzających do szerszego powiązania produktów lokalnych z gminą (np. placów „prozioków”, w tym kontynuacja organizacji festiwalu plenerowego, publikacja książki/broszur z przepisami, umożliwienie zakupu w wybranych sklepach na terenie gminy, organizacja wydarzeń lokalnych i ponadlokalnych mających na celu budowę i promocja produktu lokalnego).

1.2.7. Rozwój zintegrowanych systemów informacji i wizualizacji turystycznej atrakcyjnych obiektów na terenie gminy (w tym m.in. stworzenie punktu informacji turystycznej, tworzenie aplikacji mobilnych, produkcja filmów, promocja w sieci, wydawanie map i przewodników, instalacja witaczy gminnych, wydarzenia o charakterze lokalnym i ponadlokalnym, współpraca z mediami oraz innymi samorządami w kraju i za granicą).

1.2.8. Wsparcie i promocja oferty pobytowej i terapeutycznej w zakresie agro-, eno-, eko-, hipo- i apiturystyki wraz z infrastrukturą turystyczną i nowoczesnymi systemami organizacyjno-marketingowymi (w tym m.in. inwentaryzacja gospodarstw agroturystycznych, domków letniskowych na terenie gminy oraz promocja działalności).

1.2.9. Tworzenie przyjaznych, dostępnych, atrakcyjnych, estetycznych i funkcjonalnych przestrzeni wyposażonych w odpowiednią infrastrukturę (umożliwienie wspólnego spędzania czasu przez mieszkańców i integrację społeczności lokalnych, a jednocześnie stworzenie oferty dla turystów i gości itp.).

1.2.10. Budowanie zintegrowanej oferty spędzania wolnego czasu oraz jej promocja, w szczególności w ramach dedykowanych partnerstw (współpraca m.in. z Lasami Państwowymi, innymi jednostkami samorządowymi, organizacjami i firmami turystycznymi, Lokalną Grupą Działania LIWOCZ, w ramach obszaru funkcjonalnego Jasła, partnerami przygranicznymi ze Słowacji i Ukrainy).

Cel Operacyjny 3.4. Rozwój bazy i oferty kulturalno-artystycznej oraz wieloaspektowa aktywizacja mieszkańców.

Kierunki działań:

3.4.1. Rozwój bazy kulturalnej i społecznej (m.in. inwestycje i doposażanie: centra czytelnictwa, biblioteki, ośrodki kultury, świetlice wiejskie, domy ludowe, zapewniające pełną dostępność, bezpieczeństwo, odpowiednie warunki działalności animacyjnej, twórczej i artystycznej oraz nowoczesne rozwiązania funkcjonalne, technologiczne, cyfrowe i prośrodowiskowe, dostosowanie budynków do osób z dysfunkcjami, cyfryzacja).

3.4.2. Rozwój tradycyjnych i nowoczesnych funkcji domów ludowych (w tym m.in. poprzez nowe programy użytkowe, rozwój oferty i włączenie funkcji komercyjnej np. zajęcia aktywizujące, edukacyjne, rozrywkowe, ruchowe, organizacja czasu wolnego w czasie ferii zimowych i wakacji i półkolonie itp.).

3.4.3. Tworzenie bogatej i zróżnicowanej oferty kulturalnej wraz z poprawą jej dostępności (dziedzictwo kulturowe, inicjowanie działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych, społecznych i budujących więzi lokalne, kontynuowanie i wprowadzanie nowych zajęć, kursów, warsztatów, współpraca z pasjonatami, twórcami i artystami lokalnymi, prowadzenie zespołów, propozycje wykorzystujące nowoczesne rozwiązania ICT itp.).

3.4.4. Działania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami (prowadzenie i elektroniczna gminnej ewidencji zabytków, podejmowanie prac restauratorskich, konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach, przywracanie ich w obieg społeczno-gospodarczy, a także kształtowanie ich otoczenia z poszanowaniem kontekstu historycznego i estetyki).

3.4.5. Prowadzenie badań w kulturze (wykorzystanie wyników badań do kreowania lokalnej polityki kulturalnej).

3.4.6. Prowadzenie aktywnej, atrakcyjnej w odbiorze dla różnych grup wiekowych edukacji kulturalnej, artystycznej, historycznej i dotyczącej zasobów lokalnych (w tym we współpracy szkół, instytucji kultury, organizacji pozarządowych i społecznych, środowiska twórczego i artystycznego oraz lokalnych powierników i pasjonatów).

3.4.7. Organizacja i współorganizacja (z sektorem pozarządowym, społecznym i komercyjnym) oraz promocja wydarzeń kulturalnych o różnym zasięgu i tematyce (np. festyny, dni gminy, święta miejscowości, pikniki rodzinne, pokazy, wystawy, konkursy, wydarzenia aktywizujące i integrujące mieszkańców oraz budujące wizerunek gminy jako miejsca ciekawego i rozwijającego spędzania czasu wolnego).

3.4.8. Zachowanie, kultywacja, wsparcie i promocja niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy (m.in. poprzez badania, dokumentowanie, wydawnictwa, digitalizację i upublicznianie, realizację wydarzeń i konkursów, prowadzenie i wspieranie osób, zespołów, organizacji oraz inicjatyw społecznych podejmujących lokalną spuściznę kulturową i historyczną, organizację i wspieranie izb

pamięci, izb regionalnych itp., promocję i rozwój lokalnej kultury, tradycji, kuchni, rzemiosła i dawnych zawodów).

3.4.9. Wsparcie kadr kultury w zakresie podnoszenia kompetencji i kwalifikacji zawodowych (wsparcie dla zastosowania nowoczesnych metod i form pracy, w tym przy wykorzystaniu technik cyfrowych).

3.4.10. Wsparcie twórców oraz stymulowanie rozwoju kultury (otwarte konkursy ofert, angażowanie i promocja podczas wydarzeń, programy stypendialne, konkursy tematyczne, nagrody, wyróżnienia itp.).

5.1.2 Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków Gminy Skołyszyn na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych został opracowany w 2007 r. Zgodnie z przepisami dokument jest systematycznie aktualizowany. Został wykonany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

5.1.3 Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Skołyszyn

Gmina ma obowiązek wykonania do dnia 30 czerwca 2026 r. planu ogólnego gminy, który zgodnie z ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1688 oraz z 2024 r. poz. 1824) oraz ustawą z dnia 4 kwietnia 2025 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2025 poz. 527) zastąpi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

W dniu 24.09.2023 r. oraz w dniu 07.05.2025 r. weszła w życie nowelizacja ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która wyeliminuje studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W miejscu tego dokumentu będą musiały zostać wykonane plany ogólne. Obowiązujące przed wejściem w życie nowelizacji studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin zachowają moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego danej gminy, jednak nie dłużej niż do dnia 30 czerwca 2026 r. i będzie stosowało się do nich przepisy dotychczasowe. Zgodnie z zapisami ustawy plany ogólne sporządza się dla obszaru gminy, z wyłączeniem morskich wód wewnętrznych oraz terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu. W planie ogólnym określa się strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne; można określić również obszary uzupełnienia zabudowy i obszary zabudowy śródmiejskiej. Ustalenia planu ogólnego uwzględnia się przy sporządzeniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz stanowią podstawę prawną decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu. Przy ustalaniu planu ogólnego gminy uwzględnia się m.in. zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.

Gmina Skołyszyn przystąpiła do sporządzenia projektu planu ogólnego Gminy Skołyszyn¹.

¹Obwieszczenie o przystąpieniu do sporządzenia planu ogólnego Gminy Skołyszyn z dnia 17.03.2025 r.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie, którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi, dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium, co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustaloną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Ponadto w Studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Skołyszyn zostało przyjęte uchwałą nr IV/31/2001 Rady Gminy Skołyszyn z dnia 30 sierpnia 2001 r. wraz z późniejszymi zmianami. Ostatnia zmiana została przyjęta uchwałą nr XXXVI/238/2017 Rady Gminy w Skołyszynie z dnia 28 grudnia 2017 r.

W Studium wyznaczono **Strefy Ochrony Zasobów Kulturowych**.

W celu ochrony zasobów kulturowych i wartości krajobrazu kulturowego obszaru gminy ustala się:

- ✓ strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej,
- ✓ strefę ochrony ekspozycji,
- ✓ obszary ochrony rezerwatowej,
- ✓ zasady ochrony archeologicznej,
- ✓ zasady ochrony krajobrazu.

Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej.

Strefę ścisłej ochrony stanowi sam obiekt zabytkowy oraz najbliższe otoczenie w granicach działki, na której znajduje się obiekt wpisany do rejestru zabytków.

Ścisłą ochroną należy objąć kościoły w Sławęcinie, Świećcanach i w Harklowej. Dla innych mocno zniszczonych obiektów (wpisanych do rejestru zabytków) należy precyzyjnie ustalić możliwość ich zachowania jako trwałych ruin, odbudowy lub w ogóle rozważyć sensowność ich utrzymania jako zabytków. Powinno to mieć odzwierciedlenie w planach o randze miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego rozstrzygających przyszłość tych obiektów i związanych z nimi stref ścisłej ochrony konserwatorskiej.

Ścisłą ochroną konserwatorską należy objąć nieczynne cmentarze wojenne w: Bączalu Dolnym z I wojny światowej, Harklowej z I wojny światowej, Sławęcinie z I wojny światowej.

Dla zaniedbanych cmentarzy w: Harklowej z II wojny światowej (w Harklowej jest tylko pomnik upamiętniający ofiary z II wojny światowej na terenie cmentarza parafialnego) Świećcanach z I wojny światowej, Jabłonicy z I wojny światowej, Siepietnicy z I wojny światowej, zaleca się sukcesywne odnawianie i zabezpieczanie przed dewastacją. Dla cmentarzy znajdujących się w stanie częściowym, określanych jako „pozostałości” należy określić fragmenty do zachowania i po uporządkowaniu postawić tablice upamiętniające cmentarz i osoby tam pochowane. Dotyczy to pozostałości cmentarzy z I wojny światowej w Jabłonicy i Siepietnicy. W miejscu cmentarzy cholerycznych w Skołyszynie i Pustej Woli (istniejący cmentarz choleryczny występuje w Sławęcinie nie w Skołyszynie) zalecane jest postawienie tablic pamiątkowych. Obecnie cmentarze w stanie dobrym, zadbane, oznakowane.

W strefie ścisłej ochrony obiektu zabytkowego:

- wszystkie prace remontowe i inne należy podporządkować całkowicie zachowaniu chronionych wartości lub odtworzeniu /całkowicie lub częściowo w zależności od stanu obiektu/ jego wyglądu historycznego,

- szczególnie należy zakazać prowadzenia inwestycji mogących naruszyć: chroniony układ urbanistyczny, architekturę obiektów kubaturowych zaliczanych do zabytków i dawne założenia ogrodowe i parkowe.

Strefa ochrony ekspozycji.

Strefę tę stanowi obszar w otoczeniu terenu obiektu lub zespołu zabytkowego, który należy chronić ze względu na walory krajobrazowe i kulturowe. Ze względu na nasilające się procesy urbanizacyjne szczególnie wskazane jest ustalenie strefy ochrony ekspozycji dla kościoła we wsi Świącany.

W obszarze strefy należy:

- zachować elementy krajobrazowe (stawy, zieleń, ukształtowanie terenu) zapewniające otwarcie widokowe i atrakcyjność krajobrazową ekspozycji kościoła w najbliższym otoczeniu, szczególnie od drogi powiatowej,
- utrzymać charakter i skalę zabudowy wiejskiej na całym obszarze strefy,
- wprowadzić zieleń izolacyjną dla obiektów szczególnie agresywnych dla krajobrazu historycznego (parkingi, obiekty techniczne itp.), stosowanie zasłon widokowych z zieleni przy obiektach degradujących krajobraz,
- zadbać o wysokie walory estetyczne budynków i nawiązywanie architektonicznych detali do form regionalnych,
- zadbać o zachowanie walorów widokowych poprzez właściwe wkomponowanie obiektów infrastruktury technicznej.

Ochroną archeologiczną należy objąć stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

Ustala się, aby:

- wszelkie działania inwestycyjne na obszarze stanowisk oraz w ich najbliższym sąsiedztwie mogą być prowadzone tylko po uzyskaniu zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- wszelkie zmiany sposobu użytkowania terenów, na których znajdują się stanowiska archeologiczne winny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- prace ziemne i budowlane na obszarze stanowisk mogą być prowadzone wyłącznie po wcześniejszym uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, uzgodnienie takie może być uzależnione od prowadzenia wcześniejszych archeologicznych badań ratowniczych bądź zobowiązania się inwestora do zapewnienia nadzorów archeologicznych nad prowadzonymi pracami,
- w wypadku planowania na terenie gminy dużych inwestycji związanych z pracami ziemnymi, bez względu na to, czy na ich terenie bądź w sąsiedztwie znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne, czy też nie, powinny być one uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- roboty ziemne związane z inwestycjami liniowymi /wykopy pod instalacje teletechniczne, gazowe, kanalizacyjne itp./, bez względu na to, czy prowadzone są w obrębie stanowisk archeologicznych bądź w ich sąsiedztwie, czy też nie, powinny być prowadzone po nadzorem archeologicznym.

Ochroną krajobrazową proponuje się objąć cały obszar gminy. Ustalenia studium dotyczące kształtowania zagospodarowania przestrzennego od budownictwa po działalność gospodarczą uwzględniają zachowanie oraz wyeksponowanie walorów krajobrazowych gminy, szczególnie pielęgnację rolniczego krajobrazu kulturowego.

Ze względu na konieczność zachowania ciągłości kulturowej i ochrony zasobów kulturowych zaleca się:

- zachowanie mozaiki ekosystemów harmonizującej z krajobrazem pogórza, w tym form rolnictwa niezbędnych do utrzymania tych ekosystemów,
- dbałość o wysokie walory estetyczne budynków i nawiązywanie architektonicznych detali do form regionalnych (w szczególności w północnej części gminy),
- zachowanie i ochronę kapliczek i kaplic, które nie ujęte w rejestrze zabytków stanowią jednak wartościowe elementy krajobrazu kulturowego,
- zwrócenie uwagi na ważny element historycznego krajobrazu gminy jakim jest linia kolejowa z zabytkowymi budynkami – stacjami, dworcami (należy określić ich wartość zabytkową i zasady ochrony),
- wskazać godne naśladowania przykłady rozwiązań architektonicznych i zagospodarowania terenów nie tylko budownictwa mieszkaniowego, ale także hoteli, restauracji, obiektów rekreacyjno-

wypoczynkowych (szczególnie w pasie drogi krajowej pozbawionej ciekawych akcentów współczesnej architektury),

- wzbogacanie walorów widokowych poprzez zadrzewienia śródpolne, obsadzanie miedz na nasłonecznionych stokach krzewami kserotermicznymi, pielęgnowanie gatunków zieleni mieniających się odcieniami w ciągu roku oraz dbanie o coraz rzadziej spotykane, a dawniej powszechne, gatunki drzew,

- utrzymywanie w dobrym stanie technicznym (przy wsparciu gminy) wyselekcjonowanych na podstawie wykazu zabytków, obiektów tradycyjnego budownictwa wiejskiego,

- uzupełnienie i modyfikacja wykazu i rejestru zabytków,

- wykorzystanie zasobów kulturowych na obszarze gminy dla uaktywnienia struktur gospodarczych związanych z turystyką.

5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie gminy Skołyszyn obowiązuje łącznie 65 MPZP². Poniżej, w tabeli 1, wymieniono te w których zawarto ustalenia dotyczące ochrony zabytków i te w których nie ma żadnych ustaleń, jednak występują w ich obrębie obiekty zabytkowe. Większość z obowiązujących na terenie gminy Skołyszyn planów miejscowych to małe plany, dotyczące indywidualnej zabudowy mieszkaniowej.

² <https://skolyszyn.e-mapa.net/>

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie gminy Skołyszyn, w których ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

MPZP Przysieki III Uchwała Nr II/46/00 Rady Gminy w Skołyszynie z dnia 29 sierpnia 2000 r. Na obszarze planu występuje stanowisko archeologiczne Przysieki 6 (AZP 109-70/34), jego pn.-wsch. część, które nie zostało oznaczone w Planie. <u>Wskazane jest wprowadzenie w MPZP zapisów dotyczących ochrony stanowiska archeologicznego oraz oznaczenia go na Planie.</u>
MPZP Przysieki VII Uchwała Nr I/5/02 Rady Gminy w Skołyszynie z dnia 21 marca 2002 r. Na obszarze planu występuje stanowisko archeologiczne Przysieki 5 (AZP 109-70/33), jego pn. krawędź, które nie zostało oznaczone w Planie. <u>Wskazane jest wprowadzenie w MPZP zapisów dotyczących ochrony stanowiska archeologicznego oraz oznaczenia go na Planie.</u>
MPZP „Skołyszyn” Uchwała Nr XXVI/207/05 Rady Gminy w Skołyszynie z dnia 9 listopada 2005 r. Na rysunku Planu zostały oznaczone następujące stanowiska archeologiczne: Skołyszyn 3 (AZP 109-70/52); Skołyszyn 4 (AZP 109-70/43); Skołyszyn 5 (AZP 109-70/44); Skołyszyn 6 (AZP 109-70/45); Skołyszyn 7 (AZP 109-70/46); Skołyszyn 8 (AZP 109-70/47); Skołyszyn 9 (AZP 109-70/48); Skołyszyn 10 (AZP 109-70/49); Skołyszyn 11 (AZP 109-70/50); Skołyszyn 12 (AZP 109-70/51); Skołyszyn 13 (AZP 109-70/52); Skołyszyn 14 (AZP 109-70/53); Skołyszyn 15 (AZP 109-70/54); Skołyszyn 16 (AZP 109-70/55); Skołyszyn 17 (AZP 109-70/56); Skołyszyn 18 (AZP 109-70/57). - w obrębie stanowiska archeologicznego wskazanego na rysunku planu, prowadzenie wszystkich prac ziemnych o charakterze wykopów podlega wymaganiom wynikającym z przepisów szczególnych o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. <u>Brak oznaczenia na rysunku Planu następujących stanowisk archeologicznych, które występują na danym obszarze: Lisów 8 (AZP 109-69/139); Skołyszyn Lisówek 19 (AZP 109-69/140); Skołyszyn Lisówek 20 (AZP 109-69/141); Skołyszyn 21 (AZP 109-69/142); Skołyszyn 22 (AZP 109-69/143); Skołyszyn 23 (AZP 109-69/144).</u> <u>Brak w Planie oznaczonych obiektów wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków.</u> <u>Wskazane jest wprowadzenie w MPZP zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej dla wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków wraz ze stanowiskami archeologicznymi. Należy je także oznaczyć na rysunkach MPZP. Należy także wyznaczyć strefy ochrony konserwatorskiej dla zabytków architektury zgodnych z decyzjami o wpisie do rejestru zabytków, jak również stanowisk archeologicznych. Istniejąca ochrona zabytków nie jest wystarczająca.</u>

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Ogólna charakterystyka gminy

Skołyszyn to gmina wiejska położona w powiecie jasielskim, w pd.-zach. części województwa podkarpackiego. Od pd., zach. i pñ. graniczy z gminami należącymi do województwa małopolskiego: Lipinki, Biecz, Szerzyny, od wsch. z gminą Jasło, od pñ.-wsch. z gminą Brzyska.

W skład gminy wchodzi wsie: Bączal Górny, Bączal Dolny, Harkłowa, Jabłonica, Kunowa, Lisów, Lipnica Górna, Przysieki, Pusta Wola, Siedliska Sławęcińskie, Sławęcin, Siepietnica, Skołyszyn i Święcany.

Gmina zajmuje teren ok. 78 km. Leży na trasie Zator-Medyka-Granica Państwa Nr 28 pomiędzy Jasłem (12 km), a Gorlicami (20 km). Położenie przy głównej trasie przelotowej sprzyja rozwojowi gospodarstwu. Jest to gmina rolnicza, użytki rolne zajmują 69% jej powierzchni, lasy 21%. Najbardziej zurbanizowaną wioską gminy jest Skołyszyn.

Gmina leży na terenie Pogórza Środkowo-beskidzkiego, w paśmie Pogórza Ciężkowickiego i Dołów Jasielsko-Sanockich. Ukształtowanie terenu jest bardzo zróżnicowane. Dominują tereny pagórkowate, ale liczne są rozległe doliny. Krajobraz gminy bogaty jest w duże skupiska leśne, liczne pola uprawne, przecinany jest rzekami: Olszynką i Ropą oraz potokami. Występują tu także stawy rybne, w Siepietnicy i w Święcanach.

Położenie geograficzne gminy w sąsiedztwie Beskidu Niskiego oraz jej środowisko przyrodnicze stwarza dogodne warunki turystyczno-wypoczynkowe. Istotnym atutem są malownicze krajobrazy Pogórza Ciężkowickiego i Beskidu Niskiego. Tereny należą do czystych ekologicznie i zachowały mało zanieczyszczone środowisko przyrodnicze, co stwarza sprzyjające warunki do prowadzenia gospodarstw ekologicznych i agroturystycznych. W okolicy występują złoża ropy i gazu ziemnego, lecz ze względu na ich małą koncentrację nie są w pełni eksploatowane.

W zakresie ochrony przyrody na terenie Lipnicy Górnej znajduje się specjalny obszar ochrony siedlisk sieci Natura 2000 „Liwocz” oraz część obszaru rezerwatu przyrody „Liwocz”. W mikroregionie góry Liwocz położona jest również wieś Bączal Górny z mokradłami porośniętymi trzciną oraz torfowiskami i wieś Jabłonica. Rezerwat, utworzony w 2014 r., chroni zbiorowiska roślinne typowe dla wyższych partii Pogórza Ciężkowickiego oraz stanowiska roślin i zwierząt chronionych. W Bączalu Dolnym znajduje się obszar ochrony siedlisk Natura 2000 – „Łąki nad Młynówką”. Fragmenty obszarów Natura 2000 znajdują się również w Siedliskach Sławęcińskich, Pustej Woli i Przysiekach – „Wisłoka z dopływami”, obszar obejmujący koryta rzeki Ropy wraz z wiklinami nadrzecznymi. Ponadto na terenie gminy, w Święcanach i w Siepietnicy znajduje się 9 pomników przyrody, 5 dębów w wieku 300-500 lat i 4 lipy drobnolistne w wieku 150-200 lat.

5.2.2 Zarys historii gminy

Pierwszą akcją osadniczą na tych terenach przeprowadzili benedyktyni z Tyńca, osadzeni tam w 1044 r., stąd najstarsze wsie na prawie polskim pochodzą z XI w. Długosz w „Liber beneficiorum” informuje o osadzie Skołyszyn, która w X w. znajdowała się w obrębie królewskiej, ciągnących się po obu stronach Ropy wzdłuż drogi z Jasła do Biecha. Wśród wsi nadanych klasztorowi w XI w. przez księżnę Judytę znajduje się Bączal i Siepietnica. W tym czasie prawdopodobnie funkcjonował gród w Lisowie. W 2 poł. XII w. włości książęce otrzymywali rycerze, którzy zakładali nowe osady. Jednym z ważniejszych rodów rycerskich dokonujących tu kolonizacji byli Bogoriowie. W ten sposób rozpoczęła się zaawansowana akcja osadnicza i rozwój gospodarczy regionu. Innymi rodami, które znacznie przyczyniły się do jego rozwoju, były rodziny Adwańców, Glińskich, Gierałdów i Odrowążów. Jedną z najważniejszych osad targowych była osada Jasiel, wzmiankowana w 1252 r., z której wykształciło się miasto Jasło.

Na przełomie XIII/XIV w. region wyludnił się wskutek wojen i zarazy. Akcję kolonizacyjną rozpoczął wówczas Kazimierz Wielki. Za jego panowania osady lokowano na prawie magdeburskim, istniejące wcześniej lokowano ponownie wg nowego prawa. Wśród osadników było około 25%

Niemców. Kolonizacja na prawie magdeburskim zmieniła charakter dawnych wsi i grodów. Zmienił się wygląd dawnych osad i ich stan prawny, stosunki między ich mieszkańcami a właścicielami zostały oparte na prawie pisanim. Dodatkowym elementem spajającym ludność była religia chrześcijańska oraz mocno rozbudowana struktura Kościoła Katolickiego. Region rozwijał się rolniczo, od schyłku średniowiecza gospodarczo wykorzystywana była rzeka Ropa, przy której lokowano młyny i tartaki, na brzegach funkcjonowały blichy (łąki do bielienia płótna). Rozwijała się wymiana handlowa, m.in. z Węgrami.

W 1471 r. doszło do konfliktu między królem Polski Kazimierzem Jagiellończykiem, a królem węgierskim Maciejem Korwinem Hunyady. W jego efekcie, w 1474 r. Węgrzy najechali Pogórze, zdobyli Żmigród, Jasło, Brzostek, Kołaczyce, Frysztak, Dębowiec, Duklę, Muszynę i Pilzno, niszcząc je i grabiąc. Skutkiem najazdu było wyniszczenie miast i okolicznych wsi oraz zahamowanie ich rozwoju na wiele lat.

W XVII i XVIII w. nastąpił okres wojen ze Szwecją, Kozakami i Rosją (II wojna północna 1655-1660, najazd Rakoczego w 1657, III wojna północna 1700-1721), który przyniósł znaczne zniszczenia i zubożenie społeczeństwa wynikłe z kontrybucji i poborów, oraz wzrost ucisku feudalnego. W 1655 r. teren zajęły wojska szwedzkie, w 1657 r. siedmiogrodzkie oddziały Rakoczego, w dobie konfederacji barskiej (1768-1772) zniszczenia przyszły ze strony i swoich i Rosjan. W 1772 r., po I rozbiorze Polski teren obecnej gminy Skołyszyn znalazł się w zaborze austriackim. W latach 80. XVIII w. cesarz przeprowadził w Galicji szereg reform: zniósł poddaństwo chłopów (1782 r.), uregulował wymiar i sposoby odrabiania pańszczyzny (1786 r.), wprowadził nowe zasady dziedziczenia gospodarstw.

W XIX w. stopniowemu pogłębianiu ulegało rozdrobnienie arealu gospodarstw chłopskich. Wzrastała liczba gospodarstw małych, poniżej 10 morgów. Wobec tego szybko wzrastająca liczba ludności nie znajdowała oparcia na roli. Kryzys dodatkowo pogłębiało zacofanie rolnictwa galicyjskiego, w którym nadal dominowała trójpolówka. Pod koniec lat 30. XIX w. trudną sytuację pogarszały klęski żywiołowe i nieurodzajów, szczególnie w 1844 r. Burze gradowe zniszczyły plony, zaraza ziemniaczana i choroba bydła skazywały ludzi na głód. Narastające trudności osiągnęły swój punkt kulminacyjny w 1846 r. Doszło do wystąpień chłopskich - rabacji. Na terenie gminy Skołyszyn zbuntowani chłopci ograbili dwór w Skołyszynie i Bączalu Dolnym. Wkrótce potem, w 1848 r. została zniesiona pańszczyzna. Chłopi ze Skołyszyna, Lisowa i Sławęcina otrzymali nieduże nadziały z posiadłości dworskich.

W połowie XIX w. w regionie odkryto złoża ropy naftowej i rozpoczęto ich wykorzystanie na skalę przemysłową. Wydarzeniem przełomowym stało się założenie w 1854 r. w Bóbrce pod Krosnem pierwszej kopalni, a w sąsiadujących z Jasłem Ulaszowicach, pierwszej na świecie rafinerii ropy naftowej pracującej na skalę przemysłową. Na rozwój przemysłu naftowego w Galicji zasadniczo wpłynęło dopiero odkrycie w 1863 r. pokaźnych źródeł ropy w Harklowej, co dało początek systematycznemu wzrostowi wydobywania w całej okolicy, mającemu apogeum pod koniec stulecia. Wzrostowi wydobywania i zaangażowaniu właścicieli gruntów w poszukiwania złóż sprzyjały rozwiązania prawne oraz wywalczenie w 1876 r. znaczących subwencji na wiercenia. Z czasem producenci ropy naftowej skupili się w towarzystwie „Ropa”, które zarządzało około 90% wszystkich wydobywanych w Galicji zasobów. Stan taki trwał do jesieni 1901 r., kiedy przedsiębiorstwa niezwiązane z „Ropą” odkryły wielkie złoża w Schodnicy i Borysławiu, co przyniosło pewne załamanie rozwoju przemysłu naftowego na obszarze między Nowym Sączem a Sanokiem.

Uzyskana przez Galicję w 1867 r. autonomia przyniosła ziemiom zaboru austriackiego możliwość w miarę swobodnego rozwoju. Bez większych przeszkód rozwijało się życie kulturalne, społeczne, częściowo i gospodarcze. Swój rozkwit przeżywały organizacje narodowe i partie polityczne. Ceną za swobody była ogromna lojalność wobec monarchii austrowęgierskiej. Szerokie warstwy społeczeństwa deklarowały autentyczne przywiązanie do austriackiego monarchy, w zasadzie nie funkcjonowała opozycja, praca narodowa prowadzona była tak, by nie naruszać interesów austrowęgierskiego państwa.

Nowy podział administracyjny w 1890 r. ustanowił 18 cyrkułów podlegających gubernatorowi we Lwowie. Skołyszyn, Lisów i Sławęcin weszły w skład cyrkułu jasielskiego. Mocą nowych zasad wszystkie wsie mające jednego właściciela tworzyły dominium. Został nim też Skołyszyn. Wkrótce powołano nowy samorząd z wójtem na czele.

Obszar Podkarpacia był w latach 1914-1915 areną bojów, a o wydarzeniach tych przypomina Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej oraz szereg cmentarzy wojennych. Tereny w okolicach Jasła, w tym gminy Skołyszyn zostały mocno zniszczone.

Gmina Skołyszyn powstała w 1933 r. jako gmina zbiorowa. Administracyjnie należały do niej: Skołyszyn, Lisów, Sławęcin, Bączal Dolny, Bączal Górny, Siepietnica, Opacie, Siedliska, Przysieki, Pusta Wola, Harkłowa i Kunowa. Jej wójtem w okresie międzywojennym był Józef Burda, zaś funkcję sekretarza gminy pełnił Stanisław Szymański.

II wojna światowa dla mieszkańców gminy była okresem bardzo trudnym. Ludność żydowska praktycznie uległa zagładzie, wiele rodzin polskich straciło życie i mienie. W miejscowych lasach czynnie działało podziemie zbrojne (Armia Krajowa, Gwardia Ludowa). Jesienią 1943 r. na terenie Bączala Górnego rozegrała się jedna z ważniejszych akcji zbrojnych – zniszczono zlewnię kontyngentowego mleka dezorganizując jego pobór przez okupanta. W maju 1944 r. w lesie w okolicy Bączala założono konspiracyjną Gminną Radę Narodową, kilka miesięcy później – jasielską Powiatową Radę Narodową.

Znaczące zmiany nastąpiły po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. Zaczęła się również powolna odbudowa. Reforma administracyjna z 1954 r., w miejsce 4-stopniowego podziału kraju, wprowadziła strukturę 3-stopniową (województwo, powiat, gromada). W 1955 r. powstały Gromadzkie Rady Narodowe, które przetrwały do 1973 r. W 1973 r. przeprowadzono nową reformę terenowej administracji kraju, powołano gminy. W 1990 r. wprowadzono administrację samorządową w miastach i gminach, którą wyposażono w osobowość prawną.

Poniżej opisano historię poszczególnych wsi gminy Skołyszyn:

Bączal Dolny i Górny (*Boncol, Banczal, Banczin*)

Pierwsza wzmianka o Bączalu pochodzi z 1124 r., z dokumentu nadania ziemi benedyktynom z Tyńca. Wieś jako całość z nadania królewskiego, w 1370 r. przeniesiona została na prawo magdeburskie. Parafia w Bączalu Dolnym, wzmiankowana w 1348 r., powstała zapewne pod koniec XIII w. Działała przy niej szkoła i szpital dla ubogich. Drewniany kościół z 1667 r., odrestaurowany w 1865 r., znajduje się w Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku.

Początkowo wieś należała do królewszczyzn. W wyniku późniejszych podziałów powstały wsie: Bączal Dolny, Górny i Bączal Opata – dziś Opacie. W 1595 r. Bączal Niżny w powiecie bieckim był własnością starosty olsztyńskiego Joachima Ocieskiego. W XVII w. Bączal Dolny (Niższy) i Górny (Wyższy) były wsiami szlacheckimi, zaś Bączal Opata był własnością Opatów Tynieckich.

W czasie II wojny światowej Bączal Dolny i Górny zostały mocno zniszczone. Mieszkańcy miejscowości dawali schronienie osadnikom z Jasła, wysiedlonym z rozkazu niemieckiego starosty jasielskiego w 1944 r. Miejskowa plebania, dzięki ks. Florianowi Zajączowi, była ważnym ośrodkiem ruchu oporu. W latach 1954-1961 istniała gromada Bączal Dolny, w skład której wchodziły również dwie inne wsie, tj. Bączal Górny i Opacie.

Harkłowa (*Aryłowa Wola, Hartłowa Wola*)

Wieś powstała na prawie polskim, w 1363 r. król Kazimierz Wilki ustanowił w niej sołectwo w rękach Mikołaja Czoczora i lokował ją na prawie magdeburskim. W dokumencie lokacyjnym wzmiankowane są prawa do budowy karczmy, młyna wodnego na Ropie w granicach wsi oraz 1 łan terenu pod kościół. Wieś należała do dóbr królewskich aż do pierwszego rozbioru Polski w 1772 r.

W 1383 r. Jakusz z Kunowej sprzedał sołtystwo synowi, Klemensowi. Potem po kolei właścicielami byli: szlachcic Wojtek ze Skołyszyna (od 1399 r.), Jan Radwan z Kunowej (od 1460 r.), Stanisław Winiarski (1535), potem kasztelan biecki Seweryn Boner. W 1545 r. dziedzicami dóbr byli abp gnieźnieński i bp krakowski Piotr Gamrat, potem – Zofia Ocieska i Jan Ocieski. W 1581 r. wieś należała do starostwa bieckiego. W XVI w. istniała tu szkoła przykościelna. Za czasów austriackich sprzedano królewszczyzny i Harkłową nabył starosta biecki Wilhelm Siemieński. W 1858 r. wieś z wójtostwem odziedziczyła Seweryna z hr. Siemieńskich hr. Kolawrath. W 1870 r. sprzedała ją Wandzie z Dobrzańskich Wittig – w rękach rodziny dobra pozostawały do poł. XX w.

W 1861 r. odkryto w Harkłowej złoża ropy. W 1863 r. powstały pierwsze szyby naftowe, w 1871 r. zawiązała się Spółka Harkłowska. Przedsiębiorstwo posiadało 8 szybów. W 1874 r. – 24 szyby, 30 robotników i wydobywano 450 ton ropy, w 1881 r. – 33 szyby i 56 pracowników. W 1889 r. wybudowano rurociąg z kopalni do stacji kolejowej w Skołyszynie, skąd koleją przewożono ropę do nowej rafinerii w Jasle. Na początku XX w. Spółka Harkłowska, mając 120 szybów, wydobywała rocznie ok. 600 ton. Ponadto działało Galicyjskie Gwarectwo Naftowe Harkłowa z 39 szybami

i wydobyciem 529 ton, Galicyjskie Przedsiębiorstwo Naftowe – 25 szybów i 62 ton i Niemiecko-Galicyjskie Akcyjne Towarzystwo Naftowe w Berlinie. Od 1901 r. datuje się rozpoczęcie wierceń do głębszych warstw sięgających 1200 m. Działalność kopalń przerwała I wojna Światowa. W okresie międzywojennym nastąpił dynamiczny rozwój wydobycia ropy. Powstały nowe podmioty, np. spółka Ropita (1921-1939). Podczas okupacji niemieckiej (1939-1945) kopalnię harkłowską włączono do koncernu Beskiden, w 1945 r. upaństwowiono ją. W latach powojennych prowadzono głównie prace poszukiwawcze na macierzystym złożu Harkłowa, zakończone kolejnymi odwiertami, ale bez większych sukcesów. Intensyfikacja wierceń w latach 1977-1986 doprowadziła do odkrycia dwóch nowych złóż Podlas – N i Podlas – S. Pod koniec XX w., z uwagi na wyczerpanie złoża, rozpoczęto stopniową likwidację szybów.

Jablonica

Wieś lokowana na prawie magdeburskim w 1380 r., na bazie istniejącej osady. W pocz. 2 poł. XV w. jej właścicielem był Mikołaj Kamieniecki herbu Pilawa (1460-1515) – starosta sanocki, od 1508 r. wojewoda krakowski, hetman wielki koronny (1503-1515). W 1477 r. wzmiankowany jest Piotr Lisowski, który zastawił wieś za 70 grzywien Pawłowi z Biecza. W 1529 r. wzmiankowany jest folwark. Wg spisu z 1879 r. były tu dwie murowane kaplice. Budynek szkoły wzniesiono dopiero w 1928 r. W latach 1919-1922 powstała straż pożarna.

W czasach zaborów działał tu ksiądz Berard Bulsiewicz (1837-1896), działacz patriotyczny i kaznodzieja we Lwowie, powstaniec styczniowy walczący w oddziałach Dionizego Czachorowskiego i Antoniego Jeziorańskiego. Dnia 24 grudnia 1944 r. oddział Armii Ludowej stoczył walkę z hitlerowcami, w czasie której zginął dowódca okręgu AL „Nafta” – Wojciech Kwilosz ps. „Tomek”.

Kunowa

Według tradycji w średniowieczu istniał tu ulubiony zamek królowej Jadwigi – na brzegu Ropy. Na terenie wsi zlokalizowano trzy osady wczesnośredniowieczne. W 1369 r. dziedzicem Kunowej był Jakusz, potem jego syn Klemens. Od XIV w. Kunowa stanowiła własność biskupów krakowskich, w XV w. była własnością rycerską. Stosunkowo często w dokumentach występują wzmianki o mieszkańcach wsi pełniących ważne funkcje, np. funkcję sędziego grodzkiego w Bieczu pełnili Jan z Kunowej (1419-1421), Jan Kunowski (1469 r.), Jan Radwan z Kunowej (1480 r.). W XVIII w. wieś podupadła z powodu częstych epidemii i nieurodzajów. Pod koniec XIX w. dobra dworskie stały się własnością Karola Klobassy, jednego z pionierów przemysłu naftowego. W 1923 r. zbudowano szkołę.

Lipnica Górna

Pierwsza wzmianka o Lipnicy pochodzi z 1369 r. i dotyczy lokacji na prawie magdeburskim przez Andrzeja ze Świećcan oraz zgody na wykupienie sołectwa w Lipnicy od niejakiego Fabiana. Wieś była królewską należącą do starostwa bieckiego. Po rozbiórce Polski w 1772 r. Lipnica została wystawiona na sprzedaż. W spisie powszechnym z 1870 r. jako właściciel wymieniany jest Karol Klobassa, w 1901 r. wieś kupił bank hipoteczny.

Lisów

Lisów zaliczany jest do najstarszych osad w gminie. Na terenie wsi istniało grodzisko (na wzgórzu zwanym Grodziskiem, Zameczyskiem lub Banią). Gród ten był jednym z kilku grodów obronnych na szlaku handlowym na Węgry, jego upadek wiąże się z pierwszymi najazdami Tatarów w XIII w., także ze wzrostem strategicznego znaczenia kasztelanii bieckiej.

Wieś, na bazie starszej osady, lokowana była na prawie magdeburskim przez królową Jadwigę w 1386 r. Zasadźcą był Spytko z Meleszyna. Początkowo stanowiła integralną całość z Lisówkiem, który w 1911 r. został przyłączony do Skołyszyna. Rozkwit Lisowa przypadł na przełom XIX i XX w., kiedy powstały w Lisowie Ochotnicza Straż Pożarna (remiza zbudowana w 1932 r.), szkoła podstawowa (nowy budynek wzniesiony w 1928 r.), a także wybudowano rozlewnię mleka. Podczas II wojny światowej na terenie wsi działała czynnie Armia Krajowa.

Przysieki

Osada ukształtowała się w XI w. jako wieś rycerska. W 1364 r. wykupiona przez króla, lokowana była na prawie niemieckim i jako królewszczyzna funkcjonowała do okresu zaboru austriackiego.

W 1777 r. władze austriackie sprzedały wieś, która do 1945 r. była prywatną, w posiadaniu rodzin, m.in.: Jabłonowskich, Stadnickich, Włodków, de Laveaux. W okresie PRL i latach współczesnych nastąpił rozwój miejscowości.

Pusta Wola

Wieś w 1416 r. została lokowana na prawie niemieckim jako wieś królewska w powiecie bieckim (1581). Królewszczyzną była do okresu rozbiorów. W 1777 r. władze austriackie sprzedały starostwo trzcinińskie, w skład którego wchodziła także wieś Pusta Wola i odtąd była ona własnością prywatną – do 1945 r.

Siedliska Sławęcińskie

Wieś założono na prawie niemieckim w 1398 r., na bazie istniejącej osady. W ten sposób weszły w skład dóbr królewskich i jako dzierżawa, dość często zmieniały użytkownika. W 1451 r. wymieniana była Katarzyna Budziszowska; w 1472 r. Jan Oświęcim, w 1476 r. Jan Brzeziński, w 1480 r. Paweł z Kłęczan, w 1496 r. Jan z Kłęczan, w 1502 r. Jan i Stanisław Winiarscy ze Skryszowa, w 1508 r. Jan Milorad ze Sławęcina. W XVI w. Siedliska weszły w skład klucza dóbr królewskich – starostwa niegrodowego w Trzcinicy, do którego należały też Przysieki i Pusta Wola. W 1581 r. starostwo trzcinińskie należało do hr. Zofii Ocieskiej; wieś dzierżawił Taszycki. W 1595 r. klucz trzciniński trzymał Joachim Ocieski, kanclerz koronny, starosta olsztyński (zm. 1613 r.); w skład dzierżawy wchodziły Gądky – folwark, Jareniówka, Przysieki, Przysieczki, Pusta Wola, Siedliska Sławęcińskie i Trzcinica. W latach 1634-1710 wieś była w rękach starostów libuskich, rodziny Rejów. W 1772 r. starostwo trzcinińskie z Siedliskami Sławęcińskimi dzierżawili Siemieńscy, a po I rozbiorze Polski, w 1777 r. starostwo nabył Stanisław Jabłonowski, zięć Siemieńskich. W latach 1828-1856 Siedliska były w rękach rodziny Stadnickich. W 1856 r. starostwo trzcinińskie kupił Józef Bärenreither, w 1872 r. hr. Szczęsny Włodek, po nim dziedziczył syn hr. Stanisław Włodek. W 1945 r. właścicielem majątku dworskiego w Siedliskach Sławęcińskich była Maria de Lavaux. W 1890 r. było we wsi 27 domów mieszkalnych. W 1900 r. powstała Ochotnicza Straż Pożarna.

Siepietnica

Osada w XI w. przekazana w uposażenie klasztoru w Tyńcu, co potwierdzają dokumenty z 1123 - 1125 r. Wieś, ponownie wzmiankowana w 1229 r., lokowana na prawie magdeburskim. W 1319 r. podlegała pod zamek Gólesz.

Skołyszyn (Skoliszyn)

Prawdopodobnie wieś powstała na prawie polskim, w nieznanym czasie została lokowana na prawie magdeburskim, w 1411 r. Władysław Jagiełło potwierdził dawny przywilej lokacyjny. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1359 r.: Kazimierz Wielki zaświadcza, że Mściwój Szczuka sprzedał część posiadłości w Skołyszynie Tomkowi z Samborzyna. W 1379 r. wymieniany jest sołtys Skołyszyna – Hanko. W XV w. wieś wymieniana wśród dóbr królewskich jako wieś należąca do parafii w Sławęcinie i powiatu bieckiego. Jako własność królewska często była zastawiana za pożyczki lub oddawana w dzierżawę. W 1422 r. Mikołaj Manczikał sprzedał dobra sołtysie Mikołajowi Rogalcz. W latach 1460-1462 właścicielem dóbr w Skołyszynie był Stanisław Taszycki.

W XVI-XVII w. Skołyszyn stała się własnością prywatną. W 1536 r. jego właścicielem był Adam Sułowski herbu Strzemię, sędzia grodzki i biecki. Według spisów podatkowych z 1581 r. w Skołyszynie było 6 łanów kmiecych, 2 zagrody z rolą, 3 zagrody bez roli, 4 komorników z bydłem, 8 komorników bez bydła i 1 rzemieślnik. Oprócz tego były dobra dworskie. Skołyszyn w rękach Sułowskich pozostał do poł. XVII w. Do połowy XVIII w. wieś należała do Ziemi Bieckiej. W 1772 r. w wyniku rozbiorów Skołyszyn dostał się pod zabór austriacki, a administracyjnie do Cyркуlu Pilzneńskiego (1774 r.), następnie Dukielskiego (1782 r.) i Jasielskiego (1789-1918). W 1780 r. we wsi mieszkało 575 osób, w 1790 – 617, w tym 20 Żydów.

W 1803 r. Skołyszyn z Lisówkiem liczył 419 mieszkańców, we wsi istniała szkoła rzemieślnicza dla biednych chłopców. Potem przechodził na własność: Józefa hr. Wodzickiego (1832 r.), Prospera hr. Zborowskiego (1837 r.). W 1868 r. majątek we wsi (283 ha) kupił Karol Klobassa, który wraz ze swym synem Stanisławem Klobasą Zręckim, Tytusem Trzeciekim oraz Ignacym Łukaszewiczem byli pionierami przemysłu naftowego.

W wyniku uwłaszczenia w Galicji (1848 r.) chłopci w Skołyszynie otrzymali ok. 312 hektarów ziemi. W 1878 r. utworzono tu szkołę ludową. W 1880-1883 powołano tzw. Pogotowie kolejowo-wiejskie straży pożarnej, a w 1884 r. OSP. W 1880 r. we wsi stały 102 domy oraz zabudowania dworskie. W 1884 r. wieś przecięły tory kolejowe linii Stróże – Zagórz Galicyjskiej Kolei Transwersalnej. W 1889 r. pociągnięto z kopalni ropy naftowej w Harklowej do stacji kolejowej w Skołyszynie pięciokilometrowy ropociąg.

W dniach 2-6 maja 1915 r. wieś znalazła się w pasie frontowym „bitwy pod Gorlicami”. Z tego okresu pochodzą cmentarze wojenne, rozlokowane w okolicy. Po odzyskaniu niepodległości wieś należała do powiatu jasielskiego w województwie krakowskim. Właścicielami majątku dworskiego zostali Czystczanowie, potem Brykczyńscy.

W okresie międzywojennym w Skołyszynie i Lisówku było 125 domów i 652 mieszkańców. W okresie II wojny światowej w okolicy działały struktury Armii Krajowej (Placówka „Sowa” – Skołyszyn w Obwodzie AK Jasło). Życie podczas wojny straciło kilkudziesięciu mieszkańców wsi, w tym wszyscy Żydzi. Jesienią 1943 r. grupa wypadowa Gwardii Ludowej pod dowództwem Wojciecha Kwilosza opanowała stacją kolejową niszcząc urządzenia zwrotnicze i przewody telefoniczne. 15 stycznia 1945 r. wojska niemieckie spaliły pałac.

Po wojnie uruchomiono Państwową Fabrykę Gwoździ w Skołyszynie, późniejsze Zakłady Armatury JAFAR. Wieś należała administracyjnie do woj. krakowskiego (1945 r.), rzeszowskiego – powiat jasielski (1945-1974), krośnieńskiego (1975-1998) i od 1998 r. do podkarpackiego – powiat jasielski.

Sławęcin

Wieś lokowana na prawie magdeburskim w 1326 r. Stanowiła własność królewską. W 1328 r. wymieniana jest parafia w Sławęcinie, kościół istniał tu w chwili lokacji. W posiadaniu parafii były budynki gospodarcze i mieszkalne oraz szkoła i szpital dla ubogich. Wieś, będąc własnością królewską, często zmieniała właścicieli. Do XVIII w. należała do powiatu bieckiego, po rozbiórce Polski, na skutek nowego podziału administracyjnego Galicji, weszła w skład powiatu jasielskiego. Wiek XIX był wyjątkowo trudny dla mieszkańców Sławęcina, był to czas ucisku pańszczyźnianego, głodu, zarazy. W okresie międzywojennym wielu mieszkańców wyjechało „za chlebem” do Francji i Ameryki.

Święcany

Jako osada istniały co najmniej od XII w., w 2 poł. XIV w. lokowane zostały na prawie magdeburskim. Pierwsza źródłowa wzmianka o wsi pochodzi z 1369 r. - Andrzej ze Święcan wymieniany jest jako założyciel wsi Lipnica. Wieś była królewszczyzną do 1386 r., kiedy za wybitne zasługi została nadana przez Władysława Jagiełłę Spytkowi z Melsztyna; w rękach rodu znajdowała się do 1524 r. Potem często zmieniała właścicieli, byli nimi m.in.: rodzina Ocieskich (1548-1620), rodzina Dąbskich (1620-1727), Uniatycy (1727-1760), Lubienieccy i ich współmałżonkowie (1760-1904). W latach 1904-1908 znaczna część dóbr dworskich uległa parcelacji, po nabyciu ich przez Bank Parcelacyjny we Lwowie oraz Józefa i Kazimierę Olszewskich. W 1927 r. majątek dworski o powierzchni 48 morgów nabył Wojciech Grzegorzcyk; w następnych latach uległ on dalszemu rozdrobnieniu w wyniku podziałów spadkowych.

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Skołyszyn składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamer dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,

3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

Teren gminy Skołyszyn rozciąga się na obszarze Pogórza Ciężkowickiego i Dołów Jasielsko - Sanockich. Wraz z Pogórzem Rożnowskim, Strzyżowskim, Dynowskim i Przemyskim, według podziału prof. J. Kondrackiego, należy do Pogórza Środkowobeskidzkiego zaliczanego do Zewnętrznych Karpat Zachodnich. Pogórze Środkowobeskidzkie jest pasmem wzgórz i kotlin śródgórskich o szerokości kilkudziesięciu kilometrów i wysokościach od 300 do 500 m n.p.m. z kilkoma wyższymi pasmami. Zachowane w gminie masywy leśne, szczególnie w Lisowie i Jabłonicy, stwarzają dogodne warunki do pieszych wycieczek, zbioru runa leśnego oraz wypoczynku w kontakcie z naturą.

W taki naturalny krajobraz wpisuje się działalność człowieka, która na przestrzeni wieków zmieniała i nadal zmienia teren gminy Skołyszyn. Najbardziej czytelna jest wielowiekowa działalność rolnicza, poprzez mozaikę pól uprawnych i zalesień śródpolnych, współgrająca z naturalnym pejzażem, tworząca istotne walory widokowe. Na uwagę zasługują malowniczo rozmieszczone stawy rybne w Siepietnicy, w sąsiedztwie zakola rzeki Ropy i Święcanach, w pobliżu otoczonego zielenią kościoła. Układy ruralistyczne wiosek rozlokowanych w przestrzeni pól zostały zatarte, co w głównej mierze spowodowane jest historycznym rozwojem wsi oraz niedostosowaniem nowej zabudowy do zastanego układu.

W malowniczą naturalną przestrzeń gminy wpisuje się architektura, której dominującymi elementami są sylwety kościołów. Świątynie o charakterze zabytkowym znajdują się w Harkłowej, Sławęcinie i Święcanach, zaś nowsze wzniesiono w Bączalu Dolnym, Jabłonicy, Lisowie, Przysiekach i Skołyszynie. Najbardziej atrakcyjne walory widokowe stwarza lokalizacja kościoła w Święcanach, dzięki elementom zapewniającym otwarcie widokowe i atrakcyjność krajobrazową, wynikające z ukształtowania terenu i towarzyszącej zieleni. Pozytywnie w pejzaż wpisuje się również monumentalna bryła kościoła w Bączalu Dolnym położonego na owalnym placu przy Drodze Cmentarnej czy widoczny na tle zieleni kościół w Harkłowej. Zieleń w otoczeniu kościołów jest istotnym elementem kształtowania krajobrazu również kulturowego.

W szeroko rozumiany krajobraz kulturowy wpisują się założenia cmentarzy wyznaniowych w Sławęcinie, Bączalu Dolnym, Harkłowej i Święcanach, cmentarze wojenne z I wojny światowej w miejscowościach: Jabłonica, Siepietnica, Harkłowa, Sławęcin, Święcany i Bączal Dolny, także pozostałości zespołów dworsko-parkowych w Harkłowej, Przysiekach, Skołyszynie, często w sąsiedztwie zabudowań folwarcznych.

Nieodłącznym elementem krajobrazu kulturowego są kapliczki i krzyże przydrożne, stanowiące element przypisany i do dziedzictwa materialnego i niematerialnego, są elementem tradycyjnej obyczajowości, dokumentem historii, a często posiadają istotne walory artystyczne. Na terenie gminy Skołyszyn zachowanych jest kilkanaście przykładów tej małej architektury, niemal w każdej miejscowości.

Częścią krajobrazu kulturowego są również zachowane elementy kopalni ropy naftowej w pejzażu Harkłowej. W centrum wsi zgromadzono urządzenia wykorzystywane kiedyś do pozyskiwania ropy, m.in. konik pompowy, głowica wydobywcza, przekładnia górnicza, kierat, podpora liny, liny napędu, zmiana kierunku napędu, pompa ropy, trójka i zbiornik magazynowy ropy. Harkłowa znajduje się na transgranicznym szlaku naftowym przebiegającym przez terytorium Polski i Ukrainy, łączącym miejsca związane z powstaniem przemysłu naftowego w Galicji. Trasa szlaku ma długość 450 km. Ekspozuje zachowane zabytkowe urządzenia i obiekty związane z wydobywaniem ropy naftowej oraz gazu ziemnego od czasów „gorączki galicyjskiej” po czasy współczesne. Uwzględnia także istotne elementy dziedzictwa pogranicza kultur oraz unikalne zasoby przyrody. W związku z powyższym gmina Skołyszyn ma w swoim herbie lampę naftową, która symbolizuje dziewiętnasto- i dwudziestowieczne naftowe tradycje.

Istotnym elementem historycznego krajobrazu jest również linia kolejowa z zabytkowymi budynkami: dworcami, stacyjkami, toaletami.

Wszystkie wyżej przedstawione elementy krajobrazu gminy Skołyszyn stanowią przestrzeń historyczną, która w ciągu wieków świadomie była kształtowana przez człowieka.

W krajobraz kulturowy wpisują się ponadto wartości niematerialne. Taką wartością są m.in. herb gminy Skołyszyn z lampą naftową w godle, zwyczajowe nazwy przysiółków czy miejsc, legendy,

wybitne postaci, których miejsce urodzenia lub działalność jest z gminą związana. Wartością niematerialną jest również tradycja ludowa, kultywowana na terenie gminy przez lokalne stowarzyszenia na licznie organizowanych imprezach czy spotkaniach.

I. ARCHITEKTURA SAKRALNA

Kościół

Wśród najcenniejszych zabytków gminy Skołyszyn znajdują się obiekty architektury sakralnej. Wśród nich szczególne cenne są obiekty architektury drewnianej znajdujące się na podkarpackim odcinku Szlaku Architektury Drewnianej: kościoły w Święcanach i Sławęcinie. Najcenniejszym obiektem sakralnym gminy, równocześnie najcenniejszym zabytkiem drewnianej architektury sakralnej pld.-wsch. Polski, był drewniany kościół w Bączalu Dolnym wybudowany w 1667 r., w latach 70. XX w. przeniesiony do Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku.

Sławęcin. Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Katarzyny. Pierwszy kościół parafialny w Sławęcinie powstał już w XIV w., o czym świadczą wzmianki o tutejszym proboszczu i parafii z 1326 r. i 1328 r. Kościół ten przestał istnieć po poł. XVIII w. W 1779 r. staraniem proboszcza sławęcińskiego Michała Dyktanowicza i właściciela miejscowych dóbr ziemskich Ignacego Łętkowskiego, wzniesiony został zachowany do dziś kościół. Konsekrowany w 1780 r. Z tego czasu pochodzi większość zachowanego w kościele wyposażenia ruchomego. W 1886 r. kościół przeszedł gruntowny remont, w trakcie którego przedłużono nawę w kierunku zach. Trzy lata później wykonana została nowa dekoracja malarska wnętrza.

Kościół położony w centrum wsi, na zboczu łagodnie opadającego wzgórza, ok. 200 m na pn. od drogi Jasło- Biecz. Drewniany, na kamiennym podmurowaniu, nie podpiwniczony. Ściany konstrukcji zrębowej, szalowane od zewnątrz deskami, wzmocnione lisicami. Kruchty: pd. konstrukcji zrębowej, zach. słupowej, szalowane pionowo deskami. Prezbiterium na rzucie prostokąta, od wsch. zamknięte trójbocznie, węższe od nawy. Od pn. do prezbiterium przylega zakrystia na rzucie wydłużonego prostokąta, z niewielkim przedsionkiem od zach. korpus nawowy na rzucie wydłużonego prostokąta. Przy pd.-zach. ścianie korpusu kruchty na rzucie prostokąta. Prezbiterium i nawa nakryte wspólnym dachem, krytym blachą ocynkową. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne.

W pn.-zach. narożu placu kościelnego znajduje się dzwonnica z 1 ćw. XX w. Parawanowa, murowana z cegły, na wysokim, kamiennym cokole, trójarkadowa, z arkadami sklepieniami łukiem pełnym.

Fot. 1. Sławęcín. Kościół parafialny pw. Św. Katarzyny (fot. autor opracowania).

Fot. 2. Świącány. Kościół parafialny pw. Św. Anny (fot. autor opracowania).

Święcany. Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Anny. Parafia w Święcanach istniała już w XV w. Wcześniej kościół, który wg tradycji znajdował się w innym miejscu, spłonął w k. XV w. Obecny wzniesiono prawdopodobnie w pocz. XVI w. lub w 1520 r. W 2 poł. XVI w. wnętrze kościoła pokryto polichromią. W XVII w. kościół obudowano sobotami, wnętrze częściowo zbarokizowano, a także wzniesiono wieżę dzwonną, którą w 1782 r. dostawiono do elewacji zach. kościoła. W 1863 r., w trakcie remontu kościoła dobudowano do pn. ściany nawy kaplicę św. Jana Nepomucena. W tym okresie do wieży od pn. i pd. dodano boczne aneksy, a ok. 1870 r. kościół otrzymał nową polichromię autorstwa Jana Tabińskiego. Podczas remontu kościoła w 1908 r. zastąpiono dotychczasowe gontowe pokrycie dachu blachą. W 1992 r. odkryto późnorennesansową polichromię, którą odsłonięto i poddano konserwacji w latach następnych.

Kościół usytuowany jest w pd. części wsi, ok. 200 m od drogi lokalnej Siepietnica-Szerzyny, na zboczu wzgórza. Teren przykościelny wyznaczony jest kamiennym murem z bramkami i kaplicami w linii którego znajduje się murowana dzwonnica parawanowa. W otoczeniu kościoła nieliczny starodrzew. Kościół orientowany, złożony z prostokątnego prezbiterium zamkniętego od wsch. trójbocznie, szerszego korpusu nawowego na rzucie zbliżonym do kwadratu oraz dostawionej do korpusu od zach. wieży na rzucie zbliżonym do kwadratu. Do prezbiterium od pn. przylega prostokątna zakrystia, do korpusu od pn. kwadratowa kaplica, a od pd. prostokątna kruchta. Wieżę od pd. i pn. ujmują wąskie, prostokątne aneksy. Elementami dominującym jest izbicowa wieża o pochyłych ścianach nakryta wysokim ostrosłupowym hełmem oraz potężny, jednorodny, stromy dach nad nawą i prezbiterium, w dolnej części nieco załamany, o wspólnej kalenicy, zwieńczony sześcioboczną, wysoką wieżyczką na sygnaturkę. Kaplica oraz kruchta pd. nakryte są dachami dwuspadowymi, aneksy przy wieży pulpitowymi. Kościół posadowiony na kamiennym podmurowaniu, wzniesiony z drewna w konstrukcji zrębowej. Wieża, kruchta i aneksy przywieżowe zbudowane w konstrukcji słupowo-ramowej. Ściany nawy i prezbiterium wzmocnione lisicami. Cały kościół jest oszalowany deskami w pionie. Hełm wieży posyty gontem, pozostałe dachy pokryte blachą. Otwory okienne prostokątne. Dwa okna w prezbiterium oraz wejście do zakrystii zachowały oryginalne obramienia o wykroju w ośli grzbiet. Ściany wnętrza rozczłonkowane zostały lisicami ukształtowanymi w formie pilastrów. Ściany kościoła, strop prezbiterium i parapet chóru pokryte dekoracją malarską z ok. 1870 r.

W obwodzie ogrodzenia placu kościelnego usytuowana jest dzwonnica wzniesiona w 1910 r. z materiału uzyskanego z rozbiórki gumien dworskich. Parawanowa, murowana z cegły, tynkowana, z okładziną klinkierową w szczycie i blendach pomiędzy arkadami, dwuarkadowa.

Harkłowa. Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Doroty. Kościół usytuowany na pn.-zach. od centrum wsi, przy drodze prowadzącej do wsi Kunowa oraz bocznej doprowadzającej do cmentarza parafialnego. Pierwszy, zapewne drewniany kościół powstał na przełomie XIV/XV w. W 1860 r. zastąpił go nowy, również drewniany, który spłonął w 1894 r. Obecny kościół wzniesiony w latach 1894-1896 wg projektu Teodora Talowskiego.

Kościół neogotycki, jednonawowy, na planie krzyża, którego ramiona stanowią dwie kaplice, z niższym i węższym prezbiterium zamkniętym poligonalnie oraz parą aneksów między ścianami prezbiterium i ścianami kaplic. Naroża ścian oszkarpowane, okna smukłe, zamknięte łukiem ostrym, w krzyżu kościoła smukła sygnaturka. Budynek murowany z cegły i ciosów kamiennych, tynkowany, ściany zwieńczone profilowanym gzymsem. Na osi fasady niska kruchta ustawiona na tle ostrołucznej blendy, w górnej części wypełnionej rzędem ostrołucznych arkadek na kolumnienkach przyściennych i wielką kolistą rozetą. Podobne, ostrołuczne blendy, wypełnione ostrołucznym biforium w ścianach szczytowych kaplic.

W pn.-zach. narożu placu kościelnego znajduje się dzwonnica wzniesiona w 1936 r. Parawanowa, murowana, ażurowa budowla w formie ostrołucznie zamkniętej bramy, z parą ostrołucznych arkad.

Fot. 3. Harkłowa. Kościół parafialny pw. Św. Doroty (fot. autor opracowania).

Kaplice

Święcany. Kaplica cmentarna. Usytuowana na cmentarzu parafialnym, w starszej jego części, na lekkim wzniesieniu. Wzniesiona w 1882 r. Murowana z cegły, tynkowana, na rzucie prostokąta, z półkoliście zakończonym prezbiterium. W elewacji frontowej, pd., prostokątny otwór wejściowy zakończony łukiem odcinkowym. Fasada zwieńczona wysokim, trójkątnym szczytem. Ściany zdobione podwoją parą pilastrów w elewacji frontowej. W ścianach bocznych po jednym oknie zakończonym łukiem odcinkowym. Dach kryty blachą.

Sławęcin. Kaplica grobowa Zborowskich. Usytuowana w starszej części cmentarza, zajmuje wierzchołek niewielkiego wzgórza łagodnie opadającego ku dolinie rzeki Ropy. Wzniesiona w 1844 r. z fundacji Prospera hr. Zborowskiego jako mauzoleum doczesnych szczątków jego żony Emilii, zmarłej w 1843 r. Murowana z cegły, tynkowana, z niedostępną kryptą grobową. Na rzucie zbliżonym do kwadratu. Ściany rozcłunkowane głębokimi wnękami. Narożniki ujęte kolumnami na planie ośmioboku, ustawionymi na czworobocznych bazach. Dach czterospadowy namiotowy, kryty blachą.

Fot. 4. Święcany, kaplica cmentarna – po lewej; Sławęcin, kaplica grobowa Zborowskich – po prawej (fot. autor opracowania).

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Na terenie gminy Skołyszyn zachowała się stosunkowo duża ilość zabytkowych kapliczek, które prezentują różnorodne formy i style oraz różny poziom artystyczny. Występują murowane kapliczki typu domkowe, słupowego oraz figury przydrożne. Przeważnie są to niewielkie budowle na rzucie zbliżonym do kwadratu, murowane, nakryte dwuspadowym dachem, z arkadowym otworem wejścia, datowane na połowę XIX i I połowę XX, w np. w miejscowościach: Przysieki, Lipnica Górna, Sławęcin, Skołyszyn, Siepietnica, dwie kapliczki w Święcanach oraz kapliczki św. Jana Nepomucena (ok. 1860 r.) z polichromowaną rzeźbą świętego z XIX w. o wysokich walorach artystycznych i św. Barbary (XVIII/XIX w.) w Bączalu Dolnym. Nieco starsze kapliczki znajdują się w Jabłonicy obok domu nr 63 (XVIII/XIX w.) oraz kapliczka Św. Floriana w Bączalu Dolnym obok domu nr 114 (XVIII/XIX w.) z ciekawie rozwiązaną fasadą przeprutą arkadowym otworem flankowanym parami półkolumn, we wnętrzu stoi ludowa, polichromowana rzeźba Św. Floriana z XVIII w., restaurowana po 2008 r. Do najstarszych kapliczek należą: kapliczka słupowa (trzykondygnacyjna) w Bączalu Dolnym oraz figura Św. Jana Nepomucena w Skołyszynie.

Kapliczka w Bączalu Dolnym wzniesiona została przed 1643 r., być może jako tzw. latarnia umarłych, mogła też służyć jako znak graniczny pomiędzy ziemią będącą własnością kościelną, a szlachecką lub być drogowskazem na ważnym szlaku drogowym. Murowana z cegły z użyciem piaskowca, tynkowana, trzykondygnacyjna, na rzucie prostokąta zbliżonym do kwadratu, o wysokości ok. 4 m. Zakończona piramidalnie. Poszczególne kondygnacje wyodrębnione znacznym uskokiem. We wszystkich kondygnacjach, na osi każdego boku wnętrza prostokąta zamknięta odcinkowo. Wnętri stopniowo zwężające się ku górze.

Figura przydrożna Św. Jana Nepomucena usytuowana jest przy drodze Jasło-Biecz. Ze względu na poziom warsztatu artystycznego jaki prezentuje rzeźba i jej usytuowanie, wskazuje na pierwotne inne przeznaczenie, może związane z jakimś okolicznym dworem, następnie przeniesiono na nowe miejsce. Napis na tablicy inskrypcyjnej umieszczonej na postumencie, informuje, że figura powstała dn. 21/6/1767 r., a jej odnowienie nastąpiło w 1910 r. Figura postawiona na ceglany postumencie usytuowanym na czworobocznej, kilkustopniowej podstawie. Całość wieńczy profilowany gzyms. Figura przedstawia świętego w stroju kanonika, w pełnej postaci, stojącego w lekkim kontrapoście, przyciskającego oburącz do piersi krucyfiks. Obok postaci świętego, przy jego prawym boku, postać siedzącego aniołka w przykłęku.

Kapliczki nie były zwykłym dziełem wybitnych artystów. Fundowali je bowiem najczęściej miejscowi gospodarze czy społeczność lokalna chcąc upamiętnić ważne wydarzenia z dziejów Polski, wsi czy własnej rodziny, często dziękując w ten sposób za ocalenie, szczęśliwy powrót z wojny, pokonanie choroby itp. Kapliczki przydrożne są niezwykle charakterystycznym elementem krajobrazu i dziedzictwa kulturowego regionu. Są niejednokrotnie bardzo malowniczym, urokliwym „dopełnieniem” walorów krajobrazu naturalnego i materialnym świadectwem religijności, patriotyzmu, tożsamości kulturowej, poczucia przynależności do regionu, miejscowości czy grupy społecznej.

W przeważającej większości obiekty te zachowane są w dobrym stanie technicznym, otoczone opieką właścicieli prywatnych, władz samorządowych czy stowarzyszeń. Niestety niejednokrotnie efektem wielokrotnych remontów, napraw czy renowacji przeprowadzanych bez znajomości podstawowych zasad postępowania z obiektami zabytkowymi są niekorzystne zmiany i przekształcenia tych obiektów będące wynikiem stosowania niewłaściwych materiałów (beton, lastrico, płytki ceramiczne, metal, współczesne tynki, olejne farby, wymiana stolarki), przekształceń ich formy, dekoracji architektonicznej, likwidacji elementów zdobniczych.

II. ZAŁOŻENIA REZYDENCJONALNE ORAZ ZABYTKOWA ZIELEŃ

Założenia dworskie z parkami, ogrodami, sadami, często połączone kompozycyjnie z zespołami folwarcznymi, stanowiły niegdyś bardzo istotny element pejzażu gminy. Zniszczenia w toku działań wojennych I i II wojny światowej, przemiany ustrojone i wraz z nimi gospodarczo-społeczne, parcelacje, spowodowały, że zachowały się w stopniu szczątkowym. Zwłaszcza kompozycje zespołów uległy degradacji. Zachowały się m.in. dwory, obecnie pełniące inne funkcje, parki i pozostałości zabudowy gospodarczej w: Skołyszynie (Lisówku), Przysiekach, Kunowej, Siepietnicy i Harkłowej.

Fot. 5. Skołyszyn, zespół dworsko-folwarczny. 1. Dwór; 2. Obora z silosem; 3. Dawna oficyna dworska; 4. Stodola (fot. autor opracowania).

Skołyszyn-Lisówek. Zespół dworsko-folwarczny.

Lisówek wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1387 r. (Lyssowecz Parvus) jako własność benedyktynów tyńieckich. Do 1378 r. jako wieś szlachecka. U J. Długosza występuje jako przysiółek Skołyszyna, wsi królewskiej. W 1595 r. w posiadaniu Joachima Ocieskiego, starosty olsztyńskiego. Kolejnymi właścicielami była rodzina Sułowskich. Ok. 1757 r. majątek Skołyszyn z Lisówkiem sprzedano Ignacemu Łętkowskiemu, wicestarście bieckiemu. Po 1777 r. kupił go Wilhelm hr. Siemieński, starosta biecki. Droga koligacji majątek przeszedł z Siemieńskich na Jabłonowskich, a potem na Józefa hr. Wodzickiego h. Leliwa. W 1799 r. jako dzierżawca Skołyszyna z Lisówkiem widnieje nieznan z imienia Woyciechowski, a w 1811 r. Teresa (?) Woyciechowska. W 1831 r. Lisówek wniosła w posagu Emilia Wodzicka z Jabłonowskich, Prosperowi hr. Zborowskiemu. W l. 1851-1856 folwark w Lisówce dzierżawił Ludwik Tabaczyński. Ok. 1868 r. majątek kupił od

Zborowskiego skoligacony z nim Karol Klobassa v. Zrencki. Po śmierci K. Klobassy (1886 r.) majątek otrzymał jego młodszy syn, Stanisław., który w 1898 r. wystawił majątek na sprzedaż. W 1901 r. zakupił go C. K. Galicyjski Bank Hipoteczny, a od niego Maciej i Julia Czyszczanowie. W 1916 r. folwark w Lisówku zakupił Józef Górski, a następnie połowę odsprzedał Janowi Hajdukowi. W 1937 r. majątek kupili Maria i Marcin Brykczyńscy. Po wojnie, w 1950 r., w dawnym folwarku utworzono Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną „Odnova”. Obecnie skrzydło pd. użytkowane przez spadkobierców Jana Górskiego, skrzydło zach. przez innych prywatnych właścicieli. Gorzelnia w skrzydle zach. istniała przynajmniej od lat 40. XIX w. Wg. miejscowej tradycji budynek wzniesiony w miejscu wcześniejszego, o charakterze obronnym, co wskazywać by mogły kolebkowe piwnice.

Początki zespołu mogą sięgać najwcześniej lat 80. XVIII w. Mapa Miega z l. 1779-83 odnotowuje w miejscu usytuowania pn. części zespołu kilka niewielkich budynków, a z większych obiektów, w pobliżu dzisiejszego miejsca usytuowania zespołu jedynie karczmę. Mapa katastralna z poł. XIX w. ukazuje już ukształtowany zespół folwarczny, podzielony na dwie części drogą Jasło-Biecz, z grupą budynków. Południowa część obszaru oznaczona została na mapie jako „browar”. Znajdował się tu dwuskrzydłowy budynek na rzucie litery L z niemal kolistym w rzucie narożnikiem pn.-zach. Na pn. od drogi znajdowały się trzy, stosunkowo duże, murowane budynki, z których dwa pełniące funkcję gospodarczą znajdowały się na pn. obrzeżach zespołu, natomiast budynek położony najbliżej drogi, na planie zbliżonym do krótkiej litery L oznaczony został jako mieszkalny z dopiskiem „pałac”. Na wsch. od niego znajdował się staw poprzedzony groblą, którą biegła krótka folwarczna droga gospodarcza o kierunku pn.-pd., a na zach. od wymienionego budynku rozciągał się ogród warzywny. Zespół folwarczny swoją funkcję utracił tuż po I wojnie światowej w wyniku sprzedaży, podziałów własnościowych i dostosowania obiektów do nowych funkcji gospodarczych.

Obecnie z zespołu zachowane zostały: budynek dawnego dworu, obora z silosem, stodoła w pn. części założenia i dawna oficyna. Stan zachowania poszczególnych obiektów jest zróżnicowany, obora z silosem oraz dawny dwór jest w stanie ruiny, stodoła zasadniczo utraciła walory zabytkowe (przebudowana), dawna oficyna w stanie dostatecznym (użytkowana), obora obecnie nie istnieje.

Przysieki. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem

Zespół zlokalizowany jest w pld.-zach. części wsi, od pln.-zach. i pld.-zach. ograniczony drogami wiejskimi, od pld.-wsch. i pln.-wsch. zagospodarowany zabudową przemysłową (Zakłady Metalowe, RADO). Założenie powstało w okresie, gdy właścicielami Przysiek byli Jabłonowscy i Stadniccy. W 1897 r. dwór nabyli Włodkowie. Ostatnim jego właścicielem przed jego nacjonalizacją była w latach 1926-45 Maria de Laveaux z synem Stefanem. W połowie marca 1945 r. w znacjonalizowanym budynku dworskim otwarto dwuoddziałową filię szkoły w Trzcinicy. W 1951 r. placówkę przeniesiono do budynku poczty koło stacji kolejowej, ponieważ w zabudowaniach byłego dworu utworzono Państwowy Ośrodek Maszynowy, przekształcony w 1997 r. na Zakłady Metalowe. W latach 90. XX w. wydzielony dwór wraz z parkiem nabył właściciel prywatny.

Fot. 6. Przysieki. Dwór oraz wozownia (fot. autor opracowania).

Budynek dawnego dworu (nr 387) murowany, tynkowany, na rzucie prostokąta, jednokondygnacyjny. Elewacja frontowa, zach., z werandą na osi krytą daszkiem dwuspadowym. Skromny detal architektoniczny, wypracowanym w tynku: taśmowe opaski okienne, profilowany

gzyms. Dach czterospadowy, kryty blachą. Dwór otoczony jest parkiem o powierzchni ok. 1 ha, zachowanym w postaci szczątkowej.

Na pn. od budynku dworu znajduje się dawna wozownia (nr 421), murowana, tynkowana, na rzucie prostokąta, jednokondygnacyjna. Elewacje zdobione dekoracją ramową. Dach dwuspadowy, naczółkowy, kryty blachą.

Przysieki. Zespół dworsko-parkowy

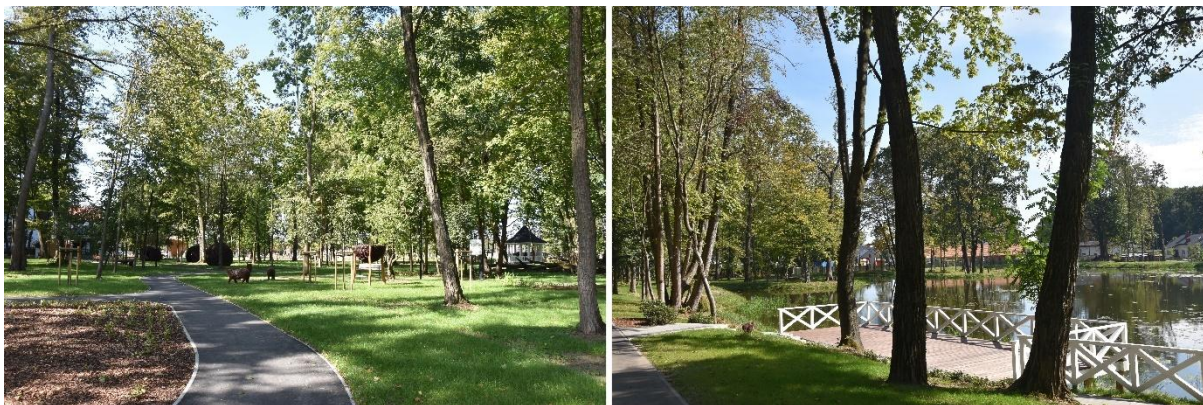
Zespół usytuowany po pd. stronie drogi krajowej nr 28, przy której otwiera się wjazd na dziedziniec z lekko nieregularnym trawiastym klombem. Za klombem dworek (nr 5) w otoczeniu zieleni wysokiej.

W 1 poł. XIX w. Czech Jan Klominek zakupił u spadkobierców Antoniego Stadnickiego około 100 ha ziemi na terenie sąsiadujących ze sobą miejscowości Trzcinica i Przysieki. W 1845 r. w Trzcinicy uruchomił największy w regionie browar parowy. Z czasem prowadził go z dwoma synami Ottokarem i Władysławem. Ottokar w latach 90. XIX w. wycofał się z pracy w browarze i zajął się interesami naftowymi. Około 1893 r. wybudował własny dom zwany dworkiem. Wybór lokalizacji i charakter budynku miał pomóc w leczeniu chorej na gruźlicę jego żony Marii (z d. Loeffler). Dworek wzniesiono na wzgórzu na zach. od browaru na terenie wsi Przysieki. Budynek ze specjalnie wysokimi pomieszczeniami, otoczony ogrodem i parkiem ze specyficznym mikroklimatem stwarzał prawie sanatoryjne warunki lecznicze. W 1907 r. Maria Klominek zmarła w wieku 34 lat. Ottokar z czwórką dzieci przeniósł się do Krakowa. Dworek kupiła rodzina Kusiów. Potem Kusiowie wyjechali do Ameryki i sprzedali posiadłość. Kolejnym właścicielem dworku został Jan Rączkowski, naftowiec, współodkrywca złóż ropy naftowej w Borysławiu, a następnie jego spadkobiercy. W latach 70. XX w. w dworku mieszkała wnuczka Rączkowskich Krystyna z mężem Michałem Matyasem, znanym piłkarzem i trenerem, selekcjonerem reprezentacji Polski w latach 1952, 1954 oraz 1966–1967. W 2000 r. ich syn Andrzej Matyas sprzedał dworek wraz z parkiem i ogrodem Stanisławowi Musiałowi.

Budynek dworu (nr 5) murowany, tynkowany, podpiwniczony, z użytkowym poddaszem, na rzucie prostokąta, jednokondygnacyjny. W elewacji frontowej i tylnej, przeszklone werandy z dekoracją snycerską. Otwory okienne w obramieniach z trójkątnymi naczółkami w zwieńczeniach. Naroża budynku zdobione boniowaniem. Dach dwuspadowy, kryty blachą.

Fot. 7. Przysieki. Dwór (fot. autor opracowania).

Fot. 8. Skołyszyn. Park Turystyki i Kultury (fot. autor opracowania).

Ponadto na terenie gminy z dawnej zabudowy dworsko-folwarcznej zachowały się:

- Park dworski w Skołyszynie. Park krajobrazowy, sytuowany w szerokiej dolinie rzeki Ropy. Pierwotnie rozciągał się za linią kolejową i łączył się ze stawami oraz łąkami. Ówczesny wygląd nadał parkowi Karol Klobassa-Zrencki, przemysłowiec, ziemianin, filantrop, wspólnik Ignacego Łukasiewicza. Stworzyli oni nową gałąź gospodarki – kopalnictwo i przemysł naftowy, z którego później wydzielił się przemysł gazowniczy. Klobassa część dużych zysków generowanych w spółce naftowej przeznaczył na budowę nowej siedziby w Skołyszynie wraz z zespołem parkowym i stawami podworskimi. Do parku sprowadzał gatunki drzew z różnych stron świata, aby uatrakcyjnić jego zagospodarowanie. Po śmierci Klobassy, majątek przez wiele lat przechodził w ręce spadkobierców. Ostatecznie pałac został doszczętnie spalony przez niemieckich żołnierzy podczas działań wojennych w 1945 r. Obecnie na jego miejscu stoi budynek ośrodka zdrowia.

Park przeszedł gruntowną modernizację, z zachowaniem charakteru z ostatnich dekad XIX w. oraz pierwszych XX w. Realizacja inwestycji kosztowała 9 990 151,84 złotych brutto i została dofinansowana z Rządowego Funduszu Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych. Otwarcie parku nastąpiło w sierpniu 2024 r. Obecnie park nosi nazwę - Park Turystyki i Kultury. Podzielony jest na strefy tematyczne: sportową, zabaw dla dzieci, kulturowo-rozrywkową, edukacyjno-przyrodniczą, wodną, ciszy, parkowo-leśną oraz kwietną łąkę. Obszar, oddalony o kilkaset metrów od drogi krajowej nr 28 stanowi atrakcyjne miejsce do spędzania wolnego czasu na świeżym powietrzu tak dla dzieci, jak i dorosłych. Są tam m.in. utwardzone ścieżki spacerowe, plac zabaw, pumtrack do jazdy na rowerach górskich, strefa sensoryczna oraz pomosty nad akwenami. Park nawiązuje do historycznego dziedzictwa naftowego regionu, dzięki interaktywnym elementom, takim jak ławka hrabiego Karola Klobassy-Zrenckiego, lampa naftowa.

- Oficina dworska w Kunowej, drewniana, z końca XIX w.,
- Stodoła dworska w Siepietnicy, murowana, z XIX w.,
- Pozostałości parku z dawnego zespołu dworskiego w Harkłowej, z poł. XIX w.

III. ZABYTKI PRZEMYSŁU I TECHNIKI

Przysieki (Trzcinica). Dworzec kolejowy. Linię kolejową ze stacją w Trzcinicy zbudowano z polecenia władz Cesarstwa Austriackiego i oddano do użytku dnia 20 sierpnia 1884 r. W 1952 r. zmieniono nazwę stacji na Przysieki. Linię zelektryfikowano na odcinku Stróże – Jasło w 1988 r., a zmodernizowano w 2013 r. Z dniem 1 stycznia 2010 r. całkowicie wyłączono ruch pasażerski na odcinku Biecz – Jasło. Wznowiono go w październiku 2017 r. W Przysiekach zaczynała się linia do Gamratu, którą 1 września 2005 r. rozebrano.

Budynek dworca kolejowego usytuowany jest w pd.-wsch. części miejscowości, po pn. stronie torów kolejowych. Wolnostojący, murowany, tynkowany, podpiwniczony. Wzniesiony na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny. Kalenica na osi wsch.-zach. W elewacji frontowej, pn., na osi, ryzalit zakończony trójkątnym szczytem, kryty daszkiem dwuspadowym. Elewacje zdobione boniowaniem (naroża, otwór wejściowy) oraz naczółkami nad oknami. Dach dwuspadowy, naczółkowy, kryty

dachówką. Szczyty szalowane deskami. Na wsch. od budynku dworca znajduje się budynek toalet dworcowych.

Przysieki. Młyn elektryczny, z 1925 r. Drewniany, dwukondygnacyjny, na planie prostokąta, na kamiennej podmurówce. Szalowany deskami w układzie wertykalnym. Dach wysoki, dwuspadowy, kryty blachą.

Fot. 9. Przysieki. Dworzec kolejowy oraz młyn elektryczny (fot. autor opracowania).

IV. CMENTARZE

Cmentarze rzymsko-katolickie

Bączal Dolny. Cmentarz parafialny (stary). Zlokalizowany w centrum wsi, ok. 500 m na pd.-wsch. od kościoła parafialnego, przy drodze lokalnej. Jest własnością parafii pw. św. Mikołaja i Imienia Maryi w Bączalu Dolnym. Założony zgodnie z nakazami obowiązującego wówczas prawa austriackiego w 1786 r., na wzniesieniu, nieopodal jednego z cieków wodnych tworzących później potok Młynówkę. Użytkowany nieprzerwanie przez ponad 150 lat, na którym ostatnich pochówków dokonano w latach 1948-1950, kiedy proboszczem w Bączalu Dolnym był ks. prałat Stanisław Czerniec. Obiekt pozbawiony jest ogrodzenia, ma kształt zbliżony do prostokąta o powierzchni 0.9 ha. Zachodnia granica działki cmentarnej przylega bezpośrednio do drogi gminnej. Fragment wzgórza cmentarnego uległ uszkodzeniu wskutek osuwiska ziemi podczas powodzi z czerwca 2010 r. Na cmentarzu mieści się wiele cennych architektonicznie obiektów i zabytków sztuki sepulkralnej, tj.: kamiennych nagrobków oraz grobów ziemnych z żeliwnymi krzyżami, w tym najstarsze zachowane z połowy XIX w. Zieleń cmentarza stanowią głównie gatunki rodzime, w tym: lipa drobnolistna, dąb bezszypułkowy, kasztanowiec biały, jesion wyniosły oraz robinia akacjowa i żywotnik zachodni.

Na cmentarzu pochowanych jest kilka znanych osób: Konstanty Kłosiński (1901 r.) - obywatel ziemski wspierający finansowo powstańców styczniowych, ks. Paweł Kretowicz (1875 r.) - proboszcz tutejszej parafii, założyciel szkoły w Sękowej, Józef Machowicz (1951 r.) - ostatni właściciel majątku ziemskiego w Bączalu Górnym, Karolina z Choinowskich h. Lubicz Miazgowa (1892 r.) - obywatelka ziemska (1892 r.) - nagrobek autorstwa Stanisława Bodnickiego, Józef Miazga (1848 r.) - dziedzic Bączala Dolnego, weteran walk napoleońskich, a także polegli w okresie okupacji niemieckiej (1939-1945) i ofiary działań wojennych.

Harkłowa. Cmentarz parafialny. Zlokalizowany wśród pól, ok. 200 m na pn. od kościoła parafialnego, z trzech stron skrzyżowania dróg. Założony w XIX w. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1894 r. Założony na planie trapezu i prostokąta, z drogą przecinającą go przez środek. Rzędowy układ grobów. Otoczony niskim, metalowym płotkiem. W części pn.-wsch., po pn. stronie drogi, znajduje się współczesna, murowana kaplica grobowa. Cmentarz poszerzony obecnie o część pd.-wsch. Do ciekawych nagrobków występujących na terenie cmentarza należą m.in.: pomnik rozstrzelanych w 1942 r.; nagrobek kamienny ks. Stanisława Korczak Hańskiego, ok. 1916 r.; nagrobek

kamienny Stanisława Szurka, 1909 r.; nagrobek kamienny Wandy Oczkowskiej, 1894 r., nagrobek Zygmunta Augusta de Demkowicz Dobrzańskiego - Golescu (1841-1894) - powstańca styczniowego.

Sławęcin. Cmentarz parafialny. Zlokalizowany po pn. stronie drogi krajowej nr 28 (Jasło-Biecz), na wsch. stoku łagodnego wyniesienia. Założony prawdopodobnie w XVIII w. Na planie wieloboku. Starsza część cmentarza znajduje się w zach. części, młodsza w pn.-wsch. Najnowsza część cmentarza zlokalizowana jest w pd. części. W starszej części pośrodku, na wzniesieniu znajduje się kaplica grobowa Zborowskich z 1844 r., do której prowadzą schody. Układ grobów rzędowy. Na cmentarzu znajdują się m.in. groby z XIX w., a także groby zasłużonych dla okolicy m.in. „Borysa” Tadeusza Szymańskiego żołnierza AK, funkcjonariusza MO zamordowanego w 1945 r., pośmiertnie odznaczonego Krzyżem Virtuti Militari, „Tomka” Wojciecha Kwilosza – dowódcy Okręgu Gwardii Ludowej i Armii Krajowej, który zginął w 1944 r., a także zbiorowa mogiła Zawilińskich – Andrzeja, Jana, Władysława rozstrzelanych w egzekucji w 1944 r. w odwecie za akcję zbrojną AK na taborzy niemieckie. Wejście na cmentarz od strony wsch. Otoczony jest współczesnym, ażurowym, betonowym ogrodzeniem.

Święcany. Cmentarz parafialny. Położony ok. 100 m na zach. od kościoła parafialnego. Założony w 1860 r. Na zbliżonym do prostokąta, przedzielony drogą, otoczony szpalerem drzew. Starsza część cmentarza, mniejsza, znajduje się po wsch. stronie drogi, znajduje się tam kaplica cmentarna z 1882 r., układ grobów nieregularny. Część ta otoczona jest współczesnym, metalowym ogrodzeniem. Część młodsza, większa, znajduje się po zach. stronie drogi, układ grobów rzędowy, podzielona alejkami, otoczona metalową siatką. Układ grobów rzędowy.

Cmentarze wojenne

Cmentarze z I wojny światowej z terenu gminy Skołyszyn są obiektami Szlaku Frontu Wschodniego I Wojny Światowej na obszarze województwa podkarpackiego. Znajdują się w Bączalu Dolnym, Harkłowej, Jabłonicy, Siepietnicy, Sławęcinie i Święcanach.

Bączal Dolny. Cmentarz wojenny nr 27. Cmentarz wybudowany przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie w okręgu cmentarnym numer II Jasło. Usytuowany tuż pod zalesionym szczytem góry Babis. Utworzony najpewniej w latach 1916-1917 w kształcie nieregularnego wieloboku o powierzchni ok. 500 m² dopasowanego do rzeźby terenu. Pochowano na nim żołnierzy poległych w grudniu 1914 r. oraz w walkach na bagnety podczas przerwania frontu rosyjskiego w trakcie bitwy pod Gorlicami 5 maja 1915 r. Cmentarz zaprojektowany przez Johanna Jägera. Pochowano na nim łącznie 146 żołnierzy, wśród których znajduje się:

- 29 Niemców (m.in. z: 1 i 3 Pułku Grenadierów i 3 Pułku Piechoty Gwardii),
- 25 Austriaków (z 56 Wadowickiego Pułku Piechoty oraz 26 Batalionu Strzelców Polowych z Mariboru),
- 92 Rosjan (wśród nich trzech rosyjskich oficerów, w tym jeden w stopniu kapitana).

Na terenie cmentarza znajduje się oryginalna, kamienna ściana pomnikowa zwieńczona krzyżem celtyckim z tablicą inskrypcyjną i kamienną ławą, zachowana w swoim pierwotnym kształcie brama wejściowa oraz dwie betonowe stele z żeliwnymi tablicami imiennymi. Na pozostałych grobach podczas remontu w 2004 r. umieszczono drewniane stylizowane rumuńskie krzyże z blaszanymi daszkami. Cały cmentarz otoczony jest drewnianym parkanem wykonanym z odcinków balustrady przymocowanych do kamiennych słupów. Na jego terenie rosną duże, pomnikowe okazy dębów szypułkowych.

Fot. 10. Bączal Dolny. Cmentarz wojenny nr 27 (fot. autor opracowania).

Harkłowa. Cmentarz wojenny nr 15. Zaprojektowany przez Johanna Jägera. Założony na rzucie prostokąta ze skośnie ściętym zach. bokiem o powierzchni ogrodzonej ok. 745 m². Głównym akcentem architektonicznym obiektu jest wbudowany w tylny (wsch.) mur ogrodzenia wysoki kwadratowy postument z umieszczonym na nim na cokole z gładkich skalnych bloków kamienny krzyż maltański. Na licu krzyża relief przedstawiający prosty miecz i wyryte daty 1914 i 1916. Ogrodzenie w postaci słupów kamiennych połączonych metalowymi sztachetami z wejściem od strony zach. Układ grobów nieregularny rzędowo-kwaterowy z nagrobkami w formie dużych ażurowych krzyży żeliwnych z okrągłymi tabliczkami oraz betonowych stel z żeliwnymi tablicami inskrypcyjnymi.

Na cmentarzu spoczywa 241 żołnierzy w 4 pojedynczych grobach i 14 mogiłach zbiorowych, poległych w maju 1915 r.:

- 6 żołnierzy austro-węgierskich z 7 i 56 Pułku Piechoty;

- 60 żołnierzy niemieckich z 268, 269, 270, 271 i 272 Pruskiego Rezerwowego Pułku Piechoty, 67 Rezerwowego Pułku Artylerii Polowej;

- 175 żołnierzy rosyjskich.

Na cmentarzu znajduje się mogiła austriackiego podoficera Piotra Stygara, pochodzącego z Harkłowej, który został zastrzelony przez własnych żołnierzy za nieludzkie traktowanie. W jednym z narożników cmentarza pochowano żołnierza Wehrmachtu z II wojny światowej.

Fot. 11. Harkłowa. Cmentarz wojenny nr 15 (fot. autor opracowania).

Jabłonica. Cmentarz wojenny nr 28. Zaprojektowany przez Johanna Jägera. Znajduje się na skraju lasu w przysiółku Nowiny-Walówka w pld.-wsch. części miejscowości przy granicy z Bączalem Górnym. Założony na planie okręgu o powierzchni około 314 m². Pomnik główny stanowi duży drewniany krzyż łaciński nakryty daszkiem. Po bokach dwa mniejsze krzyże, po lewej dwuramienny, po prawej łaciński. Trzy krzyże symbolizują żołnierzy trzech armii pochowanych na cmentarzu. Groby rozmieszczone są w dwóch kręgach równoległe do ogrodzenia. Na mogiłach duże betonowe stele z odtworzonymi żeliwnymi tabliczkami imiennymi. Całość otoczona drewnianym parkanem umocowanym na kamiennych, otynkowanych słupkach. Na cmentarzu spoczywa 169 żołnierzy w 34 pojedynczych grobach i 11 mogiłach zbiorowych:

- 40 żołnierzy austro-węgierskich;

- 55 żołnierzy niemieckich głównie z 2 Pułku Piechoty Gwardii Pruskiej;
- 74 żołnierzy rosyjskich, poległych w 1915 r.

Fot. 12. Jablonica. Cmentarz wojenny nr 28 (fot. autor opracowania).

Siepietnica. Cmentarz wojenny nr 29. Zaprojektowany przez Johanna Jägera. Położony w zakolu rzeki, ok. 50 m od drogi Święcany – Siepietnica. Znajduje się w przysiółku Bugaj nad potokiem Olszynka. Spoczywa tam około 84 żołnierzy, którzy zginęli w czasie I wojny światowej. Obecnie jest o wiele mniejszy niż pierwotnie. Początkowa powierzchnia wynosiła około 200 m².

Fot. 13. Siepietnica. Cmentarz wojenny nr 29 (fot. autor opracowania, mapa – podkład www.geoportal.gov.pl).

Sławęcin. Cmentarz wojenny nr 26. Zaprojektowany przez Johanna Jägera. Znajduje się na wzgórzu, wśród pól, na pn. od cmentarza parafialnego w Sławęcinie, po pn. stronie drogi krajowej nr 28 (Jasło-Biecz). Posiada kształt prostokąta z poprzeczną osią symetrii o powierzchni ogrodzonej około 400 m². Głównym akcentem architektonicznym obiektu jest wbudowany w linię tylnego (pn.) ogrodzenia kamienny pomnik centralny w formie piramidy zwieńczony małym kamiennym krzyżem. Ogrodzenie złożone z kamiennych słupów z namiotową koroną połączonych płotem z żelaznych prętów z wejściem od strony pd. Układ grobów rzędowo-kwaterowy z nagrobkami w formie dużych ażurowych krzyży żeliwnych rosyjskich i jednym niemieckim oraz mniejszymi listwowymi jedno i dwuramiennymi na betonowych cokołach z emaliowanymi tabliczkami. Na cmentarzu pochowano 346 żołnierzy w 36 pojedynczych grobach i 31 mogiłach zbiorowych, poległych w grudniu 1914 r. i w maju 1915 r.:

- 61 żołnierzy austro-węgierskich z 20 i 56 Pułku Piechoty, 27 Pułku Piechoty Obrony Krajowej, 15 Pułku Artylerii Polowej, 4 Tyrolskiego Pułku Strzelców Cesarskich;
- 1 żołnierza niemieckiego z 2 Pruskiego Pieszego Pułku Gwardii;

- 284 żołnierzy rosyjskich z 121, 241, i 285 Pułku Piechoty. Wśród grobów mogiła Aleksandra Fuka poległego w 1918 r., zapewne mieszkańca okolic Sławęcina.

Fot. 14. Sławęcina. Cmentarz wojenny nr 26 (fot. autor opracowania).

Święcany. Cmentarz wojenny nr 30. Zaprojektowany przez Johanna Jägera. Zlokalizowany w lesie, na zach. od drogi lokalnej. Na planie prostokąta. Ogrodzenie trzech boków tworzy kamienny mur, tylko ogrodzenie od strony bramki wejściowej wykonane jest z drewnianych segmentów płotu osadzonych na murowanych słupkach, krytych gontem i zwieńczonych krzyżami. Wejście przez dwuskrzydłową drewnianą furtkę. Od furtki do przeciwległej ściany wiedzie alejka. Ściana pomnikowa murowana z piaskowca. Zamontowano na niej tablicę z inskrypcją w języku niemieckim. W tłumaczeniu na język polski brzmi ona: „*Ci, którzy walczyli i ci, którzy Was ochraniali, Polegli wierni swemu obowiązкови. Świetlistym skutkiem nauki krwawego czasu Jest jutrzeńka wolności dla nas*”. Nagrobki w regularnych rzędach. Zwieńczone jednoramiennymi (łacińskimi) lub dwuramiennymi (lotaryńskimi) drewnianymi krzyżami osadzonymi na betonowym cokole i przykrytymi drewnianymi daszkami. Na krzyżach zamontowano tabliczki z nazwiskami poległych lub wskazującymi tylko na liczbę pochowanych w danej mogile. Wzdłuż ogrodzenia cmentarza nasadzono rzędy drzew.

Fot. 15. Święcany. Cmentarz wojenny nr 30 (fot. autor opracowania).

Na terenie gminy, w miejscowości Sławęcina znajduje się również miejsce po cmentarzu cholerycznym. Obecnie usytuowany jest na nim kamienny krzyż z tablicą inskrypcyjną „*Miejsce wiecznego spoczynku ofiar epidemii cholery. Niech spoczywają w pokoju Chrystusa. 1993. Parafianie*”.

Fot. 16. Harklowa – pomnik. Sławęcin – cmentarz choleryczny (fot. autor opracowania).

Miejszem pamięci jest również pomnik na cmentarzu rzymskokatolickim w Harklowej. Jest to mogiła zbiorowa pomordowanych w czasie II wojny światowej. Po zakończeniu działań wojennych rozsiane po terenie gminy groby nieznanych ofiar wojny, partyzantów i osób cywilnych, zostały ekshumowane i pochowane we wspólnej mogile. Pochowano tutaj 68 niezidentyfikowanych osób. W 1947 r. na grobie ustawiono betonowy pomnik z tablicą: „*BOHATEROM POLEGŁYM W WALCE Z FASZYZMEM O WOLNOŚĆ I SOCJALIZM 1939 – 1945*”. W 2021 r. staraniem Urzędu Gminy na pomniku umieszczono nową tablicę inskrypcyjną o treści: „*TU SPOCZYWAJĄ POLEGLI W WALCE Z FASZYZMEM ORAZ OFIARY NIEMIECKIEGO TERRORU 1939 – 1945. CZEŚĆ ICH PAMIĘCI!*”.

5.2.4 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach

zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Wiele stanowisk archeologicznych jest narażonych na niszczenie, choćby przez intensywną uprawę rolniczą obszarów, na których są zidentyfikowane. Próby wartościowania stanowisk archeologicznych mające na celu różnicowanie sposobu ich ochrony są niezwykle trudnym zadaniem, wydaje się, iż w wielu wypadkach są niemożliwe lub bardzo łatwo mogą prowadzić do katastrofalnych błędów a przez to do nieodwracalnego zniszczenia dziedzictwa archeologicznego. Zdecydowanie najprostsza sytuacja jest w przypadku zabytków posiadających zachowaną formę terenową (np. grodziska, kurhany), wtedy należy je otoczyć ochroną poprzez zakaz zabudowy w ich obrębie oraz otoczeniu oraz nakazywać przeprowadzenie badań archeologicznych czy też nadzoru archeologicznego podczas inwestycji w pobliżu tego typu zabytków. Natomiast wartościowanie stanowisk archeologicznych o nie zachowanych formach terenowych, ale też takich określanych jako ślady osadnictwa, punkty osadnicze, gdzie podczas badań powierzchniowych odnaleziono niekiedy nawet bardzo skromną ilość materiału zabytkowego prowadzić może, do bardzo dużych zagrożeń. Należy zachować przy tym szczególną ostrożność. Jeżeli podczas badań terenowych znaleziono bardzo mało zabytków (np. pojedyncze fragmenty ceramiki) może (choć nie musi) świadczyć o wręcz bardzo dobrym stanie zachowania stanowiska archeologicznego, mimo iż mała ilość zabytków mogłaby sugerować małą wartość poznawczą. Pamiętać należy, iż ceramika znaleziona podczas takich badań to zabytki wyniesione na powierzchnię np. poprzez orkę rolniczą, która niszczy zabytki i przez to stają się one dla nas widoczne. Takie stanowisko może mieć bardzo dużą wartość poznawczą przez to, iż jest ono w niewielkim stopniu uszkodzone. Mała ilość zabytków może także świadczyć równie dobrze o tym, iż dany obszar był mało wykorzystywany i nawet w przypadku badań archeologicznych nie odkryjemy zbyt wielu zabytków. Podobnie stanowisko, na którym na powierzchni znajdujemy bardzo dużo materiału zabytkowego, może świadczyć o bogatym osadnictwie, jednak samo stanowisko może być bardzo zniszczone i z naukowego punktu widzenia jest mało wartościowe. Trzeba również pamiętać, iż zasięg stanowisk jest określany niejako orientacyjnie, w miejscach odnalezienia zabytków, duża jest tutaj rola badacza prowadzącego badania powierzchniowe, który subiektywnie określa zasięg. Postuluje się zatem ochronę wszystkich stanowisk archeologicznych, niezależnie od ich wielkości czy też "pozornej wartości", poprzez badania archeologiczne/nadzór archeologiczny przy każdych pracach ziemnych na ich obszarze. Nadzorem archeologicznym powinny być objęte również inwestycje w pobliżu stanowisk, pamiętając o tym, że zasięg stanowisk jest orientacyjny, a szansa na wystąpienie materiału zabytkowego rośnie, jeśli w pobliżu takie stanowisko jest wyznaczone.

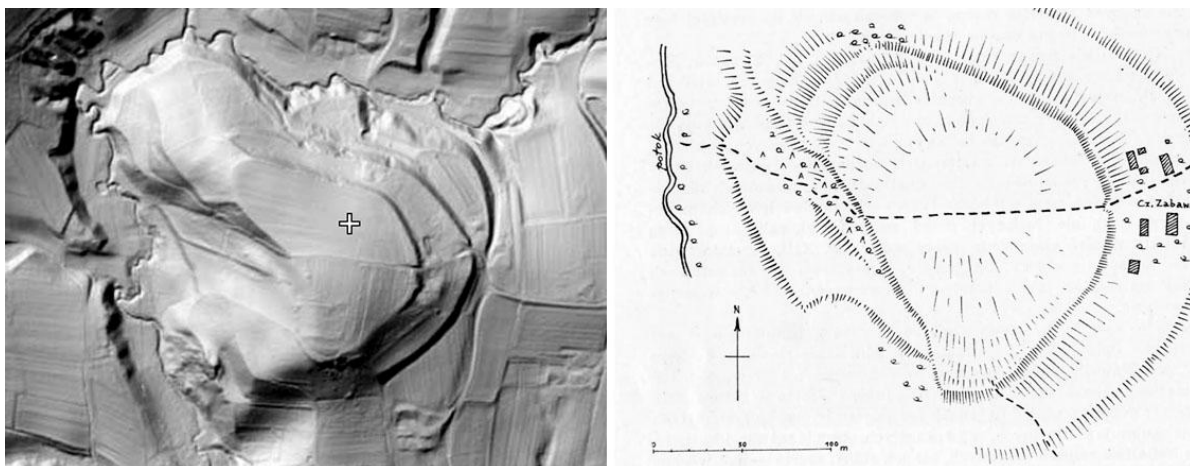
Większość stanowisk archeologicznych na terenie Polski została rozpoznana „powierzchniowo” podczas dużego projektu realizowanego już od końca lat 70-tych XX w., jest to Archeologiczne Zdjęcie Polski. Poszukiwania stanowisk archeologicznych prowadzone są głównie metodą tzw. badań powierzchniowych, czyli obserwacji powierzchni zaoranych pól wiosną i jesienią. Dodatkowo wykorzystuje się informacje ze źródeł archiwalnych oraz wywiady z mieszkańcami danej miejscowości. Badania powierzchniowe uzupełniane są metodami archeologii lotniczej. Terytorium Polski podzielono na prostokąty mapy w skali 1:25 000, z których każdy oznaczony jest numerem. Prostokąty te, zwane arkuszami AZP, mają rozmiary ok. 5 x 7 km (35 km kw.). Dla każdego stanowiska archeologicznego, znanego z literatury, informacji archiwalnych, bądź też nowo odkrytego, sporządza się Kartę Ewidencji Stanowiska Archeologicznego (KESA). Dane z AZP powinny być uwzględnione w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Obszar gminy Skołyszyn znajduje się na sześciu obszarach AZP: 108-69, 108-70, 109-69, 109-70, 110-69, 110-70. Badania powierzchniowe na terenie gminy wykonane zostały głównie w latach 80-tych i 90-tych XX w. (1986, 1987, 1991, 1998). Jedno stanowisko wpisane jest do rejestru zabytków: Lisów 1 (AZP 109-69/29) – grodzisko wczesnośredniowieczne. Pozostała część stanowisk figuruje w ewidencji konserwatorskiej i jest związana z okresem od epoki kamienia aż po czasy nowożytne. W ewidencji zabytków znajduje się 120 stanowisk archeologicznych (Aneks nr 2 na końcu opracowania). Dodatkowo 7 stanowisk nie posiada dokładnej lokalizacji, są to stanowiska archiwalne.

Wśród stanowisk archeologicznych znajdują się:

- ✓ grodzisko (stanowiska o własnej formie krajobrazowej): Lisów st. 1.

Na zachód od wsi Lisów, w pd. części Pogórza Ciężkowickiego, na niezalesionym wyniesieniu nazywanym Grodziskiem, znajduje się osada obronna. Na pierwszy rzut oka trudno dopatrzyć się wyraźnych śladów obwałowań. Teren ten użytkowany rolniczo zniwelował znacznie poziom wałów, przebieg których możemy odczytywać wzdłuż granicy widocznych teras ziemnych. Kształt grodziska jest w przybliżeniu owalny ze śladami podwójnej linii obwałowań. Podczas badań archeologicznych prowadzonych przez A. Żakiego i A. Kunysza, wydobyto znaczne ilości przepalonych kamieni i węgla drzewnego. Fragmenty ceramiki datują to grodzisko na XII w. Wśród miejscowej ludności krąży legenda o obecności w tym miejscu legendarne go zamku królowej Jadwigi zniszczonego przez najazd tatarski.

Ryc. 1. Grodzisko w Lisowie. Zdjęcie lotnicze skanowania laserowego (podkład: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>) oraz plan grodziska wg A. Żakiego (źródło: <https://muzeumjaslo.pl/grodzisko-w-lisowie/>).

- ✓ kopce ziemne: Bączal Górny st. 7 (bez określonej chronologii), Skołyszyn st. 3 z okresu nowożytnego.
- ✓ pozostała część stanowisk to osady, ślady osadnictwa lub punkty osadnicze datowane od epoki kamienia po okres nowożytny.

5.2.5 Zabytki ruchome

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Przeważająca większość zabytków ruchomych z terenu gminy Skołyszyn stanowi własność kościołów. Przeważnie są to obiekty wykonane z drewna, rzeźbione i polichromowane. Wśród nich do najcenniejszych należą:

Wypożyczenie kościoła parafialnego pw. Imienia Maryi w Bączalu Górnym. Większość wyposażenia pochodzi z lat 50. XX w., tkanek zabytkową tworzą m.in.:

- obraz Matki Bożej Bączalskiej uważany za cudowny, malowany temperą na lipowej desce (1620-1640),
- barokowe obrazy: św. Mikołaja i św. Antoniego Padewskiego (ok. 1670 r.) w ołtarzach bocznych,
- monumentalny krucyfiks (przed 1721 r.),
- ambona o bogatej dekoracji snycerskiej wykonana przez rzeźbiarza Józefa Koczapskiego (ok. 1960 r.),
- wotywny obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem (2 poł. XIX w.),
- drewniana i polichromowana figura pasyjna Chrystusa w Grobie (1859 r.),
- organy (1879 r.).

We wnętrzu kościoła jednorodne polichromie z 1969 r. autorstwa krakowskiego malarza Aleksandra Trojkowicza i witraże projektowane przez Zygmunta Czyżę (czołowy przedstawiciel polskiej sztuki Nowej Figuracji).

Wypozażenie kościoła parafialnego w Jabłonicy. Na wyposażenie kościoła składa się:

- gotycka figura Matki Bożej z Dzieciątkiem (ok. 1340 r.), najstarszy zabytek tego typu w województwie podkarpackim,
- barokowy krucyfiks z drewna lipowego w ołtarzu głównym (pocz. XVIII w.),
- wczesnogotycka figurka Matki Bożej z drewna lipowego, z warsztatu Mistrza z Michle, w ołtarzu bocznym (1 poł. XIV w.).

Wystrój wnętrza (pocz. XXI w.) wykonali: płaskorzeźby ołtarzowe – Jerzy Bryndał, stacje drogi krzyżowej – Józef Bartoszek, witraże – Rafał Ziemiński i Stefan Ułaszek w Hucie Szkła w Jasle, polichromia kościoła – Marek Niedojadło, Maria Grodecka.

Wypozażenie kościoła rzymskokatolickiego pw. Św. Katarzyny w Sławęcinie. Wyposażenie z okresu późnego baroku i rokoka, głównie z końca XVIII w. Najcenniejszymi obiektami są:

- gotycki, tablicowy obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem (ok. 1450 r.), malowany temperą na desce lipowej; oryginał obrazu odkryto w czasie prac konserwatorskich w 1991 r., kiedy usunięto warstwy przemalowań,
- drewniany, architektoniczny ołtarz główny z rzeźbą Chrystusa na krzyżu (XVII w.) i obrazem św. Katarzyny w metalowych sukienkach, w zwieńczeniu,
- dwa ołtarze boczne z obrazami Chrystusa Miłosiernego i Świętej Rodziny,
- polichromowana drewniana chrzcielnica (XVII w.), pochodząca z dawnego kościoła,
- drewniana ambona z malowanymi wizerunkami czterech Ewangelistów,
- rzeźbiona Grupa Ukrzyżowania na belce tęczy,
- niewielki rzeźbiony krucyfiks (k. XVI w.),
- zdobiona drewniana komoda (1760 r.) w zakrystii pochodząca z jasielskiego zakonu karmelitów, odnowiona w 1998 r.

We wnętrzu iluzjonistyczna polichromia architektoniczno-figuralna (1890 r.), autorstwa malarza Wiśniowieckiego.

Wypozażenie kościoła rzymskokatolickiego pw. Świętej Doroty w Harkłowej. Do neogotyckiego kościoła zaprojektowano jednorodne stylowo wyposażenie, obejmujące ołtarze boczne i empore organową. Zachowały się elementy przeniesione z dawnego drewnianego kościoła:

- kamienna kropielnica (lata 70. XV w.),
- obraz przedstawiający Chrystusa na krzyżu w typie ikonograficznym „Chrystusa Milatyńskiego”,
- barokowy ołtarz główny (2 poł. XVIII w.) z krucyfiksem (XVII w.), zamiennie z obrazem św. Doroty (neogotyck).

Wypozażenie kościoła parafialnego pw. św. Anny w Święcanach. Najcenniejszym zabytkiem jest późnogotycka Grupa Pasyjna na belce tęczy (1540 r.) wykonana przez twórcę określanego jako Mistrz Pasji Przydonickiej. W późnobarokowym ołtarzu głównym (XVII/XVIII) umieszczony jest późnogotycki obraz św. Anny (1530-1540). Barokowe ołtarze boczne: Matki Boskiej (1710 r.) z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem (1763 r.) i ołtarz św. Antoniego (1690 r.) z jego obrazem, w kaplicy ołtarz św. Jana Nepomucena (1770 r.). Ponadto: wolnostojąca polichromowana gotycka rzeźba św. Wojciecha (1430-1440), figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem (k. XIV w.), barokowa ambona

(1740 r.). Organy pochodzą z 1965 r.; poprzednie, barokowe przekazane zostały w 1965 r. do Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku i po remoncie zamontowano je w kościele z Bączala Dolnego. W latach 1992-94 w czasie prac konserwatorskich odkryto i odsłonięto na stropie nawy późnorennesansową polichromię figuralno-ornamentalną (XVI w.); dekoracja malarska (ok. 1870 r.) autorstwa Jana Tabińskiego.

Do ciekawych zabytków ruchomych z terenu gminy Skołyszyn należy gotycka rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem z pocz. XV w. znajdująca się w kapliczce w Harkłowej. Wiąże się z nią wiele legend. Matka Boska Harkłowska błogosławi mieszkańcom i chroni od nieszczęść. Corocznie przy kapliczce odbywają się nabożeństwa.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Skołyszyn funkcjonują dwa z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (s. 29 niniejszego opracowania).

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Tabela 2. Zabytki nieruchome z terenu gminy Skołyszyn wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego.

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr rejestru zabytków i data wpisu
1.	Harkłowa		kościół parafialny pw. św. Doroty	A-1486 (d. 199) z 05.04.1990 r.
2.	Harkłowa		dzwonnica kościelna	A-1486 (d. 199) z 05.04.1990 r.
3.	Harkłowa	zespół kościelny	ogrodzenie kościoła	A-1396 z 18.04.2016 r.
4.	Harkłowa	nr 217	dom Dyrektora kopalni „Harkłowa”	A-1373 z 12.01.2016 r.
5.	Przysieki	387	dwór	A-119 z 24.05.1988 r.
6.	Przysieki	421	wozownia dworska	A-119 z 24.05.1988 r.
7.	Przysieki		park zabytkowy	A-119 z 24.05.1988 r.
8.	Skołyszyn		figura przydrożna św. Jana Nepomucena	B-24 z 14.12.2000 r.
9.	Skołyszyn-Lisówek		stajnia dworska - OBECNIE NIE ISTNIEJE	A-216 z 03.09.1968 r. A-106 z 27.02.1987 r.
10.	Skołyszyn-Lisówek		stodoła i silos	A-216 z 03.09.1968 r.
11.	Skołyszyn-Lisówek	199	oficyna dworska	A-216 z 03.09.1968 r. A-106 z 27.02.1987 r.
12.	Skołyszyn-Lisówek	492	stodoła dworska	A-216 z 03.09.1968 r.
13.	Skołyszyn-Lisówek	204	gorzelnia dworska, d. dwór	A-216 z 03.09.1968 r. A-106 z 27.02.1987 r.
14.	Sławęcín		kościół parafialny pw. św. Katarzyny	A-223 z 15.11.1990 r.
15.	Święcany		kościół parafialny pw. św. Anny	A-160 z 31.03.1972 r.

Tabela 3. Zabytki ruchome z terenu gminy Skołyszyn wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Zabytek lub zespół zabytków objęty wpisem	Nr rejestru zabytków i data wpisu	Uwagi
1.	Harkłowa	kościół parafialny	wyposażenie wnętrza	B-203 z 08.08.2007 r.	
2.	Harkłowa	kościół parafialny	obraz „Objawienie Matki Bożej Niepokalanie Poczętej” w ołtarzu głównym	B-886 z 08.02.2018 r.	
3.	Harkłowa	kościół parafialny	instrument organowy	B-1091 z 26.01.2024 r.	
4.	Harkłowa	kapliczka	rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem z pocz. XV w.	B-428 z 23.11.1971 r.	stary nr rej. B-127
5.	Jabłonica	kościół parafialny	krucyfiks XVIII-wieczny	B-384 z 17.02.2011 r.	
6.	Skołyszyn	figura przydrożna	kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z 1767 roku	B-24 z 14.12. 2000 r.	
7.	Sławęcín	kościół parafialny	wyposażenie i wystrój malarski kościoła	B-92 z 23.03. 2004 r.	
8.	Sławęcín	kościół parafialny	elementy wyposażenia ruchomego	B-727 z 19.11.2015 r.	
9.	Święcany	kościół parafialny	grupa Pasji z belki tęczowej kościoła (ok. 1530 r.)	B-574 z 29.07.1971 r.	stary nr rej. B-100
10.	Święcany	kościół parafialny	wyposażenie i wystrój kościoła par.	B-574 z 28.03.1972 r.	stary nr rej. B-137
11.	Święcany	kościół parafialny	XIX-wieczna dekoracja malarska ścian i stropów	B-693 z 05.02.2015 r.	

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne z terenu Gminy Skołyszyn wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego.

Lp.	Miejscowość	Nr stan.	Nr AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru zabytków i data wpisu
1.	Lisów	1	109-69/29	grodzisko	wczesne średniowiecze	A-684 z 22.12.1971 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących zabytków ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków gminy Skołyszyn została zaktualizowana w 2024 r. i przyjęta Zarządzeniem Nr 148/2025³. Zweryfikowano wówczas listę obiektów, a także sporządzono karty adresowe zabytków nieruchomych. W przypadku obiektów nieruchomych jeden obiekt przestał istnieć – stajnia w Skołyszynie (Lisówku) wpisana do rejestru zabytków pod nr A-216 z 03.09.1968 r. i A-106 z 27.02.1987 r.

W Gminnej Ewidencji Zabytków występują w niej obiekty wpisane są do rejestru zabytków województwa podkarpackiego oraz obiekty znajdujące się na kartach adresowych GEZ (nie figurujące w rejestrze). W ewidencji znajduje się 55 zabytków nieruchome oraz 120 stanowisk archeologicznych.

Spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Skołyszyn przedstawiają Aneksy 1 i 2 na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,

³ Zarządzenie Nr 148/2025 Wójta Gminy w Skołyszynie z dnia 23 czerwca 2025 r. w sprawie utworzenia Gminnej Ewidencji Zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie Gminy Skołyszyn.

- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

W gminie Skołyszyn instytucjonalnie kultywowaniem dziedzictwa niematerialnego zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury i Czytelnictwa w Skołyszynie z Bibliotekami w Skołyszynie i filiami w Harklowej i Święcanach oraz Koła Gospodyń Wiejskich działające we wszystkich miejscowościach gminy, a także Lokalna Grupa Działania „Liwocz”. Organizowane są stałe imprezy, jak: Gminy Przegląd Piosenki Religijnej, Kolęd i Pastoralek czy Prozioki – Święto Gminy oraz cały szereg imprez inicjowanych z okazji rozmaitych świąt. Na terenie gminy działa zespół śpiewaczy „Lisowianki” z Lisowa. Ośrodkami życia kulturalnego są również Domy Ludowe we wsiach oraz parafie organizujące np. festyny parafialne.

Charakterystyka wybranych elementów dziedzictwa niematerialnego:

Gwara

Etnograficznie tereny gminy Skołyszyn, wraz z obszarem Pogórza Ciężkowickiego i zach. części Dołów Jasielsko-Sanockich należą do historycznego regionu Ziemi Bieckiej, która to nazwa obejmuje wschodnie Pogórze. Nie jest to region jednolity ani wyrazisty tak pod względem językowym, jak i etnograficznym, jest częścią tzw. Pasa Pogórza wyodrębnionego na mapie dialektycznej bez wyraźnych granic językowych. Od wsch. graniczy z gwarami powstałymi na podłożu ukraińskim, od półn. sąsiaduje z gwarami Małopolski środkowej, od zach. z gwarami sądeckimi, na połd. granica przed II wojną światową była wyjątkowo wyrazista, stanowiły ją wsie łemkowskie, była to także granica między dialektem małopolskim i łemkowszczyzną. Gwara tutejsza - południowomałopolska, należy do gwar Pogórza, ale nie została szczegółowo opisana. Głównie uwzględniano ją w opracowaniach przeglądowych, np. w Atlasie językowym polskiego Podkarpacia Kazimierza Nitscha i Mieczysława Małeckiego (AJPP 1934).

Strój ludowy

W regionie nie zachowały się dawne stroje Pogórzan, już w 1 poł. XX w. podlegały różnym zmianom i były często zastępowane strojem krakowskim. Obecnie stroje Pogórzan wraz z modą na regionalizm, z podkreśleniem odrębności lokalnej, są upowszechniane przez zespoły folklorystyczne. Można je zobaczyć też w skansenach w Szymbarku koło Gorlic, w Sanoku lub w Sądeckim Parku Etnograficznym, w części dotyczącej Pogórzan. Strój Pogórzan był zróżnicowany, ale miał pewne cechy wspólne.

Na strój męski składała się biała sukmana, czyli cuwa oraz błękitna kamizelka, potem upowszechniały się płaszcze, oberoki czy błękitne spencery. Latem noszono płóciennice (górnice) - białe płaszcze z cienkiego płótna lnianego. Głowy nakrywano magierką (zwano ją także krakowianką, krymką, żarnianką), tj. włóczkową czapką z białej wełny, a od święta noszono czarny filcowy kapelusz z szerokimi kłaniami i niewielką zaokrągloną główką. Zimowym nakryciem głowy były wysokie czapki baranie - wściekllice. Spodnie letnie i codziennego użytku szyto z płótna zgrzebnego lnianego lub konopnego, a świąteczne z sukna błękitnego, granatowego lub czarnego z czerwoną wypustką.

Na strój kobiety składały się: koszula z lnianego płótna (w dolnej części tzw. nadółku ze zgrzebnego), fartuch - spódnica marszczona w pasie, ozdobiona dołem białym haftem, z białą zapaską, lub tzw. farbówka z farbowanego płótna lnianego, albo wybijanka z farbowanego płótna drukowanego we wzory, albo też tzw. tybetówka z cienkiej materii wełnianej w kolorowe kwiaty. Do spódnic noszono zapaski białe lub kolorowe, a na koszule wkładano gorsety, silnie wycięte, sznurowane, zdobione drobnymi tackami, później także koralikami. Strój uzupełniały korale. Dziewczęta wplatały do nich i do warkoczy wstążki, a mężatki upinały chustki w czepiec. Na przełomie XIX/XX w. upowszechniły się wśród dziewcząt tybetówki - cienkie, wełniane chustki z orientalnymi wzorami, a wśród mężatek wełniane budrysówki. Jesienią i zimą noszono watowane kaftany i płaszcze z sukna niebieskiego lub granatowego (tzw. przyjaciółki, melizonki).

Kuchnia regionalna

Z zup najczęściej gotowano barszcz na serwatce, żur z mąki owsianej, zimniocanka (kartoflanka), tzw. ukrop, czyli woda z miętą maszczona skwarkami, tj. spyrką (słoniną), różne zupy owocowe, głównie z suszonych owoców: śliwionka, jabconka, grusconka (ze śliw, jabłek, gruszek). Ze względu na rzadkie spożywanie mięsa odświętny charakter miał rosół.

Rozpowszechnione były kasze: pęczak (jedzony z mlekiem, ze śliwami, z maślanką lub serwatką), dziana albo paciara, czyli potrawa z drobnej kaszy pszennej lub mąki pszennej, maszczona skwarkami lub jedzona z mlekiem. Inna regionalna potrawa z gęstej kaszy pszennej z suchymi śliwkami, jabłkami, gruszkami to tzw. pamuła.

Z potraw mącznych częste były różnego typu kluski: drobione, kładzione (kładzioki), krajane, pierogi (z kapustą, ruskie, z serem, z owocami). Pieczono także bezpośrednio na blasze bez tłuszczu – tzw. placki na prołzie, prozioki, tj. na sodzie.

Podstawą wyżywienia były ziemniaki, które jedzono z kwaśnym mlekiem, maślanką, ukropem, żurem, kapustą. Z ziemniaków tartych przygotowywano mordonie, kluski o podłużnym kształcie, które maszczono słoniną lub zalewano mlekiem. Smażono także placki ziemniaczane, które jadło się z zimnym mlekiem. Powszechnie też, prawie codziennie, jedzono kapustę (przeważnie z ziemniakami), którą maszczono skwarkami, a w okresie postu olejem lnianym. Częstym daniem był groch, bób, fasola (tzw. piechota). Mięso jedzono sporadycznie, zwłaszcza wtedy, gdy zabijano świnie. Słoninę (spyrkę) solono i trzymano w beczce. Robiono też kiszkę (kaszanke), sadło w błonie dobrze nasolone, które przechowywano dość długo.

Tradycyjnie zajęcia

Rolnictwo - stanowiło podstawę utrzymania, było mało dochodowe ze względu na słabe gleby i zazwyczaj niewielkie gospodarstwa, w większości kilkuhektarowe.

Pszczelarstwo – ro-zwijało się prężnie, a przydomowe pasieki były zjawiskiem pospolitym. Powszechnie występowały ule kładowe, dłubane z jednego pnia sosnowego, wierzbowego, rzadziej bukowego, często rzeźbione w kształcie ludzi i zwierząt, co miało chronić pszczoły od skutków „złego spojrzenia”, później tzw. dzierzony - ule skrzyniowe. Liczne zabytkowe ule z terenu całej Polski gromadzi dziś Muzeum Pszczelarstwa w Stróżach koło Gorlic.

Tkactwo - jego ważnymi ośrodkami były zarówno miasta, jak i wsie. Tkacze, zwani tu knopami, przetrwali do poł. XX w. Podstawą tkactwa była uprawa lnu i konopi.

Koronkarstwo - w Siedliskach i kilku innych wsiach rozpowszechniło się na pocz. XX w. Od 1899 r. w Bobowej działa szkoła koronkarska. Rozwijało się też haftciarstwo – haftowano chusty czepcowe, fartuchy i zapaski.

Koszykarstwo - kosze, koszyki, opołki, przedmioty gospodarstwa domowego wyplatano z wikliny, leszczyny, korzeni świerkowych, sosnowych czy jałowca i sprzedawano na jarmarkach.

Kowalstwo - prawie w każdej wsi była kuźnia, a nawet kilka. Kowale podkuwali konie, naprawiali narzędzia żelazne, niektórzy byli znani z ich wyrobu. Wykonywali także ozdobne przedmioty związane z budownictwem, np. kute zawiasy do drzwi, zamki zapadkowe z ozdobnymi wykładkami, kute kratki w okienkach komór.

Rozwijało się tu także garncarstwo, bednarstwo, stolarstwo, ciesielstwo, kołodziejstwo itp.

Obrzędowość religijna

Wigilia Bożego Narodzenia (Wilia, Wilija) była dniem wróżb i przepowiedni. Sądono np., że jak ktoś w tym dniu się zachowuje w dzień wigilijny, tak będzie się zachowywał cały rok. Wieczere wigilijną, którą zaczynało się z pojawieniem się pierwszej gwiazdy - wieczerniczki. Przy stole zawsze zostawiano miejsce wolne dla „podróżnego”. W trakcie wieczery wszyscy uważali, by ich cień padał na ścianę, gdyż panowało przekonanie, że jeśli ktoś nie widział swojego cienia, to umrze w ciągu następnego roku. Tradycyjnie wieczerza składała się z 7, 9 lub 12 potraw, z wszystkiego po trochu, żeby się w przyszłym roku darzyło. Zestaw potraw wigilijnych nieco się różnił w poszczególnych wsiach, ale typowym daniem był żur z owsianej mąki z suszonymi grzybami i ziemniakami, kapusta z grochem lub z grzybami, często kluski z makiem oraz kompot z suszonych owoców.

Strojenie choinki to zwyczaj późny, wcześniej zawieszano u sufitu (powaly) gałązkę jedliny - podłazniczkę lub wierzchołek jodełki zawieszony szczytem w dół. Przystrajano ją wycinankami z opłatka i kolorowymi papierkami.

Na początku wieczery łamano się opłatkiem, opłatek kolorowy zanoszono zwierzętom do stajni. Resztki wigilijnych potraw składano do jednego naczynia i w dniu św. Szczepana dawano bydłu do zjedzenia. Po wieczery panny wróżyły, czy wyjdą w tym roku za mąż. Popularne było liczenie kołków w płocie (jeśli do pary, to wyjdzie szybko za mąż) lub nadsluchiwanie, skąd pies zaszczeka, to stamtąd przyjdzie kawaler.

Na św. Szczepana kawalerowie odwiedzali rano chaty swoich dziewcząt na tzw. śmiecie. Gdy izba była zamieciona to narzeczony stawiał wódkę i gościł wszystkich, ale gdy zastał śmieci, wówczas panna musiała się wykupić i stawiać napitek. Uznawano to ogólnie za złą wróżbę dla przyszłej żony.

W Nowy Rok wcześniej rano chodzili po wsiach chłopcy - scodroki z życzeniami, a po nich droby - kawalerowie pookręceni powróżkami, w wysokich czapkach słomianych na głowach i też składali życzenia. W okresie Bożego Narodzenia do Matki Boskiej Gromnicznej chodziły też po wsiach dzieci z gwiazdą, śpiewając kolędy oraz grupy poprzebieranych osób z turoniem, kobyłką lub tzw. Herody.

Wielki Czwartek. Ciekawym zwyczajem rozpowszechnionym w XIX w. jest tzw. „palenie Judasza”. Wieczorem robiono ze słomy i szmat kukłę przedstawiającą Judasza, którą spalano po dokonaniu nad nim sądu. Zwyczaj ten zachował się do dziś w wielu wsiach w nieco innej formie - palenia ognisk wieczorem, przy czym pali się wówczas wszystkie śmieci z gospodarstwa po porządkach wielkanocnych.

Wiele zwyczajów wiązało się z ciążą, porodem i niemowlętami. W ciąży należało unikać „zapatrzania się” czy to na jakiegoś człowieka, czy na zwierzę, bo dziecko mogłoby odziedziczyć jego wygląd. Sądono też, że jeżeli kobieta ciężarna przestraszy się myszy, to dziecko będzie miało na ciele owłosione znamię, a jeśli ognia to na twarzy dziecka pojawi się czerwona plama. Jeżeli kobieta w ciąży patrzy przez uchylone drzwi, to dziecko urodzi się zezowate. Nie powinna przechodzić przez powrozy, bo dziecko mogłoby się udusić podczas porodu. Należało też unikać siadania na pniaku (dziecko będzie miało dużą główkę) i na progu (będą trudności z porodem). Kobieta rodząca powinna mieć przy sobie gałązkę dziurawca, żeby bogina lub mamuna nie odmieniła jej dziecka; żeby ją odstraszyć, sporządzano lalki, które zawieszano u drzwi, a wówczas odchodziła urażona.

Do chrztu nieśli dziecko kumowie - rodzice chrzestni, czyli krzesnołojciec i krzesnomatka, którzy cieszyli się wielkim szacunkiem rodziny i później chrześniaków. Do chrztu należało nieść dziecko na prawej ręce, żeby nie było mańkutem, a do powijaka wkładano „na szczęście” pieniądze.

Wierzenia i przesady

Większość wierzeń przetrwała w postaci zniekształconej, a niektóre jedynie w pamięci najstarszych mieszkańców, choć dziś rzadko są traktowane poważnie. Wierzone powszechnie w istnienie zjaw, dobrych duchów i złych demonów, które wyobrażano sobie różnie, np. wodnego demona topielca pod postacią nagiego młodzieńca. Głównym jego celem było zwabianie ludzi w niebezpieczne miejsca do wody i topienie ich. W pobliżu wody mieszkaly też boginki stare, brzydkie baby lub kobiety malutkie i tłuste czy też młode dziewczyny o jasnych włosach. Powszechnie sądzono, że przychodziły one do chat i szkodziły połoźnicom, powodując choroby lub „odmieniając” niemowlęta. Duchy podobne do bogiń, często z nimi mylone, to mamuny, które zamieniały młodym matkom dzieci. Aby ustrzec się przed nimi, zalecano trzymać pod poduszką święcone ziele, a niemowlęciu zakładać na szyję różaniec lub medalik.

Wiele miejsca w wierzeniach ludowych zajmowali ludzie, którym przypisywano moc czarodziejską. Za główne zajęcie czarownic uważano odbieranie mleka krowom, sprowadzanie zarazy na bydło czy rzucanie uroków na ludzi. Z podejrzeniem o czary mogła się spotkać każda kobieta. Sądono np., że można zaczarować krowę „na odległość”, podchodząc do zagrody i wypowiadając stosowne zaklęcie lub urzekając wzrokiem, albo pożyczając jakiś przedmiot związany z gospodarstwem domowym wtedy, gdy ocielila się tam krowa. Krowy w wyniku tego natychmiast traciły mleko. Krowa zaczarowana przestawała się doić lub dawała mleko podobne do rzadkiego ciasta czy zmieszane z krwią. Istniało wiele sposobów chroniących krowy przed skutkami zaczarowania, np. kadzono je dymem ze święconych ziół, czasem zmieszanych z woskiem i dziegciem. Gotowano w nowym nieużywanym garnku „zepsute” mleko z dodatkiem gwoździ lub szpilek lub lano krwiste mleko na rozżarzoną podkowę.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Skołyszyn w zakresie ochrony zabytków.

MOCNE STRONY

- Bogata historia i dziedzictwo kulturowe gminy.
- Dobre położenie, porównywalna odległość do Jasła i Gorlic - ośrodków administracyjnych, usługowych i gospodarczych o oddziaływaniu ponadlokalnym oraz niewielka odległość do Krosna, pełniącego podobne funkcje.
- Położenie gminy na szlakach tranzytowych - zarówno w skali krajowej (DK28), jak i ponadlokalnej (ciągi komunikacyjne Jasło – Biecz – Gorlice, Jasło – Szerzyny – Tarnów).
- Malowniczy krajobraz pogórzy karpackich i atrakcje przyrodnicze (góra Liwocz wraz z rezerwatem przyrody, Ropa i wyrobiska poźwirowe w jej sąsiedztwie, lasy itp.) – potencjał dla rozwoju oferty rekreacyjnej, wypoczynkowej i drobnej turystyki, wzmacniający atrakcyjność osadniczą.
- Szlaki turystyczne, min.:
 - ✓ Międzygminny spacerowy szlak turystyczny Święcany-Przybówka,
 - ✓ Szlak Jabłonica - Liwocz – Czerмна,
 - ✓ szlak naftowy,
 - ✓ Podkarpacki Szlak Winnic,
 - ✓ szlak architektury drewnianej.
- Zasoby dziedzictwa kulturowego, sakralnego i historycznego.
- Zabytki prezentujące wysokie wartości historyczne, artystyczne i naukowe oraz o cennych walorach krajobrazowych (m.in. kościół pw. Św. Doroty w Harkłowej, kościół pw. Św. Katarzyny w Sławęcinnie, kościół pw. Św. Anny w Święcanach).
- Prowadzenie bieżących prac porządkowych na terenie zabytkowych cmentarzy.
- Bardzo dobry stan większości cmentarzy wojennych z terenu gminy.
- Tablice informacyjne przy cmentarzach wojennych z terenu gminy.
- Licznie występujące stanowiska archeologiczne (łącznie 120, w tym 1 w rejestrze zabytków).
- Występowanie licznych zabytkowych kapliczek.
- Rewitalizacji Parku Podworskiego w Skołyszynie.
- Kultywowanie tradycji przez zespoły folklorystyczne.
- Aktywna działalność i zakres usług Gminnego Ośrodka Kultury i Czytelnictwa w Skołyszynie.
- Wydarzenia kulturalne organizowane na terenie gminy.
- Przynależność do Lokalnej Grupy Działania „LIWOCZ”.
- System informacji przestrzennej <https://skolyszyn.e-mapa.net/>
- Występujące formy ochrony przyrody: rezerwat przyrody, pomniki przyrody.
- Obowiązująca uchwała w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobów kontroli w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków – Uchwała Nr LXVIII/415/23 z dnia 28 lutego 2023 r.

SŁABE STRONY

- Zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia (gorzelnia dworska/dwór oraz stodołę i silos w Skołyszynie wpisane do rejestru zabytków, a także toalety dworcowe w Przysiekach).
- Degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy,
- Niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczane na ochronę zabytków,

- Niewystarczająco rozwinięta baza kulturalna, turystyczna i rekreacyjno-wypoczynkowa.
- Słabe pokrycie terenu planami zagospodarowania przestrzennego.
- Zasady ochrony zabytków w obowiązujących MPZP gminy obejmujące tylko kilka stanowisk archeologicznych.
- Brak oznaczenia wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania oraz w istniejących MPZP.

SZANSE

- Unikatowe walory dziedzictwa kulturowego, które w połączeniu z dużymi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi mogą stanowić znaczący czynnik rozwoju turystyki.
- Wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych.
- Aktywność lokalnych społeczności, mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji.
- Przygraniczne położenie gminy sprzyjające nawiązywaniu kontaktów gospodarczych i handlowych głównie ze Słowacją.
- Udział gminy w strukturze Lokalnej Grupy Działania „Liwocz”.
- Występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów.
- Dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna.
- Malowniczy krajobraz sprzyjający rozwojowi turystyki i rekreacji.
- Rozszerzenie oferty kulturalnej i turystycznej.
- Rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym.
- Kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych.
- Systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy.
- Rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa.
- Współpracy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy pomiędzy Urzędem Gminy Skołyszyn a Urzędem Konserwatorskim.
- Rozwój współpracy między władzami gminy Skołyszyn z władzami powiatu jasielskiego.
- Wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego.
- Możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej.
- Wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.
- Wypracowanie form współpracy jednostek działających na rzecz ochrony zabytków – organów rządowych, samorządowych i organizacji społecznych.
- Dobra oferta edukacyjna i kulturalna.
- Edukacja i aktywizowanie mieszkańców do uczestnictwa w życiu kulturalnym gminy.
- Nowoczesny i dobrze ukierunkowany marketing oferty kulturalno-turystycznej.
- Zaangażowanie mieszkańców we współtworzenie oferty kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej gminy.
- Aktywność lokalnych społeczności, mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji.

ZAGROŻENIA

- Degradacja zabytków.
- Rosnące koszty renowacji i konserwacji zabytków.
- Wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków, konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację zabytków.
- Niedostatek środków publicznych na rewitalizację.
- Brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego ze względu na minimalną ilość opracowywanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów o znaczących wartościach kulturowych.

- Konkurencja pobliskich ośrodków miejskich tj. Krosno, Jasło w obsłudze ruchu turystycznego, a także w imprezach kulturalnych.
- Nowe inwestycje degradujące krajobraz kulturowy.
- Zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia.
- Samowola budowlana.
- Niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytków, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W poprzednim *Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Skołyszyn na lata 2020-2023* wyznaczono dwa główne priorytety, ich kierunki działania oraz zadania. Niektóre z nich mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania programu. W związku z tym planuje się ich wykonanie w kolejnym okresie.

Szczegółowe zestawienie działań podjętych przez Gminę Skołyszyn zostało zaprezentowane w rozdziale 11 - *Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków*.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

PRIORYTET 1

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy

Kierunek działania 1.1. Ochrona krajobrazu kulturowego i poprawa ładu przestrzennego

Zadania:

- 1.1.1. Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, wszelkie działania prowadzone w obrębie zabytków oraz w ich otoczeniu (w granicach wyznaczonych w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków) wymagają pozwoleń Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków.
- 1.1.2. Kreowanie poprawnej polityki przestrzennej w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (MPZP), decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego.

- ✓ Sporządzenie i uchwalenie MPZP dla obszarów, które takich planów nie posiadają. W pierwszej kolejności dla terenów o stosunkowo dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi lub terenów istotnych dla ochrony historycznych układów przestrzennych.
- ✓ W przypadku tworzenia nowych MPZP ochrona zabytków nieruchomości powinna być wyznaczana w zależności od wartości danego obiektu zabytkowego:
 - zabytki wpisane do rejestru zabytków należy obejmować ochroną kilku elementową. Ścisła ochrona konserwatorska winna obejmować obiekt zabytkowy i obszar wpisany do rejestru zabytków - działania w jej obrębie powinny zostać uzależnione od decyzji WKZ. Wokół takiej strefy wskazane jest wyznaczenie obszaru, otuliny, mającego na celu ochronę otoczenia obiektu zabytkowego, w granicach opierających się na naturalnym ukształtowaniu terenu bądź jego aktualnym zagospodarowaniu. W strefie tej powinny zostać wyznaczone rygory dotyczące inwestycji, określające dopuszczalne zagospodarowanie terenu i parametry nowej zabudowy, a także dopuszczalne przekształcenia istniejącej, mającej na celu przeciwdziałanie degradacji otoczenia obiektów zabytkowych i zachowanie ich ekspozycji,
 - na obszarach o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi proponuje się wyznaczanie szerszych stref ochrony krajobrazu kulturowego, jednakże ich wyznaczenie powinno się opierać o specjalistyczne opracowania, np. studium wartości kulturowych,
 - obiekty zabytkowe znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy objąć ochroną punktową. Zabytki z GEZ należy chronić in situ, dotyczy to zwłaszcza kapliczek,
 - w MPZP powinna być zawarta ochrona ogólnego krajobrazu gminy, charakteryzująca się utrzymaniem kompozycyjnej spójności, utrwalaniem historycznych układów zabudowy, poprzez kontynuowanie tradycyjnie ukształtowanych lokalizacji i kompozycji budynków oraz wykorzystywanych form architektonicznych zmierzających do harmonizowania krajobrazu.,
- ✓ Aktualizacja obowiązujących MPZP:
 - MPZP Przysieki III (Uchwała Nr II/46/00 z 19.08.2000 r.). W planie nie zostały zawarte zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. Jednak na terenie planu znajduje się stanowisko archeologiczne Przysieki 6 (AZP 109-70/34) - jego pn.-wsch. część.
 - MPZP Przysieki VI (Uchwała Nr I/5/02 z 21.03.2002 r.). W planie nie zostały zawarte zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. Jednak na terenie planu znajduje się stanowisko archeologiczne Przysieki 5 (AZP 109-70/33) - jego pn. krawędź.
 - MPZP „Skołyszyn” (Uchwała Nr XXXVI/207/05 z dnia 9.11.2005 r.). Brak oznaczenia na rysunku Planu następujących stanowisk archeologicznych, które występują na danym obszarze: Lisów 8 (AZP 109-69/139); Skołyszyn Lisówek 19 (AZP 109-69/140); Skołyszyn Lisówek 20 (AZP 109-69/141); Skołyszyn 21 (AZP 109-69/142); Skołyszyn 22 (AZP 109-69/143); Skołyszyn 23 (AZP 109-69/144). Brak w Planie oznaczonych obiektów wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków. Wskazane jest wprowadzenie w MPZP zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej dla wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków wraz ze stanowiskami archeologicznymi. Należy je także oznaczyć na rysunkach MPZP. Należy także wyznaczyć strefy ochrony konserwatorskiej dla zabytków architektury zgodnych z decyzjami o wpisie do rejestru zabytków, jak również stanowisk archeologicznych. Istniejąca ochrona zabytków nie jest wystarczająca.
- ✓ Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego wydawanych przez Urząd Gminy dla terenów, na których znajdują się obiekty zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, każdorazowo należy je uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną, o ile uzna je za konieczne,
- ✓ Stanowiska archeologiczne winny być dokładnie oznaczone na załącznikach graficznych do planu, natomiast w jego tekście powinny znaleźć się zapisy ustanawiające ochronę konserwatorską i nakazujące uzgadnianie zamierzeń inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,

- ✓ Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydawanych przez Urząd Gminy, dla terenów, na których zlokalizowano stanowiska archeologiczne (rozpoznanie powinno się opierać na Gminnej Ewidencji Zabytków), każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną.

Kierunek działania 1.2. Opieka nad zabytkami nieruchomymi, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, w którym zlokalizowana jest gmina

Zadania:

- 1.2.1. Prowadzenie prac konserwatorsko-remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi oraz wspieranie (dofinansowywanie) tychże prac przy obiektach nie będących własnością gminy:
 - ✓ prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne,
 - ✓ wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych nieruchomych i ruchomych (m.in. gorzelnia dworska/dwór oraz stodoła i silos w Skołyszynie (Lisówku) wpisane do rejestru zabytków a także toalety dworcowe w Przysiekach),
- 1.2.2. Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.
- 1.2.3. Regularne prace pielęgnacyjne na zabytkowych cmentarzach:
 - ✓ zabezpieczenie najbardziej narażonych na degradację pomników nagrobnych na cmentarzach, a następnie kompleksowa konserwacja tychże obiektów,
 - ✓ wytypowanie najbardziej cennych nagrobków z poszczególnych cmentarzy i wnioskowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o objęcie ich ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków ruchomych,
 - ✓ cykliczne prace porządkowe na cmentarzu wojennym z terenu gminy.

Kierunek działania 1.3. Opieka nad zabytkami ruchomymi

Zadania:

- 1.3.1. Bieżące prace remontowe przy kapliczkach i pomnikach z terenu gminy:
 - ✓ uzgadnianie wszelkich działań przy kapliczkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
 - ✓ zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp.,
 - ✓ opracowanie planu opieki nad zabytkowymi kapliczkami przydrożnymi oraz podjęcie prac konserwatorskich (w miarę potrzeb).
- 1.3.2. Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną polegającą na wpisie do rejestru zabytków ruchomych najcenniejszych nagrobków znajdujących się na cmentarzach rzymskokatolickich w Bączalu Dolnym (stary cmentarz), Harklowej, Sławęcinie i Świećanach.
- 1.3.3. Wspieranie prac konserwatorskich przy wystroju i wyposażeniu świątyń w miarę potrzeb i możliwości.

Kierunek działania 1.4. Opieka nad zabytkami archeologicznymi**Zadania:**

- 1.4.1 Wspieranie zamierzeń dążących do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych szczególnie narażonych na zniszczenie.
- 1.4.2 Umieszczenie lub uzupełnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowisk archeologicznych.

Kierunek działania 1.5. Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach.**Zadania:**

- 1.5.1. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków:
 - ✓ aktualizacja i weryfikacja istniejącego zbioru kart adresowych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków,
 - ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną,
 - ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami.
- 1.5.2. Udostępnienie wykazu Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami na stronie internetowej gminy, wraz z informacją, jakie ma to znaczenie dla właścicieli owych obiektów i zespołów zabytkowych, do czego są zobowiązani, na co powinni zwracać uwagę.
- 1.5.3. Opracowanie sprawozdania z realizacji zadań GPOnZ (co dwa lata), następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.

PRIORYTET II**Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz pielęgnacja tożsamości regionalnej****Kierunek działania 2.1. Ochrona wartości niematerialnych****Zadania:**

- 2.1.1 Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej.
- 2.1.2 Utrwalanie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca dotyczącej lokalizacji nieistniejących obiektów o istotnym znaczeniu dla historii.
- 2.1.3 Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowych (przysiółków), inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie promujących lokalną historię i lokalne tradycje.
- 2.1.4 Wspieranie inicjatyw nawiązujących w sposób przemyślany do dawnych tradycji regionu, mających na celu ich wskrzeszenie lub przypomnienie - tworzenie lub udział w tworzeniu związanych z tym tematycznych szlaków turystycznych, wystaw, konkursów i różnorodnych imprez o charakterze kulturalno-edukacyjnym).
- 2.1.5 Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp. poprzez działalność

wydawniczą, prowadzenie lekcji muzealnych nt. przeszłości i kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji itp.

- 2.1.6 Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do udokumentowania, zachowania, kultywowania wartości niematerialnych (pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi jak śluby czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe).
- 2.1.7 Wspieranie inicjatyw wydawniczych i przedsięwzięć o charakterze etnograficznym zmierzających do zebrania (udokumentowania) i popularyzacji starych pieśni, przyspiewek, podań i legend związanych z gminą i jej okolicami.
- 2.1.8 Rozwój nowych produktów turystycznych, w szczególności w oparciu o walory przyrodniczo-krajobrazowe i dziedzictwo historyczno-kulturowe gminy, np. budowa produktu turystycznego w oparciu o Park dworski w Skołyszynie (Park Turystyki i Kultury).
- 2.1.9 Intensyfikacja działań promocyjnych zmierzających do szerszego powiązania produktów lokalnych z gminą (np. placów „prozioków”, w tym kontynuacja organizacji festiwalu plenerowego, publikacja książki/broszur z przepisami, organizacja wydarzeń lokalnych i ponadlokalnych mających na celu budowę i promocję produktu lokalnego).

Kierunek działania 2.2 Edukacja, promocja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

Zadania:

- 2.2.1. Opracowanie informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną.
- 2.2.2. Wygenerowanie mapy z zabytkami (na podstawie GEZ) oraz z elementami dziedzictwa do celów edukacyjnych i promocyjnych.
- 2.2.3. Zintegrowanie działań promocyjnych władz gminy w zakresie turystyki z działaniami władz powiatu, np. poprzez stworzenie szlaków atrakcji turystycznych gminy i powiatu, w których gmina byłaby jednym z punktów na szlaku.
- 2.2.4. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych, jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
- 2.2.5. Wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn.
- 2.2.6. Popularyzacja opieki nad zabytkami poprzez wszelkiego rodzaju konkursy premiujące wiedzę i znanstwo dziedzictwa kulturowego:
- 2.2.7. Zainicjowanie w szkołach działających na terenie gminy akcji gromadzenia dawnych i współczesnych fotografii dokumentujących przestrzeń kulturową i życie codzienne mieszkańców gminy.
- 2.2.8. Opracowanie, a także wspieranie publikacji (broszura, folder, przewodnik) obejmujących zagadnienia związane z historią gminy, zabytkami oraz z zasadami ochrony dóbr kultury.
- 2.2.9. Wspieranie i współpraca ze stowarzyszeniami lokalnymi mającymi na celu zachowanie tradycji i kultury regionu.

2.2.10. Podnoszenie kwalifikacji pracowników gminy odpowiadających za opiekę i ochronę dziedzictwa kulturowego.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Wójt Gminy Skołyszyn. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich;
- instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania.
- instrumenty koordynacji – realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji Gminnego Programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów zabytkowych poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- elementy dziedzictwa kulturowego w pracach bibliotek oraz gminnych jednostek kultury.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 r. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Finansowanie może pochodzić z różnych źródeł krajowych i zagranicznych:

- ✓ Środki własne budżetowe gminy na realizację zadań własnych (dot. zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków).
 - ✓ Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - ✓ Środki Wojewody Podkarpackiego (pozostające w dyspozycji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
 - ✓ Dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
 - ✓ Środki Unii Europejskiej, głównie zawarte w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podkarpackiego lub EFRR.
 - ✓ Dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
 - ✓ Dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów niezaliczanych do sektora finansów publicznych;
 - ✓ Środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
 - ✓ Dochody własne instytucji kultury;
 - ✓ Środki Ministra Kultury w ramach programu "Promesa Ministra Kultury";
 - ✓ Środki prywatne;
 - ✓ Dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
 - ✓ Składki i zbiórki publiczne finansowane ze środków ludności;
- Inne środki przewidziane prawem.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina,

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami zabytkowymi, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całe przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Tabela 5. Wydatki poniesione przez Gminę na ochronę dziedzictwa kulturowego.

LP.	ZADANIE	ZAKRES	WARTOŚĆ PRAC	DOTACJA
2023 ROK				
1.	Remont cmentarza z I wojny światowej nr 26 w Sławęcinie (etap I)	Pomnik centralny	35 159,60 zł	34 500,00 zł Dotacja Wojewody Podkarpackiego – Porozumienie nr 36 z dnia 05.06.2023 r.
2.	Remont cmentarza z I wojny światowej nr 30 w Świączanach	Odtworzenie 2 drewnianych krzyży zniszczonych przez spadające gałęzie	800,00 zł	-
3.	Remont pomnika na mogile zbiorowej ofiar II wojny światowej na terenie cmentarza parafialnego w Harkłowej	Pomnik wraz z słupkami ogrodzeniowymi i łańcuchami	11 500,00 zł	-
4.	Tabliczki ostrzegawczo-informacyjne na cmentarzu wojenne	6 szt.	172,20 zł	-
5.	Dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Doroty w Harkłowej na dofinansowanie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej przy ołtarzu bocznym z figurą Chrystusa znajdującym się w zabytkowym Kościele Parafialnym pw. Św. Doroty w Harkłowej		30 000,00 zł	-
6.	Dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Katarzyny w Sławęcinie na dofinansowanie prac konserwatorskich przy ołtarzu bocznym w zabytkowym Kościele Parafialnym pw. Św. Katarzyny w Sławęcinie		15 000,00 zł	-
7.	Dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Anny w Świączanach na dofinansowanie prac budowlano-konserwatorskich posadowienia przy zabytkowym Kościele Parafialnym pw. Św. Anny w Świączanach		50 000,00 zł	-
RAZEM 2023 ROK: 142 631,80 zł				

2022 ROK				
1.	Remont cmentarza z I wojny światowej nr 27 w Bączalu Dolnym	- wymiana bramki wejściowej z odtworzeniem istniejącej kolorystyki, - wymiana pozostałych spróchniałych elementów ogrodzenia wraz z impregnacją wierzchnich drewnianych przęseł ogrodzenia z odtworzeniem istniejącej kolorystyki, - oczyszczenie i pomalowanie blaszanych daszków krzyży, - oczyszczenie cokołów z mchu oraz pomalowanie metalowych tablic, - zabezpieczenie pękniętego betonowego krzyża na cokole głównym, - uzupełnienie braków w uszkodzonym, kamiennym ogrodzeniu i zabezpieczenie pęknięć, -oczyszczenie krawężników i uporządkowanie cmentarza.	3 500,00 zł	14 000,00 zł Dotacja Wojewody Podkarpackiego – Porozumienie nr 26 z dn. 01.03.2022 r.
2.	Remont cmentarza z I wojny światowej nr 15 w Harkłowej	- przemurowanie w zakresie niezbędnym do poprawy stanu technicznego oraz uzupełnienie ubytków cokołu głównego brakującym piaskowcem wraz z zespojeniem szczelin oraz oczyszczeniem z mchu i zanieczyszczeń, - oczyszczenie ręczne z mchu elementów kamiennego ogrodzenia wraz z uzupełnieniem betonowych braków, - oczyszczenie metalowych elementów ogrodzenia wraz z zabezpieczeniem przed korozją, -oczyszczenie z mchu i pomalowanie metalowych tablic na cokołach/stelach, -odtworzenie kwater, - oczyszczenie krawężników i uporządkowanie cmentarza.	8 000,00 zł	
3.	Remont cmentarza z I wojny światowej nr 30 w Święcanach	- oczyszczenie ręcznie z mchu słupków ogrodzeniowych, muru ogrodzenia i cokołu głównego, -zabezpieczenie pęknięć i uzupełnienie ubytków murów ogrodzenia, - wykonanie gontowanych, drewnianych wykończeń słupków ogrodzenia wraz z krzyżkami na drewnianych stelażach (6 szt.), - pomalowanie drewnianych elementów ogrodzenia i krzyży i daszków krzyży, -pomalowanie dachu cokołu głównego wraz z drewnianymi obiciami, założenie nowych rynien, - oczyszczenie krawężników i uporządkowanie cmentarza i dojścia do cmentarza.	6 500,00 zł	

4.	Wymiana tablicy informacyjnej dot. cmentarza z I wojny światowej nr 30 w Świąćanach		121,77 zł	
5.	Remont murowanej kapliczki przydrożnej na działce nr ewid. 2/3w Sławęćinie		23 985,00 zł	
6.	Opracowanie programu prac konserwatorskich przydrożnej figury św. Jana Nepomucena w Skołyszynie		5 550,00 zł	
7.	Dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Doroty w Harkłowej na dofinansowanie prac dotyczących rekonstrukcji głównych schodów wejściowych zabytkowym Kościele Parafialnym pw. Św. Doroty w Harkłowej		50 000,00 zł	z tego ze środków Gminy Biecz: 20 000,00 zł
8.	Dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Katarzyny w Sławęćinie na dofinansowanie prac konserwatorskich przy ołtarzu bocznym w zabytkowym Kościele Parafialnym pw. Św. Katarzyny w Sławęćinie		15 000,00 zł	
9.	Dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Anny w Świąćanach na dofinansowanie kosztów wykonania dokumentacji projektowo-technicznej prac konserwatorskich przy zabytkowym Kościele Parafialnym pw. Św. Anny w Świąćanach		7 000,00 zł	
RAZEM 2022 ROK: 119 656,77 zł				
2021 ROK				
1	Wymiana tablicy pamiątkowej na mogile zbiorowej ofiar II wojny światowej na terenie cmentarza parafialnego w Harkłowej		580,00 zł	
2	Naklejka na tabliczkę kierunkowa wskazującą drogę dojścia do cmentarza z I wojny światowej nr 15 w Harkłowej		47,97 zł	
3	Dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Katarzyny w Sławęćinie na dofinansowanie prac konserwatorsko-restauratorskich przy ołtarzu bocznym lewym w zabytkowym Kościele Parafialnym pw. Św. Katarzyny w Sławęćinie		3 000,00 zł	
RAZEM 2021 ROK: 3 627,97 zł				
2020 ROK				
1	Remont cmentarza z I wojny światowej nr 29 w Siepietnicy	- oczyszczenie, pomalowanie i wymiana zniszczonych elementów drewnianych ogrodzenia, -wymiana 3 drewnianych podstaw krzyży, - odnowienie (oczyszczenie i pomalowania) krzyży, - oczyszczenie z mchu betonowych słupów ogrodzenia, - oczyszczenie krawężników kwater - uporządkowanie wnętrza cmentarza i obejścia wokół.	6 500,00 zł	
2	Remont cmentarza z I wojny światowej nr 30 w Świąćanach	- odnowienie i wymiana zniszczonych elementów drewnianych ogrodzenia,		

		- wymiana skrzydeł bramy wejściowej, -wymiana dwóch drewnianych daszków krzyży i brakujących elementów drewnianych, - uporządkowanie wnętrza cmentarza i obejścia wokół.		
3	Wykonanie i montaż drogowaskazu betonowego oraz znaku informacyjnego dot. trasy dojścia do cmentarza z I wojny światowej nr 27 w Bączalu Dolnym			
4	Wykonanie i montaż drogowaskazu betonowego oraz znaku informacyjnego dot. trasy dojścia do cmentarza z I wojny światowej nr 15 w Harklowej			
5	Dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Doroty w Harklowej na dofinansowanie prac konserwatorskich ołtarza bocznego w zabytkowym Kościele Parafialnym w Harklowej		30 000,00	
6	Dotacja dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Katarzyny w Sławęcinie na dofinansowanie prac konserwatorsko-restauratorskich neobarokowego ołtarza bocznego z wizerunkiem Matki Boskiej Sławęcińskiej – kontynuacja prac II etapu w zabytkowych ołtarza bocznego w Kościele Parafialnym w Sławęcinie		10 000,00	
RAZEM 2021 ROK: 46 500,00 zł				

ANEKS 1. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW Z TERNU GMINY SKOŁYSZYN

Lp.	Miejscowość	Adres	Nr. dz.	Obiekt	Datowanie	Rejestr zabytków
1	Bączal Dolny	obok nr 109	198	kapliczka Św. Jana Nepomucena	2 poł. XIX w.	
2	Bączal Dolny	obok nr 157	207/5	kapliczka	przed 1643 r.	
3	Bączal Dolny	obok nr 114	190/1	kapliczka Św. Floriana	XVIII/XIX w.	
4	Bączal Dolny	obok kościoła parafialnego	338	kapliczka pw. Św. Barbary	pocz. XIX w.	
5	Bączal Dolny		521/2	cmentarz wojenny nr 27	1914 r., renowacja 2003 r.	
6	Bączal Dolny		437/1, 438	cmentarz rzymsko-katolicki (stary)	1786 r.	
7	Harkłowa		325	kościół parafialny pw. Św. Doroty	1896 r.	A-1486 z 05.04.1990 r.
8	Harkłowa		325	dzwonnica przy kościele parafialnym	1936 r.	A-1486 z 05.04.1990 r.
9	Harkłowa		325, 326/5, 1018/1	ogrodzenie kościoła parafialnego	1936 r.	A-1396 z 18.04.2016 r.
10	Harkłowa	217	1670/25	dom	pocz. XX w. (1908 r.?)	A-1373 z 12.01.2016 r.
12	Harkłowa		321, 418	cmentarz rzymsko-katolicki	XIX w.	
11	Harkłowa	Na Buczu	1497	cmentarz wojenny nr 15	1914 r., renowacja 2006-2007 r.	
13	Harkłowa	na cmentarzu rzymsko-katolickim	321	pomnik	1947 r.	
14	Harkłowa		532/1	park dworski	ok. 1840 r.	
15	Harkłowa	71	414/4	szkoła podstawowa, ob. biblioteka	1924 r.	
16	Jabłonica	obok nr 63	551	kapliczka	XVIII/XIX w.	
17	Jabłonica		936	cmentarz wojenny nr 28	1914 r., renowacja 2001-2002	
18	Kunowa	17	260	stodoła	k. XIX w.	
19	Kunowa	23	207/3, 205/3	oficyna dworska	k. XIX w.	
20	Przysieki	387	463/27	dwór	1 poł. XIX w.	A-119 z 24.05.1988 r.
21	Przysieki	421	463/29	wozownia dworska	1 poł. XIX w.	A-119 z 24.05.1988 r.
22	Przysieki		463/27	park dworski	1 poł. XIX w.	A-119 z 24.05.1988 r.
23	Przysieki	5	406/12	dwór	ok. 1893 r.	
24	Przysieki	275	400	młyn elektryczny	1925 r.	
25	Przysieki	obok nr 11	319	kapliczka	pocz. XIX w.	
26	Przysieki	171	419/6	dworzec kolejowy	1884 r.	
27	Przysieki	171	419/6	toalety dworcowe	1884 r.	
28	Siepietnica		182	stodoła dworska	XIX w.	

29	Siepietnica		9	cmentarz wojenny nr 29	1914 r., renowacja 2006 r.	
30	Skołyszyn	obok 430	581/8	figura przydrożna Św. Jana Nepomucena	1767 r.	B-24 z 14.12.2000 r.
31	Skołyszyn	obok 380	13/1	kapliczka	1 ćw. XX w.	
32	Skołyszyn		667/1, 667/8, 667/56, 667/57, 667/58, 667/59, 667/60, 668, 669/9, 669/18, 693/1, 696/2, 697/1, 697/3, 697/4, 698/1, 698/2, 698/3, 699, 700	park podworski	XVIII/XIX w.	
33	Skołyszyn (Lisówek)	204	851, 852/2	dwór z gorzelnią	k. XVIII-pocz. XIX w.	A-216 z 03.09.1968 r. A-106 z 27.02.1987 r.
34	Skołyszyn (Lisówek)		845	stodoła i silos	1850 r.	A-216 z 03.09.1968 r. A-106 z 27.02.1987 r.
35	Skołyszyn (Lisówek)	199	844/3	oficyna dworska	1850 r.	A-216 z 03.09.1968 r. A-106 z 27.02.1987 r.
36	Skołyszyn (Lisówek)	492	853/6, 850/1	stodoła dworska	1850 r.	A-216 z 03.09.1968 r. A-106 z 27.02.1987 r.
37	Skołyszyn (Lisówek)	obok nr 204	845, 847, 851	tunel-przepust	1 poł. XIX w.	
38	Sławęcin		101/3	kościół parafialny pw. Św. Katarzyny	1779 r. i 1886 r.	A-223 z 15.11.1990 r.
39	Sławęcin		101/3	dzwonnica przy kościele parafialnym	1 ćw. XX w.	
40	Sławęcin	na cmentarzu parafialnym	46	kaplica grobowa Zborowskich	1844 r.	
41	Sławęcin	obok nr 26	2/3	kapliczka	1 ćw. XX w.	
42	Sławęcin	przy skrzyżowaniu dróg	23/8	cmentarz choleryczny	1933 r.	
43	Sławęcin		20	cmentarz wojenny nr 26	1914 r., renowacja 2005 r.	
44	Sławęcin		45, 46	cmentarz rzymsko-katolicki	1795 r.	
45	Święcany		2580	kościół parafialny pw. Św. Anny	przed 1520 r. i XVII w.	A-160 z 31.03.1972 r.
46	Święcany		2580	dzwonnica przy kościele parafialnym	1910 r.	
47	Święcany	498	1582	kuchnia plebańska (budynek dla czeladzi plebańskiej)	1872 r.	
48	Święcany	na cmentarzu parafialnym	1581	kaplica cmentarna	1882 r.	
49	Święcany	obok nr 428a	1435/3	kuźnia	1913 r.	
50	Święcany	naprzeciw nr 434	2523/2	kapliczka	2 poł. XIX w.	

51	Święcany	obok nr 526	2420	kapliczka	1839 r.	
52	Święcany	na pn. od cmentarza rzymsko-katolickiego	1592	kapliczka	1882 r.	
53	Święcany		2575	cmentarz wojenny nr 30	1914 r., renowacja 1998-2000	
54	Święcany		1580, 1581	cmentarz rzymsko-katolicki	XIX w.	

ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY SKOŁYSZYN

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków	Nr działki	Uwagi
1	Bączal Dolny	109-70	1	6	śląd osadnictwa	okres rzymski? (kultura przeworska?)		258/1 - obręb Bączal Dolny	
2	Bączal Dolny	109-70	2	76	osada	średniowiecze, czasy nowożytne		146/1, 147/1, 151, 147/3, 145/1 - obręb Bączal Dolny	
3	Bączal Dolny	109-70	3	77	osada	średniowiecze		81/3, 81/4, 80/3, 80/5 - obręb Bączal Dolny	
4	Bączal Dolny	109-70	4	78	osada? śląd osadnictwa	prahistoria średniowiecze		185/6, 185/2, 184/3, 185/14, 185/13, 185/4 - obręb Bączal Dolny	
5	Bączal Dolny	109-70	5	79	śląd osadnictwa osada	prahistoria średniowiecze		885, 886, 887 - obręb Bączal Dolny	
6	Bączal Dolny - Brzeziny	109-70	6	80	śląd osadnictwa	średniowiecze		417/4 - obręb Bączal Dolny	
7	Bączal Górny	109-70	1	5	śląd osadnictwa	neolit			Stanowisko archiwalne. Lokalizacja nieznana
8	Bączal Górny	109-70	2	74	śląd osadnictwa	późny okres rzymski (kultura przeworska)		889/2 - obręb Bączal Górny	
9	Bączal Górny	109-70	3	75	osada	średniowiecze		903/2, 919, 905/2, 918 - obręb Bączal Górny	
10	Bączal Górny	108-70	4	39	śląd osadnictwa	neolit, wczesna epoka brązu		27 - obręb Bączal Górny	
11	Bączal Górny	108-70	5	40	śląd osadnictwa	epoka kamienia, wczesna epoka brązu		468/2 - obręb Bączal Górny	
12	Bączal Górny	108-70	7	41	kopiec ziemny	?		221/2 - obręb Bączal Górny	
13	Harkłowa	109-70	1	58	osada osada?	wcz. średniowiecze XII-XIII w. późne średniowiecze		56, 64/3, 64/4, 64/5, 65/3 - obręb Harkłowa	
14	Harkłowa	109-70	2	59	osada	epoka brązu (kultura łużycka)		129, 133, 134 - obręb Kunowa	zaktualizowana lokalizacja, stanowisko w rzeczywistości na gruntach miejscowości Kunowa
15	Harkłowa	109-70	3	60	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	prahistoria neolit? średniowiecze		122/1, 121/3, 111, 158/1, 122/2 - obręb Harkłowa	

16	Harkłowa	110-70	4	50	punkt osadniczy	późne średniowiecze - okres nowożytny		1004, 1005, 1006, 1007, 996/2 - obręb Harkłowa	
17	Harkłowa	110-70	5	51	śląd osadnictwa	okres nowożytny		605- obręb Harkłowa	
18	Harkłowa	110-70	6	52	śląd osadnictwa	epoka kamienia - wczesna epoka brązu		383, 371 - obręb Harkłowa	
19	Harkłowa	110-70	7	53	śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu		1235 - obręb Harkłowa	
20	Harkłowa	110-70	8	54	śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu		1138, 1142 - obręb Harkłowa	
21	Jabłonica	108-70	1	42	śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu		168 - obręb Jabłonica	
22	Jabłonica	108-70	2	43	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu neolit, ep. brązu, okres halszacki późny okres wpływów rzymskich		180, 179/3, 179/4, 170, 226, 227, 181/1, 225, 181/2 - obręb Jabłonica	
23	Jabłonica	108-70	3	44	śląd osadnictwa	epoka kamienia		911 - obręb Jabłonica	
24	Jabłonica	108-70	4	45	śląd osadnictwa	neolit/wczesna epoka brązu		198 - obręb Jabłonica	
25	Kunowa	109-70	1	4	śląd osadnictwa osada	neolit? epoka brązu i okres halszacki		92/3, 92/1, 93, 92/2 - obręb Kunowa	
26	Kunowa	109-70	2	61	śląd osadnictwa osada	prahistoria wczesne średniowiecze		118, 119/1, 121, 120, 108 - obręb Kunowa	
27	Kunowa - Podskale	109-70	3	62	osada	wczesne średniowiecze		92/1, 83, 91, 89 - obręb Kunowa	
28	Kunowa	109-70	4	63	osada	prahistoria		48, 62, 60, 61 - obręb Kunowa	
29	Kunowa	109-70	5	64	osada? śląd osadnictwa	epoka brązu (kultura łużycka) późne średniowiecze		4/1, 16/5, 4/2, 16/3, 16/4, 16/7, 15/1 - obręb Kunowa	
30	Kunowa - Pojedlina	109-70	6	65	osada?	średniowiecze		226/2, 223, 197, 225 - obręb Kunowa	
31	Kunowa	109-70	7	66	śląd osadnictwa	średniowiecze		29 - obręb Kunowa	
32	Kunowa	109-70	8	67	osada	średniowiecze		80/8, 80/10, 80/9 - obręb Harkłowa	stanowisko w rzeczywistości na gruntach miejscowości Harkłowa
33	Kunowa	109-70	9	68	śląd osadnictwa osada	prahistoria średniowiecze		322, 353, 323/2, 323/1, 354/1, 351 - obręb Kunowa	
34	Kunowa	110-70	10	60	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu epoka brązu-halsztat?		371, 372 - obręb Kunowa	
35	Kunowa	110-70	11	61	osada	epoka brązu-halsztat?		366/1, 365, 367 - obręb Kunowa	
36	Kunowa	110-70	12	62	śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu		359 - obręb Kunowa	

37	Kunowa	110-70	13	63	śląd osadnictwa	pradzieje		240/5 - obręb Kunowa	
38	Lipnica Górna	108-70	1	36	punkt osadniczy	epoka brązu, okres halsztacki			Stanowisko archiwalne. Lokalizacja nieznana
39	Lipnica Górna	108-70	2	37	śląd osadnictwa punkt osadniczy punkt osadniczy	epoka kamienia, wczesna epoka brązu neolit, epoka brązu późny okres wpływów rzymskich		227, 212, 244, 228, 211, 231, 213, 226, 255, 215, 229, 243, 210 - obręb Lipnica Górna	
40	Lipnica Górna	108-70	3	38	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu okres wpływów rzymskich		439- obręb Lipnica Górna	
41	Lisów	109-69	1	29	grodzisko	wczesne średniowiecze	A-684 z 22.12.1971 r.	85, 95, 82, 81, 78, 93, 98, 97, 77, 83, 99, 103, 102, 76, 92, 94, 101, 80, 110, 100, 84, 79, 96, 136/5, 104 - obręb Lisów oraz 2573 – obręb Świecany	
42	Lisów	109-70	2	69	osada	epoka brązu (kultura łużycka)		512, 489/1, 513, 514/1 - obręb Lisów	
43	Lisów	109-70	3	70	śląd osadnictwa	średniowiecze		481 - obręb Lisów	
44	Lisów	109-70	4	71	osada	średniowiecze		546/1, 547/2, 562, 546/11, 546/8, 546/10, 546/12, 547/1 - obręb Lisów	
45	Lisów	109-70	5	72	osada	prahistoria		603/5, 602, 599/3, 603/1, 603/6 - obręb Lisów	
46	Lisów	109-70	6	73	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit? średniowiecze		365/4- obręb Lisów	
47	Lisów	109-69	7	138	osada śląd osadnictwa	średniowiecze nowożytna		86, 87, 88, 89- obręb Lisów	
48	Lisów	109-69	8	139	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	średniowiecze nowożytna		897, 895/1 - obręb Skołyszyn	
49	Przysieki	109-70	1	29	osada	okres rzymski (kultura przeworska)		406/9, 405, 404/3, 406/11, 404/1, 403/1, 403/2, 403/3, 401, 319, 404/2 - obręb Przysieki	
50	Przysieki	109-70	2	30	osada	średniowiecze		355/2, 357/1, 359/1, 360, 358, 361, 359/2 - obręb Przysieki	

51	Przysieki	109-70	3	31	osada	wczesne średniowiecze		351/2, 350/3, 350/4, 350/2, 352/2, 352/3, 352/1, 352/4 - obręb Przysieki	
52	Przysieki	109-70	4	32	osada? śląd osadnictwa	prahistoria późny okres rzymski		287/3, 287/2, 277 - obręb Przysieki	
53	Przysieki	109-70	5	33	śląd osadnictwa osada	okres halsztacki? (kultura łużycka) średniowiecze		253/1, 252/7, 251/1, 251/2, 254, 242/6, 252/8, 251/1, 241, 253/4, 253/3 - obręb Przysieki	
54	Przysieki	109-70	6	34	osada osada	późny okres rzymski (kultura przeworska) średniowiecze		102/2, 101/2, 102/3, 101/1, 103/3, 103/4, 100/1, 98 - obręb Przysieki	
55	Przysieki	109-70	7	35	osada? osada? śląd osadnictwa	prahistoria okres halsztacki? (kultura łużycka) nowożytna		89, 90, 91/1, 91/2 - obręb Przysieki	
56	Przysieki	109-70	8	36	śląd osadnictwa osada? osada śląd osadnictwa	neolit? epoka brązu (kultura łużycka) późny okres rzymski (kultura przeworska) średniowiecze		45/10, 35/12, 46/7, 47/1, 46/4, 45/4, 35/9, 47/2, 45/11, 35/10, 46/6, 45/3, 35/8, 1176/18, 45/9, 35/5, 46/3, 45/2, 46/5, 44, 1176/17 - obręb Przysieki	
57	Przysieki	109-70	9	37	osada śląd osadnictwa	prahistoria średniowiecze		208/1, 207/2, 209, 207/1, 208/3, 211 - obręb Przysieki	
58	Przysieki	110-70	11	55	śląd osadnictwa	pradzieje?		1048/1, 1048/2 - obręb Przysieki	
59	Przysieki	110-70	12	56	śląd osadnictwa	pradzieje		900/3, 933/4, 918/3 - obwód Przysieki	
60	Pusta Wola	110-70	1	57	punkt osadniczy	neolit - wczesna epoka brązu		253, 254, 271, 272 - obwód Pusta Wola	
61	Pusta Wola	110-70	2	58	śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu		306, 333 - obręb Pusta Wola	
62	Pusta Wola	110-70	3	59	śląd osadnictwa	pradzieje?		312, 313 - obręb Pusta Wola	
63	Siedliska Sławęcińskie	109-70	1	38	śląd osadnictwa	średniowiecze		247 - obręb Siedliska Sławęcińskie	

64	Siedliska Sławęcińskie	109-70	2	39	śląd osadnictwa osada?	prahistoria okres rzymski (kultura przeworska) średniowiecze	82/15, 86, 81/2, 82/7, 83/6, 100, 84, 89/3, 89/2, 83/2, 82/9, 101, 85/2, 81/4, 82/4, 87, 80/2 - obręb Siedliska Sławęcińskie	
65	Siepietnica	109-69	1	117	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	235/7- obręb Siepietnica	
66	Siepietnica	109-69	2	118	osada śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze nowożytna	154, 155- obręb Siepietnica	
67	Siepietnica	109-69	3	119	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska) wczesne średniowiecze	158, 157, 147/4 - obręb Siepietnica	
68	Siepietnica	109-69	4	120	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	prahistoria nowożytna	140/2 - obręb Siepietnica	
69	Siepietnica	109-69	5	121	śląd osadnictwa	okres rzymski (kultura przeworska)	140/1 - obręb Siepietnica	
70	Siepietnica	109-69	6	122	osada osada	późny okres rzymski (kultura przeworska) nowożytna	39, 42/1, 40/4, 32/6, 42/4 - obręb Siepietnica	
71	Siepietnica	109-69	7	123	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada?	prahistoria wczesne średniowiecze późne średniowiecze	111/7, 214, 111/14, 215/2, 215/1 - obręb Siepietnica	
72	Siepietnica	109-69	8	124	śląd osadnictwa	okres rzymski (kultura przeworska)	210/4 - obręb Siepietnica	
73	Skołyszyn	109-70	1	1	śląd osadnictwa	średniowiecze XIV w.		Stanowisko archiwalne. Lokalizacja nieznana
74	Skołyszyn	109-70	2	2	śląd osadnictwa			Stanowisko archiwalne. Lokalizacja nieznana
75	Skołyszyn	109-70	3	3	kopiec ziemny?	nowożytny	758/6 - obręb Skołyszyn	
76	Skołyszyn	109-70	4	43	osada	okres rzymski (kultura przeworska)	753/3, 752, 753/2, 753/1, 753/6 - obręb Skołyszyn	
77	Skołyszyn	109-70	5	44	osada osada	okres rzymski (kultura przeworska) średniowiecze	739, 738, 740/2, 735, 736, 740/1, 737 - obręb Skołyszyn	
78	Skołyszyn	109-70	6	45	osada osada osada śląd osadnictwa	neolit? epoka brązu (kultura łużycka?) epoka brązu (kultura trzciniecka?) wczesne średniowiecze	731/3, 731/6, 731/5, 731/4, 732/1 - obręb Skołyszyn	

79	Skołyszyn	109-70	7	46	osada osada osada	epoka brązu (kultura łużycka) wczesne średniowiecze późne średniowiecze		652/23, 652/17, 652/10, 652/26, 650, 652/15, 651, 652/16, 652/28, 649 - obręb Skołyszyn	
80	Skołyszyn	109-70	8	47	osada osada	wczesne średniowiecze późne średniowiecze		708/11, 708/15, 708/16, 708/5, 708/12, 708/23, 708/24, 708/25 - obręb Skołyszyn	
81	Skołyszyn	109-70	9	48	śląd osadnictwa osada osada osada	neolit? wczesne średniowiecze okres rzymski późne średniowiecze		663/7, 661/7, 663/6, 662, 661/17, 661/14, 663/5, 661/18, 660/1, 661/15, 661/8, 661/16, 661/13, 661/6, 661/4, 661/5, 661/21 - obręb Skołyszyn	
82	Skołyszyn	109-70	10	49	osada osada osada	późny okres rzymski wczesne średniowiecze późne średniowiecze		583/7, 585/16, 1002, 583/5, 584, 585/14, 585/2 - obręb Skołyszyn	
83	Skołyszyn	109-70	11	50	osada osada	okres rzymski (kultura przeworska) wczesne średniowiecze		591/9, 591/8, 595, 600/4, 590/3, 602/6, 591/7, 599/3, 594/6, 599/1, 599/2, 590/7, 600/3, 591/10, 596, 591/5, 594/7 - obręb Skołyszyn	
84	Skołyszyn	109-70	12	51	osada	późne średniowiecze		465, 961, 462/3, 998, 993, 964, 958, 965/1, 959, 960, 471, 463/12, 472, 463/6 - obręb Skołyszyn	
85	Skołyszyn	109-70	13	52	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit? średniowiecze		188/4 - obręb Skołyszyn	
86	Skołyszyn	109-70	14	53	śląd osadnictwa	prahistoria		287 - obręb Skołyszyn	
87	Skołyszyn	109-70	15	54	osada	okres rzymski		195/1, 196, 219 - obręb Skołyszyn	
88	Skołyszyn	109-70	16	55	osada	średniowiecze		839, 838, 835, 834, 837 - obrub Baczyl Górny	stanowisko w rzeczywistości na gruntach miejsco- wości Baczal Górny
89	Skołyszyn	109-70	17	56	śląd osadnictwa	epoka brązu (kultura łużycka)		22/2 – obręb Skołyszyn	

90	Skołyszyn	109-70	18	57	osada	wczesne średniowiecze VIII-IX w.		556/4, 557/2, 557/1, 555/4, 556/2, 558/3, 555/3, 556/3, 558/4 – obręb Skołyszyn	
91	Skołyszyn-Lisówek	109-69	19	140	śląd osadnictwa	okres rzymski?		933/1 – obręb Skołyszyn	
92	Skołyszyn-Lisówek	109-69	20	141	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	prahistoria nowożytna		163, 162/2 – obręb Siepietnica	stanowisko w rzeczywistości na gruntach miejscowości Siepietnica
93	Skołyszyn	109-69	21	142	śląd osadnictwa	prahistoria		639/6 – obręb Skołyszyn	
94	Skołyszyn	109-69	22	143	osada	późny okres rzymski		853/3 – obręb Skołyszyn	
95	Skołyszyn	109-69	23	144	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	prahistoria późne średniowiecze nowożytna		861/1, 858/4, 855/2, 855/1, 857/6, 861/2, 857/7, 857/4, 858/3 – obręb Skołyszyn	
96	Sławęcín	109-70	1	40	osada śląd osadnictwa	epoka brązu (kultura łużycka) średniowiecze		185/2, 187, 194/6, 186 – obręb Sławęcín	
97	Sławęcín	109-70	2	41	osada	prahistoria		31/5, 31/7, 26/2, 31/1 – obręb Sławęcín	
98	Sławęcín	109-70	3	42	osada osada	prahistoria średniowiecze		127, 120, 119/4, 181/3, 121 – obręb Sławęcín	
99	Święcany	109-69	1	30	śląd osadnictwa	późny okres rzymski (kultura przeworska)			Stanowisko archiwalne. Lokalizacja nieznana
100	Święcany	109-69	2	31	śląd osadnictwa	okres rzymski (kultura przeworska)			Stanowisko archiwalne. Lokalizacja nieznana
101	Święcany	109-69	3	32	śląd osadnictwa	neolit			Stanowisko archiwalne. Lokalizacja nieznana
102	Święcany	109-69	4	94	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze nowożytna		2485 – obręb Święcany	
103	Święcany	109-69	5	95	śląd osadnictwa osada?	prahistoria nowożytna		2123/1 – obręb Święcany	
104	Święcany	109-69	6	96	osada? śląd osadnictwa	późne średniowiecze nowożytna		2042/6, 2033/2, 2032/2 – obręb Święcany	

105	Święcany	109-69	7	97	osada? osada	późne średniowiecze nowożytna		1414/4, 1413/1 – obręb Święcany	
106	Święcany	109-69	8	98	osada? osada	późne średniowiecze nowożytna		1426, 1427/2, 1418 – obrzeż Święcany	
107	Święcany	109-69	11	101	osada śląd osadnictwa	epoka brązu - okres halszacki nowożytna		1749, 1750, 1748/1, 1748/2 – obręb Święcany	
108	Święcany	109-69	14	104	osada osada?	epoka brązu - okres halszacki nowożytna		2346, 2345/5, 2345/4 – obrzeż Święcany	
109	Święcany	109-69	15	105	osada osada	późny okres rzymski nowożytna		2552, 2297/1, 2299 – obrzeż Święcany	
110	Święcany	109-69	16	106	osada osada	późny okres rzymski nowożytna		2437, 2265/2, 2266, 2271, 2269 – obręb Święcany	
111	Święcany	109-69	17	107	śląd osadnictwa osada	prahistoria nowożytna		2292/1, 2292/4, 2552, 2289, 2292/3 – obręb Święcany	
112	Święcany	109-69	18	108	osada? śląd osadnictwa	prahistoria nowożytna		2542, 2293, 2294, 2420 – obręb Święcany	
113	Święcany	109-69	19	109	śląd osadnictwa osada	prahistoria nowożytna		2438, 1779 – obręb Święcany	
114	Święcany	109-69	20	110	osada osada	okres rzymski nowożytna		1736, 1735, 1734/2, 1768/2, 1734/1 – obręb Święcany	
115	Święcany	109-69	21	111	śląd osadnictwa osada? osada	prahistoria późne średniowiecze nowożytna		1766, 1660, 1767 – obrzeż Święcany	
116	Święcany	109-69	22	112	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późny okres rzymski nowożytna		1715 – obręb Święcany	
117	Święcany	109-69	23	113	osada śląd osadnictwa	prahistoria nowożytna		1104, 1692, 1691, 1694, 1695, 1693 – obręb Święcany	
118	Święcany	109-69	24	114	śląd osadnictwa osada	prahistoria późne średniowiecze		1815/1, 1814/2, 2416/1, 1808/4, 2416/2, 1809 – obrzeż Święcany	
119	Święcany	109-69	25	115	śląd osadnictwa osada	późne średniowiecze nowożytna		2028/4, 2028/1, 2027/4 – obrzeż Święcany	
120	Święcany	109-69	26	116	śląd osadnictwa osada? osada osada	prahistoria wczesne średniowiecze późne średniowiecze nowożytna		2023/6, 2021/2, 2023/4, 2545/2, 2021/1, 2021/3 – obręb Święcany	

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1292, ze zm.*).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1465, ze zm.*).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1130, ze zm.*).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (*t. j. Dz. U. z 2025, poz. 418*).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 54, ze zm.*).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1478, ze zm.*).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1145, ze zm.*).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 87*).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1491, ze zm.*).
- 11) Ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 576*).
- 12) Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (*t. j. Dz. U. z 2018, poz. 2337*).
- 13) Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (*t. j. Dz. U. z 2015, poz. 774, ze zm.*).
- 14) Ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 82*).
- 15) Ustawie z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1176, ze zm.*).
- 16) Ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach (*t. j. Dz. U. z 2025, poz. 567*).
- 17) Ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1572, ze zm.*).
- 18) Ustawie z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1837*).
- 19) Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 278*).
- 20) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (*t. j. Dz. U. z 2022, poz. 385*).
- 21) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (*t. j. Dz. U. z 2022, poz. 2393*).
- 22) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (*t. j. Dz. U. z 2020, poz. 164*).
- 23) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019, poz. 1721*).
- 24) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019, poz. 1886*).
- 25) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017, poz. 928*).
- 26) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 30.09.2024 r. zmieniające rozporządzenie ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2024 r. poz. 1462*);
- 27) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014, poz. 110*).

- 28) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004, nr 30, poz. 259*).
- 29) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004, nr 212, poz. 2153*).
- 30) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, nr 89, poz. 510*).
- 31) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 19.07.2019 r. ws. wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (*Dz. U. z 2019, poz. 1470*).
- 32) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 3.02.2006 r. zmieniające rozporządzenie ws. odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (*Dz. U. z 2006, nr 24, poz. 181*).
- 33) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 09.04.2004 r. ws. organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (*Dz. U. z 2004, nr 75, poz. 706*).
- 34) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 01.04.2004 r. ws. nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (*Dz. U. z 2004, nr 71, poz. 650*).
- 35) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.
- 36) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 37) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- 38) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025.
- 39) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030.
- 40) Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030.
- 41) Strategia Rozwoju Gminy Skołyszyn do 2030.
- 42) Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
- 43) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Skołyszyn.
- 44) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Skołyszyn.
- 45) Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Skołyszyn.
- 46) Materiały udostępnione przez Urząd Ochrony Zabytków w Przemysłu Delegatura Krosno.
- 47) Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Mielec.

www.zabytek.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/
www.nid.pl
www.samorząd.nid.pl

Spis tabel, rycin i fotograf:

Tabela 2. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie gminy Skołyszyn, w których ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

Tabela 2. Zabytki nieruchome z terenu gminy Skołyszyn wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego.

Tabela 3. Zabytki ruchome z terenu gminy Skołyszyn wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego.

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne z terenu Gminy Skołyszyn wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego.

Tabela 5. Zadania poniesione przez Gminę na ochronę dziedzictwa kulturowego.

Fot. 1. Sławęcín. Kościół parafialny pw. Św. Katarzyny (fot. autor opracowania).

Fot. 2. Święcany. Kościół parafialny pw. Św. Anny (fot. autor opracowania).

Fot. 3. Harkłowa. Kościół parafialny pw. Św. Doroty (fot. autor opracowania).

Fot. 4. Święcany, kaplica cmentarna – po lewej; Sławęcín, kaplica grobowa Zborowskich – po prawej (fot. autor opracowania).

Fot. 5. Kapliczki z ternu gminy Skołyszyn. 1. Bączal Dolny, obok nr 109; 2. Bączal Dolny, obok nr 157; 3. Bączal Dolny, obok nr 114; 4. Bączal Dolny, obok kościoła par.; 5. Harkłowa, obok nr 173; 6. Jabłonica, obok nr 63; 7. Skołyszyn, obok nr 283; 8. Skołyszyn, obok nr 380; 9. Sławęcín, obok nr 26; 10. Świącany, naprzeciw nr 434; 11. Świącany, obok nr 526; 12. Świącany, na pn. od cmentarza (fot. autor opracowania).

Fot. 6. Skołyszyn, zespół dworsko-folwarczny. 1. Dwór; 2. Obora z silosem; 3. Dawna oficyna dworska; 4. Stodoła (fot. autor opracowania).

Fot. 7. Przysieki. Dwór oraz wozownia (fot. autor opracowania).

Fot. 8. Przysieki. Dwór (fot. autor opracowania).

Fot. 9. Skołyszyn. Park Turystyki i Kultury (fot. autor opracowania).

Fot. 10. Przysieki. Dworzec kolejowy oraz młyn elektryczny (fot. autor opracowania).

Fot. 11. Bączal Dolny. Cmentarz wojenny nr 27 (fot. autor opracowania).

Fot. 12. Harkłowa. Cmentarz wojenny nr 15 (fot. autor opracowania).

Fot. 13. Jabłonica. Cmentarz wojenny nr 28 (fot. autor opracowania).

Fot. 14. Siepietnica. Cmentarz wojenny nr 29 (fot. autor opracowania, mapa – podkład www.geoportal.gov.pl).

Fot. 15. Sławęcín. Cmentarz wojenny nr 26 (fot. autor opracowania).

Fot. 16. Świącany. Cmentarz wojenny nr 26 (fot. autor opracowania).

Fot. 17. Harkłowa – pomnik rozstrzelanych w 1942 r. Sławęcín – cmentarz choleryczny (fot. autor opracowania).

Ryc. 1. Grodzisko w Lisowie. Zdjęcie lotnicze skanowania laserowego (podkład: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>) oraz plan grodziska wg A. Żakiego (źródło: <https://muzeumjaslo.pl/grodzisko-w-lisowie/>).